

**YARATICI DÜŞÜNCE..
"MEŞRULUĞUN YERLEŞMESİ VE
MEDENİYETİN İNŞASI"**

**NASR ULUSAL İNCELEME VE
ARAŞTIRMA MERKEZİ
FORUMU**

Prof. Dr. İmadüddin Halil

Dr. Mahmud Ebu'l Huda El-Hüseyni

Dr. Abdünnasır Al -Mehdavi

Dr. Mohanad Yusuf

A.Faruk Al- Salim

İstanbul, 25 Mart 2012

RAHMAN VE RAHİM OLAN ALLAH'IN ADIYLA

Yerin ve göğün yaratıcısı olan Allah'a hamdolsun. Salât ve selam onun elçisi, yol göstericimiz Hz. Muhammed (S.A.V)'in üzerine ve onun âli ve ashabının üzerine olsun

Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi, 2012 Mart ayının 25-29 tarihleri arasında Rasulullah'ın fethini müjdelediği kutlu İstanbul şehrinde "Yaratıcı Düşünce" forumunun ilkinin gerçekleştirdi. Forumu, çağdaş İslam edebiyatçısı, tarihçisi ve önde gelen fikir adamlarından Prof. Dr. İmaduddin Halil, beşeri ilimler ve edebiyat alanlarında uzman araştırmacı Dr. Mahmud Ebu'l Huda El-Hüseyini, Kuran-ı Kerim ve uluslararası ilişkiler alanlarında uzman araştırmacı Dr. Ömer Abdüssettar ve beşeri gelişim uzmanı eğitimci Faruk Es-Salim'in başında bulunduğu önde gelen bilim ve düşünce adamları katıldı.

Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi'nin "Yaratıcı Düşünce" konusunu gündemine alarak ilmî, şer-i ve fikrî alanlarda yoğun çalışmalarına tabi tutmasındaki amacı; İslam ümmetinin yaşadığı problemlere kökten çözüm getirmek, bazı İslam ülkelerini içinde buldukları zorlu yaşam koşullarından kurtararak halkının refah seviyesini yükseltmek ve zihinlerde oluşan yanlış kavramları düzeltmek ve iktisadi, siyasi ve sosyal alanlarda problemler yaşayan ülkelerde hayatın her aşamasında görülebilecek olan fikhî ve fikrî karışıklıkları gidermek suretiyle İslam ümmetini tüm insanlığın önderliğini yapabilecek şekilde hazırlamaktır.

Biz, düzenlediğimiz bu forumlar aracılığıyla yaşanan çatışmalardan ve insan yaşamı ve onurunu yıkan her türlü tahribattan uzaklaşmayı amaçlıyor ve " Bizim fetihlerimiz keskin kılıçlarımızla değil apaçık bürhanlarımızdadır" diyen Said Nursî gibi savaşı değil diyalog yoluyla uzlaşmayı tercih ediyoruz.

Genelleme yapmak istemiyoruz, ancak Őuan İslam ũlkelerinin tanımını yapacak olursak eğer, karşılıklı anlayış ve diyalog noktasında insanların birbirine girdiği, yŕneten ile yŕnetilen arasında adalet ve merhameti ikame etmek yerine bir diğeri ũzerine egemenlik kurulmaya çalıŐıldıęı -ki bu da Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezinin ŕnem verdiği konulardandır- ũlkeler Şeklinde tanımlamak oldukça yerinde olacaktır.

Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezinin ŕnem verdiği bir diğer konu ise İslam ũmmetinde gŕrŕlen ve çoğunlukla uzlaŐmacı olmaktan uzak ayrılıkçı bir ŕzellik taşıyan ve bir takım kavga ve çatıŐmalarla sonuçlanabilecek olan ihtilaflar ve dağılmalardır. Ancak Şu gŕz ardı edilmemelidir ki bu çatıŐmalar, Allah Teâlâ'nın buyurduğu ũzere kardeŐ olan mŕminler arasında değil hayrın takipçileri ile batılın yandaŐları arasında yaşanır.

Bu nedenle Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi olarak biz, vizyonu ve hedefleri, yolları ve vasıtaları ne olursa olsun - zira bizce ŕnemli olan Allah'ın rızasına uygun ve her iki cihanda da kabul gŕrecektir- herkesi tek bir kelimeye çağırmayı ve birlik olmaya davet etmeyi ũzerimize borç bildik. Bu dinin sâlikleri için ortak bir vizyon çizip, tek bir hedef belirleyebilecek olan kişiler bulabilme umuduyla yola koyulduk. Tek amacımız var ki o, kimliğimizi yok olmaya karşı muhafaza etmektir. İlim adamları, uzmanlar yahut İslam ũmmeti için endişe duyan herkesi bizimle birlikte araştırmalarda bulunup, derneğimiz aracılığıyla genelin ũzerinde ittifak ettiği konuları gŕrŕmek ũzere gelecek forumlarımıza katılmaya davet ediyoruz.

Kuruluşumuz, Arap ve İslam toplumlarının, Allah'ın kendilerini ilim ve marifet ile onurlandırmasından sonra Şer'i, fikri, teknik ve edebi bilimlerin ũzerine çalışmalar yapmaktan uzaklaşmak suretiyle bir gerileme dŕnemi yaŐıyor olduğunu gŕzlemlemiŐ ve karanlığa kŕf-

retmek yerine bir mum yakmak şiarını düstur edinerek araştırmacı, - konuyla alakalı çeşitli alanlarda düzenleyeceğimiz forumlara iştirak etmek suretiyle- İslam ve Arap toplumlarının, hükümetlerinin, sivil toplum kuruluşlarının yaşadıkları problemlere çözümler sunma noktasında katkıda bulunmak üzere, uzman yahut uzmanlığı olmasa bile araştırma yapmaya rağbet eden kişileri teşvik etmeyi amaçlamıştır. Bu nedenle uzmanları ve ümmet meseleleriyle ilgilenip farklı çözüm yolları sunabilecek herkesi -kuruluşumuz aracılığıyla- ümmetin problemlerinin çözümüne katkıda bulunmaya davet ediyoruz.

Bu kolektif çalışma sayesinde, İslam ümmetine, kurtuluş yollarını gösterecek olan düşünceleri aşıyor (tabii bunda en doğru neticenin hâsıl olabilmesi için önce Allah'a tevekkül edip sonra sebeplere sarılarak gerekeni yapıyoruz) ve sürekli geçmişle övünüp methiyeler dizmek yerine ümmeti kalkındırmak ve mutlu etmek için hep birlikte çalışıyoruz.

Biz, herkesi, kolektif çalışmalar yapmak ve çalışma grupları kurmak suretiyle daha geniş ve kapsamlı bir bakış açısı kazanmaya çağırıyoruz. Kuruluşlar, günümüz dünyasının bu yolla idare edilmesinin daha uygun olduğu ve asrın böyle bir idareye ihtiyaç duyduğu düşüncesindedirler. Zira bireysel çalışmalar bir noktaya kadar etkili olsa da -medeniyetin, yaşam kavramının gelişmesiyle gelişip farklı boyutlar kazanmış olması sebebiyle- net bir sonuç elde edemez. Bu şekilde kuruluşlar aracılığıyla parçalayıcı değil bütünlleştirici çalışmalar yapmak ve bu çalışmalarda sağlam bilimsel kaynakları temel almak Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezinin uygulamayı arzuladığı bir metottur.

Dr. Abdunnasır Al Muhdavi

Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi
Yönetim Kurulu Başkanı

RİSALET ÇAĞINDA İNSANI DÜŞÜNCE YARATICILIĞI VE PRATİĞE YANSIMALARI

Prof. Dr. Umaduddin Halil / Musul Üniversitesi/ Irak

Başlangıçtan beri bizden istenen, dünyayı dönüştürmeye çalışan, vahye ve varlığa dayalı medeniyet projesini taşıyan medeni bir toplum olmamızdır... Gökyüzüyle yeryüzünün buluşması... Allah'ın sözleri ve öğretileriyle insan eyleminin birleşmesi... Biz bunu, başka her hangi bir medeniyette göremiyoruz.. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Böylece, sizler insanlara birer şahit olasınız ve Peygamber de size bir şahit olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık..."¹

Bizler, mümkün olan adlandırmayı yaptık: İslami medeniyet eyleminin üç ayağının olması;

Emre amade kılınış (teshir), halife kılınış (istihlaf) ve imardan sorumlu tutma (istimar) (kavramsal anlamda değil lügat anlamıyla) "O sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli kıldı..."²

Yer yüzü bizlerin emrine sunuldu. Bizler, yer yüzüne halifeler kıldık. Ta ki yer yüzünü imar edelim, orayı Allah'ın kullarına daha uy-

¹ Bakara Suresi: 143.

² Hud Suresi; 61

gun hale getirelim. Yer yüzünün imarı, medeniyetin inşa edilmesi anlamındadır, yoksa belirli ritüeller ve sloganlar icra etmek değildir. Bu durumda Müslüman'ın yapmış olduğu her bir eylem, insanı Yüce Allah'a yaklaştıran bir ibadet olur.

Bu prensibin pratik bir duruma dönüştürülmesi için İslam üç büyük dönüşümü hayata geçirmiştir. Bunların birincisi ve temel olanı, tasavvur- inanç dönüşümüdür. Doğrusu bu, söz konusu dönüşümlerin en önemlisidir. Zira diğer dönüşümlerin üzerine bina edildiği bir temel mesabesinde kabul edilir.

İnsanlık tarihinde, akli özgürleştiren, saygın hale getiren ve hak ettiği yere koyan böylesi bir adımın bir benzeri yoktur. Böylece insanın yönü, çokluktan tevhide, müşahhaslıktan tecride, kulla kulluktan tek olan Allah'a kulluğa, taşların, putların, heykellerin, paganların aşkından ellerin dokunmadığı, gözlerin görmediği Hakk'ın sevgisine çevrilmiştir...Gaybın önündeki engeller kaldırılmıştır. Akla, yakın his üzere yükselen kanaatlerin gerçekleşmesini sağlamıştır.

Kur'an-ı Kerim bu dönüşümden bahsederken, bunu insanların karanlıktan aydınlığa çıkması şeklinde ifade eder. "Allah iman edenlerin yardımcısıdır, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlerin dostları ise tağutlar olup onları aydınlıktan karanlıklara götürürler. İşte onlar cehennemlik kimselerdir ki orada ebedî kalacaklardır."³ Siyahtan beyaza dönüşüm... Zıttan zıdda geçmek..

Yine Kur'an-ı Kerim, İslam'ın insan oğlunu özgürleştirmek için geldiğini belirtmektedir. "Onlar ki yanlarındaki Tevrat ve İncil'de vasıfları yazılı o ümmî Peygambere tâbi olurlar. O Peygamber ki kendilerine meşru şeyleri emreder, kötülükleri yasaklar, kendilerine güzel ve hoş şeyleri mubah, murdar şeyleri ise haram kılar, üzerlerindeki

³ Bakara Suresi; 257

ağırlıkları, sırtlarındaki zincirleri kaldırıp atar. Ona iman eden, onu destekleyen, ona yardımcı olan ve onunla beraber indirilen nura tâbi olanlar var ya, işte felaha erenler onlardır.”⁴

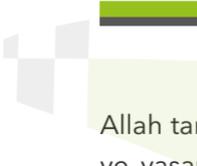
Kur’an-ı Kerim, birkaç kez yeni dininin “dosdoğru yol” olduğuna vurgu yapmıştır. Bunun dışında kalan yollar ise, çöl, eğri büğrü yol, kaybolma, arzulara uyma ve sapıklıktır. Çölde yolunu şaşırılmış ve elleri prangalı olan bir akıl ne kadar zeki olursa olsun doğruyu bulamaz, üretemez ve verimli olamaz.

Yeni akide, insanı genişliğe, adalete ve tevhide taşımak için gelmiştir. İşte burada akıl kendisini bulmuştur. Bu değerlerle yapısını yeniden gözden geçirmiştir. İslam’ın kendisine verdiği bu geniş alan aracılığıyla hareket etme, eylemde bulunma imkanı bulmuştur. Din adına kabul edilmesi mümkün olmayana kabul etmeye zorlayan jakoben düşünce sultasının zulmüne mahkum değildir. İnsanla Allah arasında görkemli ilişkiyi gerçekleştirmektedir. Böylece insan tek başına yönelme, kulluk etme ve geleceğini belirleme hakkına sahip olmaktadır.

Akide alanında bu tasavvur dönüşümünün görkemli boyutunu idrak edebilmemiz için cahiliye döneminde Arap aklının uygulamalarını, dünyayı algılama yöntemlerini ve güç tasavvuruyla ilgili ilişki biçimini hatırlamamız gerekir. İbn Kelebi’nin “El Esmam” (Putlar) adlı kitabı, bahsettiğimiz hususların daha iyi anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Bunu, Müslüman aklın yeni akideyle şekillenmesinden sonra edindiği konumla da mukayese edebiliriz.

Diğer İslami dönüşüm, bilgi dönüşümüdür. İslam’ın insana vermiş olduğu bu dönüşüm sayesinde insanın evren, dünya ve varlıkla olan eşsiz ilişkisini formüle etmek için aklın özünü aktifleştirmiştir.

4 A’raf Suresi; 157

Allah tarafından gönderilen Kur'an-ı kerimin ilk sözünden itibaren ve yaşanan uzun süreçler boyunca bu bilgi dönüşümünü görmekteyiz. Nitekim okuma, anlama, tefekkür etme, akli kullanma ve muhakeme etme gibi kavramlar Kur'an-ı Kerimin çağrılarında yer almaktadır. Mekke döneminde veya Medine döneminde nazil olan ayetlerin dokusu içerisinde, bu asla göz ardı edilecek bir husus değildir.

Kur'an-ı Kerimin kendi dokusu, başından sonuna kadar, akide, hukuk, davranış ve bilimsel hakikatler alanındaki mucizevi veriler, bilgi verileri konusunda bir model ortaya koymaktadır. Bu model, samimi, zeki ve basiretli salt bir ilişkiyle insan aklını sarsmanın, kaynaklarını ve enerjisini ortaya çıkarmanın; insanı kuşatan olaylar, olgular ve eşyalarla ilgili insan yapısında bilgiye istekli olma özelliğini meydana getirmenin bir garantisidir.

Kur'an-ı Kerim, "bilgi"den fazla nasibini almamış ve henüz cahiliye geleneklerinden, değerlerinden ve düşüncelerinden uzaklaşmamış bir insan nesliyle olmuştu. Ne var ki, yeni davetle yoğrulan iman gücüyle gerçekten onları eğitmeyi başardı. Yeni içerikleri kavrama kapasitesine ulaşabilmeleri için yeniden akıllarının oluşumunu sağladı. Geniş ufuklara doğru hareket etmeleri için bu dinin getirdiği kapsamlı boyutların farkına vardırı. Eğer Müslüman'da bilgiye olan özlem ateşi tutuşmasaydı, onu araştırmaya, sorgulamaya ve tartışmaya itmeseydi bu gerçekleşemezdi.

Teslimiyet, sükunet ve basit şeylerle hoşnut olma dönemi sona ermişti. Yeni dinin verilerine uygun kemali araştıran endişe ve hareket dönemi başlamıştı.

İslam, ayrıntılarla ilgilenmez. Ancak verilerin sağladığı tüm koşul ve özellikleri içeren eylem ve başarı ortamını oluşturmaya çalışır...

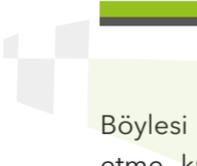
İşte bu noktada bilgiye yönelme alanı söz konusudur. İslam bu ortamı oluşturmayı başarmıştır. İslam, beşeriyetin yolunu aydınlatan, onları karanlıklardan kurtaran ve aklını kullanan bir toplum ortaya çıkarmıştır ve bu hala devam etmektedir

Üçüncü dönüşüme gelince, bu daha önceki iki dönüşümü hiçbir zaman tehlikeli gören bir yaklaşım değildir. Aksine bu dönüşüm daha önceki iki dönüşümle bağlantısı olup aynı zamanda o ikisinden doğmuştur. Bu, metodolojik dönüşümdür. Biz bugün, metodun genel olarak insanın düşünce ve medeniyet yaşamında ne kadar önemli bir rol oynadığını iyi biliyoruz. Yine şunu da biliyoruz ki, insan ne kadar çaba sarf ederse etsin, öz veride bulunursa bulunsun, metotsuzluk asla hedefe ulaştırıran bir yol değildir.

Müslüman aklın gerçekleşmesine, söylemelerine ve verilerine uygun olarak şekillenmesine olanak tanıyan metodolojik dönüşüm, üç eğilime uzanmıştır: Nedensellik, tarihi yasa ve duysal- deneysel araştırma metodu.

İslam'ın insan aklına sunmuş olduğu boyutları görmek için bu eğilimler üzerinde ayrı ayrı durmamız gerekir. İslam, insana kesintisiz medeniyeti nasıl inşa edeceğini öğreten araçlar vermiştir.

Nedenselliğe gelince, Allah'ın kitabının dokusunu incelediğimiz zaman, apaçık ayetlerin Müslüman aklına evren, hayat, insan ve varlıkla ilgili nasıl bir yapısal bakış açısı verdiğini görürüz. Bu bakış açısı, sebepler ve müsebbipler arasında bağlantı kuruyor, araştırıyor, karşılaştırıyor, üzerinde düşünüyor. Bu alanda veya başka alanlarda görünenlerle eşya arasında bağlantı Kur'an ipin üzerine elini koymaya çalışıyor... Kur'an-ı Kerim, Arap aklını, basit, yüzeysel, dağınık bakış açısı aşamasından geçirmek istemiştir. Zira böylesi bir bakış açısı, nesnelere ve olaylara birbirinden tamamen ayrı ve kopuk bir olarak bakar.

Böylesi bir bakış açısı, bir araya getirme, birleştirme, mukayese etme, kıyaslama, benzerlikleri buluşturma, farklılıkları izole etme kapasitesine sahip olamaz. Olayların, diğer olaylarla ilişkilerine ve bağlantılarına bakarak nihai sonuçlarına ulaşmak için birleştirme, indirgeme ve odaklaşma imkanına sahip değildir.

Kur'an-ı Kerim, basit mantalitenin yapısını yeniden gözden geçirmiş ve onu istediği yeni formata sokmuştur. Yapısal mantalite, arzulanan hakikate ulaşmak için ilişki ve bağlantıları araştırarak olayların üzerine uzanan ileriye dönük vizyona sahiptir.

Kur'an-ı Kerimin bir çok ayetinde, yaratılış mucizesine, yaratıcının vahdaniyetine ulaşmak için olay ve nesnelere yönelik bu nedensellik bakışına dayanmanın gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Zira sebep ve müsebbip arasında bu bağlantının kurulmaması durumunda Müslüman akıl, yeterli kanaatleri gerçekleştiremeyecektir. Tabiata, aleme ve varlığa yayılan Allah'ın ayetleri bizlere, yaratılış mucizesi ile yaratıcı arasındaki kesin bağın keşfedilmesiyle daima sonuçlanan derin inanç sarsıntısından bahsetmeyecektir.

Bu yapısal bakışın gerçekleşmesi ve sebepler arasında bağlantının kurulmasıyla ilgili Müslümanlara yapılan ayetlerdeki çağrılar buraya aktarma imkanımız yoktur. Bu ayetlerin sayısı oldukça fazladır; özellikle de Mekke döneminde nazil olan ayetlerde daha çoktur. Zira inanç eğitimi kaçınılmazlarından biri, sebepleri karşılaştırmak, bütünlüştürmek ve bir birbirine bağlamayı gerekli kılmaktadır.

Genel olarak imani konunun derin bağlantısını teyit etme aracılığıyla Müslüman akıl, bu tür bakış açısını tartışmasız bir gereklilik olarak görür. Böylece sabah akşam onu edinmeye çalışır, koşullarına uygun olarak hareket eder. Hatta onun için artık o, yaygın akli bir gelenek halini alır. Kainat, alem, tabiat ve varlık- buna karşılık-

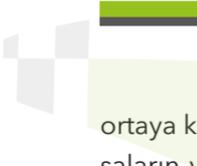
en sağlam nedenlerle birbirine bağılı olan olaylar zinciri olur.

Dağılıma, izolasyon ve basitlik dönemi sonar ermiştir. Kainat yaratıcının yoktan var edişini ifade etmektedir. Kainata, tek kanun, tek sebep, tek yasa hükmetmektedir. Bunların tamamı tek bir iradeden sadır olmaktadır. Buna rasyonel bir bakış açısıyla bakılmadığı zaman anlaşılması mümkün değildir. Arzuladığın hakikatlere ulaşmak için nasıl toplayacağını, birleştireceğini, mukayese edeceğini ve bütünleştireceğini öğrenirsin.

Nedenselliği keşfetmek ve metodolojik koşullarıyla almak, insan akli için büyük bir kazanımdır. Buna ek olarak insan aklının daha fazla verimli ve yaratıcı olması için potansiyelini yeniden kazandırılmasıdır.

Düşünce tarihinde ilk kez, son derece büyük öneme sahip metodolojik gerçekle ilgili insan aklının önünde perde kaldırılmaktadır. İnsanlık tarihi, anarşi ve doğruya aykırı olarak hareket edemez. Aksine gelenekler ve yasalar hükmeder. İşte kainata, hayata ve eşya-ya tam olarak hükmeden de budur. Tarihi olaylar, kendi kendine gelişmez. Bu yada başka sıfatların verdiği özel koşullara göre gelişir. Öyle ya da böyle bir geleceğe onu zorunlu kılar.

Tarihe yasalar hükmeder... Bu da Kur'an-ı Kerim nazil olmadan önce perdesi açılmayan bir söylemedir. Allah'ın kitabı, insanlık tarihine yaklaşım konusunda mükemmel bir "metot" esaslarını sunar. Sadece sunum ve bir araya getirme aşaması olan bu yaklaşımdan toplumsal ve tarihsel olaylara hükmeden yasalardan kurtulma girişimine geçmek.. Tıpkı -daha sonra- Ibn Haldun'un yaptığı gibi. Böylece kendisinden dışındaki tarih felsefecilerine işaret verdi. Onlar ise bu işareti aldılar ve ancak beş asır sonra bunun üzerine bina ettiler. Bu, Kuran'daki Peygamber kıssalarının sürekliliğinin teyidini

ortaya koymaktadır. Toplular ve önceki ümmetler gelenek ve yasaların varlığına dayı olarak serüveninde, gelişiminde, bir halden diğer hale geçmesinde tarihsel harekete tabidirler. Birçok çağdaş felsefe araştırmacıları, Ibn Haldun'un bu metodu ilk kez uyguladığını ve ondan önce bu alanda her hangi bir girişimin bulunmadığını söyleyerek hataya düşmüşlerdir.

Kur'an'ın gündeme getirdiği yeni metot birkaç kez şunu vurgulamaktadır: Tarihin pozitif öneme sahip olması ancak araştırma ve incelemeye tabi tutulmasıyla mümkündür. Bu şekilde değerlerin ve yasaların çıkarımını yapabiliriz. Bunu ne günümüzde ne gelecekte hiçbir program yapmaz. Sunumdaki teknik yöntemler, tarih alanında her hangi bir uygulamanın nihai sonuçlarını ve arz edilmişlerini taşıyan köprüden başka bir şey değildir.

Kur'an-ı Kerim, insan aklı için öncelikle yasaları ve sünnetleri gündeme getirmektedir. Bunlar, hata kabul etmeyen kendi yörünge-sine uygun olarak tarihin akışını kolaylaştırmakta ve kendi akışı içerisinde ona karşı çıkmak mümkün değildir. Çünkü bu, insan yapısının özünden çıkmıştır. Sabit eksen verileri fitrattır, içgüdüdür, ahlaktır, düşüncedir, duygudur, vicdandır. İnsanın hareket ettiği dünyadaki açık ve gizli ilişkilerin, bağların, irtibatların merkezinden doğmuştur. Genişliği ve kapsamıyla coğrafi çevreyi ve ekonomik durumu aşar. Bizzat tarihi eylemin kendisiyle genişler. Bu da insan bünyesindeki standart ve kalıcı değerlere dayalı olan bir eylemdir. Bundan olumlu ya da olumsuz davranışlar ortaya çıkar. Dolayısıyla bu hareket üzerindeki yargısı, tamamen mantiki olarak gelir. Zira eylemin kendisi ve orijinalin ham hali olan cezaya benzemektedir. Bu tamamen adildir, çünkü insanı birey ve toplum olarak mükafatlandırmaktadır. Yerine getirdiği tarihsel rolün karakterine eşdeğerdir. Hatta Kur'an adeta dikkatlerimizi şuna çekmektedir: Bizler, ön-

ceden, tarihi olayların belli bir grubunu düzenleyebiliriz. Sonuçları, başlangıcıyla doğru irtibatlı olduğu için nerdeyse kesindir, tarihsel yasaların sürekliliğine ve devamına dayanmaktadır.

Aksi olarak bu yasaların uygulanmasındaki her hangi bir gecikme ya da sarsıntı, tarihsel hareketleri sulandırmak ve cezası olmayan disiplin olarak yorumlanacaktır. Dolayısıyla hak ve adalet kavramlarıyla çelişen bir tutum olarak yorumlanacaktır... Mutmain olmamız için Kur'an bizlere birkaç yerde bu yasaların sabit olduğunu, bunların uygulandığını, değiştirilme ve dönüştürülmesinin mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Zira bu yasalar, temel itibarıyla kainatın bünyesinde, insanla alem arasındaki karşılıklı ilişkinin merkezinde mevcuttur. Kur'an, onun üzerindeki perdeyi kaldırmaktan başka bir şey yapmamıştır, tarihin akışı içerisinde onun varlığını ve ağırlığını vurgulamıştır. Bu yasalar, kendisini ayrıntılara ve dönemsel tali hususlara esir etmez. Aksine uzar, uzar; esnektir, açıktır, kapsamlıdır. Olayların en büyük kısmını içerir; ayrıntıların, cüzlerin en büyük adedine dokunur. Tarih akışının daima nihai sonucu, yoğunluklu sembolü ve en büyük yol göstericisi olarak kalır.

Bizlere, özet ve altını çizerek şöyle demek ister: Tarihte her hangi bir insan topluluğunun hareketi, keyfi değildir. -Beşeri almayan diğer alemlerde hakim olanın aksine- içerisinde akıl, ruh ve irade gücü bütünleşmiştir. Bu hareketi boyunca tam bir sorumlulukla sorumludur. Başiboşluğu ve faydasızlığı kabul etmez. Sorumsuz hareket eden özgürlük, Allah'a karşı sorumluluk bilincini taşıyan bir noktaya ulaşır. Böylece dönem dönem gelen tüm peygamberlerin geliş amacına uygun olarak yeryüzünü imar eder, gelişmesini ve ilerlemesi sağlar. Planlarıyla, öğretileriyle beşer topluluklarının elinden tutup bu yola iletir. Ne var ki, insan, Allah ve alem arasındaki bu olumlu ilişki ortadan kalkmış; bilinçli planlama yok olmuş; akıl,

ruh ve irade gücünden doğan ahlaki değerler sulandırılmış; eylemin cinsine eşdeğer bir ceza yer almış ve böylece beşeri toplumun durumu kötüleşmeye ve çözülmeye doğru yönelmiştir.

"Allah'ın önceden geçenler hakkındaki yarası budur. Allah'ın yarasında asla bir değişiklik bulamazsın."5 "Artık onlar öncekilerin yarasından başkasını mı gözlemlemektedirler? Sen, Allah'ın yarasında kesinlikle bir değişiklik bulamazsın ve sen, Allah'ın yarasında kesinlikle bir dönüşüm de bulamazsın.."6

Kur'an-ı Kerim, sadece bu yasaların sabitliğini ve devamlılığını vurgulamaz. Ancak aynı zamanda onu inançlı bir topluma uygulanan eylemsel bir güdüye dönüştürür. Böylece toplum, daha önceki beşer topluluklarını yok olmaya götüren hatalara düşmekten kurtulur. Kainat ve tabiat gücüyle iyi bir ilişki, bizzat tarih akışının öğretisi ve değerlerine dayanmaktadır. "Gerçek şu ki, sizden önce nice sünnetler gelip geçmiştir. Bundan dolayı yeryüzünde gezip dolaşın da yalanlayanların uğradıkları sonuç nasıl oldu bir görün. Bu, insanlar için bir beyan sakınanlar için de bir hidayet ve öğüttür. Gevşemeyin, üzülmeyin; eğer iman etmişseniz en üstün olan sizlersiniz. Eğer bir yara aldıysanız, o kavme de benzeri bir yara değmiştir. İşte o günleri biz onları insanlar arasında devrettirip dururuz. Bu, Allah'ın iman edenleri belirtip ayırması ve sizden şahitler edinmesi içindir. Allah, zulmedenleri sevmez; bu aynı zamanda Allah'ın, iman edenleri arındırması ve inkâr edenleri yok etmesi içindir"7

Ancak gerek nedenselliğin ve gerekse tarihi yasaların keşfi, özelde Müslüman aklın, genelde ise beşer aklının kaydetmiş olduğu bilgi kazanımına denk değildir. Bu, duyuşal-deneysel araştırma meto-

5 Ahzab Suresi; 62

6 Fatır Suresi; 43

7 Al-i İmran Suresi; 137-141

dunu ortaya koymaktadır. Perde kaldırılmış, sistem ortaya konmuştur. Allah'ın kitabı da bunu teyit etmiştir.

Kur'an, insanları, ayaklarını koydukları yerden başlayıp nefis ve kainat ufkunda son bulan etrafındakilere duyusal bir bakış yoluyla bakarak varlıklarının hakikati ve kainatla olan bağlantıları üzerinde düşünmeye çağırmıştır. Kur'an, araştırma, düşünme, tefekkür etme, bilgi ve deneyim alanında Müslüman bireyin attığı her adımda duyulara büyük önem vermiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme; çünkü kulak, göz ve kalb, bunların hepsi ondan sorumludur."⁸ Kur'an insanın etrafındakilere iyi bakmaya çağırıştır. "İnsan, yediğine bir baksın! Yağmurlar yağdırdık, sonra toprağı göz göz yarıdık, bu suretle orada ekinler bitirdik, üzümler, yoncalar, zeytinlikler, hurmalıklar, iri ve sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik"⁹ Yaratılışa bakmak: "İnsan neden yaratıldığına bir baksın"¹⁰ Kainata bakmak: "Hiç düşünmezler mi göklerin ve yerin hükümranlığını, o muazzam saltanatı? Düşünmezler mi Allah'ın yarattığı herhangi bir mahlûk-taki ilahî düzenlemeyi? Onu da düşünmezlerse bari ecellerinin yaklaşmış olabileceği ihtimalini? O halde buna iman etmedikten sonra, daha hangi söze inanırlar?"¹¹ Tarihe ve insanın yeryüzündeki hareketine bakmak: "Onlar, yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin akıbetinin nasıl olduğunu görsünler! Onlar, kuvvet ve yeryüzündeki eserleri yönünden bunlardan daha da üstündüler. Böyleyken Allah onları günahları yüzünden yakaladı. Onları Allah'ın gazabından koruyan da olmadı."¹² Allah'ın yarat-

8 İsra Suresi; 36

9 Abese Suresi; 24-31

10 Tark Suresi; 5

11 A'raf Suresi;185

12 Mümin Suresi: 21

tıklarına bakmak: "Bakmıyorlar mı develere, nasıl yaratılmış?"¹³. Allah'ın her tarafta bulunan ayetlerine bakmak: "Dikkat et: Biz onlara delilleri nasıl açıklıyoruz. Sonra bak nasıl oluyor da akılları çelinip bu hakikatlerden vazgeçiyorlar!"¹⁴. Toplumsal yasalara bakmak: "Bak nasıl dünyada onların kimini kimine üstün kıldık! Elbette âhîrette erişilecek daha büyük mertebeler, kazanılacak daha yüksek faziletler vardır."¹⁵ Allah'ın rahmet ve kudretiyle ilgili olarak: "Şimdi Allah'ın rahmetinin eserlerine bak; ölümünden sonra yeryüzünü nasıl diriltmektedir? Şüphesiz O, ölüleri de gerçekten diriltecektir. O, her şeye güç yetirendir."¹⁶ Ağaçların dallarında sarkan meyvelerle ilgili olarak: "Gökten su indiren O'dur. Sonra Biz onunla her çeşit bitkiyi çıkarırız. O bitkiden bir filiz, ondan da büyüyüp birbirinin üstüne binmiş taneler, başaklar çıkarırız. Hurma tomurcuklarından sarkan salkımlar, üzüm, zeytin ve nar bahçeleri yetiştiririz. Bunlardan kimi birbirine benzer, kimi benzemez. Her birinin meyvesine, bir ilk meyve verdiğinde bir de tam olgunlaştıkları zaman bakın! Elbette bütün bunlarda iman edecekler için alınacak birçok dersler vardır."¹⁷ İlk hayatın nasıl başladığıyla ilgili olarak: "De ki: Dünyayı gezin dolaşın da, Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını anlamaya çalışın. Sonra, Allah tekrar yaratmayı da ölümden sonra diriltmeyi de gerçekleştirecektir. Allah elbette her şeye kadirdir.»¹⁸ Kur'an, insanın tanınması ve ayırt etmesi için kulağını seslere doğru harekete geçirmeye çağırılmaktadır. Böylece ya alır veya reddeder. Basiretli seçim yapmak imanı doğurur. "Hakikat rabbinizden size bir çok basiretler geldi artık kim gözünü açar görürse kendi lehine,

13 Ğaşıye Suresi; 17

14 Maide Suresi; 75

15 İsra Suresi;21

16 Rum Suresi; 50

17 En'am Suresi;99

18 Ankebut Suresi; 20

kim de körlük ederse kendi aleyhinedir ve o halde ben size karşı muhafız değilim”¹⁹

Kur’an başka bir aşamaya geçerek insanlara basiretlerini harekete geçirmelerini istemiştir. Bunu her an hissi, görsel, duyuşal ve dokunsal algılar karışlar, bunun sınırlaması yoktur. Kainat ve yaratılış yasası bütünlüğüne dayalı hakka ulaşmak için bu algıların koordine edilmesi, incelenmesi, dengelenmesi, tasnif edilmesiyle ilgili basiret sorumluluğunu üstlenir. “Gerçek şu ki size Rabbinizden basiretler gelmiştir. Kim basiretle-görürse kendi lehine, kim de kör olursa (görmek istemezse) kendi aleyhinedir. Ben sizin üzerinizde gözetleyici değilim”²⁰. Akıl ve hisselerin tamamı sorumludur. Araştırma ve inceleme yapmanın sorumluluğuyla ilgili biri diğlerinden ayrılamaz. İnsan, bu sorumlulukla imtihan olunmaktadır. Çünkü insan, hayvanların çamurunun dışında başka bir çamurdan yaratılmıştır. “Şüphesiz biz insanı, karmaşık olan bir damla sudan yarattık. Onu deniyoruz. Bundan dolayı onu işiten ve gören yaptık.”²¹

Ayetler peş peşe gözün, kulağın ve göğsün tamamının insan hayatına değerini verdiğini ve onu başkalarından ayırdığını vurguluyor. İnsan bu gücü ve enerjiyi, harekete geçirirse, bu pencereleri sonuna kadar açarsa ve eşsiz gücünü sonuna kadar kullanırsa ilmi ve dini zaferinin zirvesine eşit olarak ulaşacaktır. Bu enerjinin dondurulması, pencerelerinin kilitlenmesi, perdelerin çekilerek kapatılması, insanın kendi nefesine yer olarak dünyayı seçmesi demektir. Oysa Allah, insana görme, duyma ve kalp nimetini verdiği gün bunu murat etmemiştir. Bu yer insanın yeri olmayıp hayvanların yeridir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “İşte bunlar, Al-

19 Enfal Suresi;21

20 En’am Suresi;104

21 İnsan Suresi;2

lah'ın lânet edip kulaklarını sağırlaştırıldığı, gözlerini kör ettiği kimselerdir."²²

Kur'an'da elliden fazla ayet, Allah'ın Adem oğluna verdiği anahtar olan aklın harekete geçirilmesini teşvik etmektedir. Keşiflerin ve deneysel verilerin hedefine ulaşması için bunun esas alınması gerekir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Böylece, düşüncesiniz diye Allah size ayetlerini iyice açıklar."²³ Başka ayetler, insanı, etrafını çevreleyen tüm olayları, eşyayı, potansiyelleri, varlığı derin, basiretli ve sorumlu bir biçimde tefekkür etmeye çağırılmaktadır. "De ki: Basiretle gören ve görmeyen bir olur mu, hâlâ tefekkür etmiyor musunuz?"²⁴

Tefekkür için söyleneni, tefekkuh için de söylemek mümkündür. Bu, rasyonel bir adım olup tefekkürden daha boyutludur. İnsanı, çevresine kuşatanlara karşı daha fazla bilinçli; kainattaki varlığının ve ilişkilerinin boyutlarını idrak etmede daha derindir. Aynı şekilde insanı, sürekli basiretli olmaya açık hale getirir; alem ve varlık sayfasında kendisine sunulanlara karşı sorumlu bir diyalog için hazır hale getirir. "Bu topluma ne oluyor ki, hiç söz anlamaya yanaşmıyorlar?"²⁵

Kur'an-ı Kerim, tümevarıma, karşılaştırmaya, mukayese etmeye, tetkike dayalı olan doğru sonuçlara ulaşmak için kanıtı, argümana ve güzel tartışmaya dayanan yöntemi vurgulamıştır. Bunun, üzerinde anlaşmaya varılan dış duyuşsal verilere ve bu verilerin nasıl kullanılacağını öğreten akli potansiyellere dayanması gerekir. "De ki: Eğer doğru sözlüler iseniz kesin kanıtınızı (burhan) getirin."²⁶

²² Muhammed Suresi;23

²³ Bakara Suresi; 242

²⁴ En'am Suresi; 50

²⁵ Nisa Suresi; 78

²⁶ Bakara Suresi;111

Görülüyor ki, hak dinin razı olduğu toplumlarda son derece önemli olan bir faaliyettir. Aynı şekilde yaşamda kendisine yol olarak ilahi bir metottur. Burada son derece önemli olan bir konuyu eklememiz gerekir; Kur'an-ı Kerim'de "ilim" kelimesi, din anlamına gelen bir kavram olarak defalarca kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle Kur'an dilinde din ve bilim aynı anlamı ifade etmektedir. Yüce Allah, bu hakikati bizlere öğretmektedir. İlim ve dinin engin, derin ve iç içe girmiş konularını bizlere göstermektedir. Bunu da Allah'ın irade etmiş olduğu şekilde, yoksa din ve ilmi birbirinden ayırmaya çalışan pozitivistlerin istedikleri gibi değil. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır : " Sana gelen ilimden(dinden) sonra onların heva ve heveslerine uyacak olursan, Allah'a karşı hiçbir koruyucu ve yardımcı bulamazsın."²⁷ "Sana bu muazzam kitabı indiren O'dur. O'nun bir kısmı anlamları kesin olup kitabın temelini oluşturan ayetlerdir. Diğer bir takımları da anlamları benzeşik olanlardır. Ama kalplerinde bir yamukluk bulunanlar fitne aramak ve keyiflerince yorumlamak için sadece anlamı benzeşiklerin ardına düşerler. Halbuki, onun gerçek yorumunu ancak Allah bilir. İlimde derinleşmiş olanlar da: «İnandık, hepsi Rabbimizdendir.» derler. Bunları özü temiz olanlardan başkası düşünemez."²⁸ "Ve biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu ve Mesih İsa'yı öldürdük demeleri yüzünden cezalarını buldular. Onu öldüremediler de, asamadılar da, onlara öyle göründü. Zaten ihtilâfa düştükleri şeyde de onun hakkında zan içindedir onlar, ona ait bir bilgileri yoktur da ancak şüpheye kapılırlar. Gerçekten de apaçık onu öldüremediler."²⁹ "Dedi ki: "İlim ancak Allah katındadır. Ben size gönderdiğim şeyi tebliğ ediyorum; ancak sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum."³⁰

27 Bakara Suresi; 120

28 Al-i İmran Suresi; 7

29 Nisa Suresi; 157

30 Ahkaf Suresi;23

Burada, bu konuyla ilgili ayetlerin tamamını serdetmemiz mümkün olmayıp sadece işaret etmekle yetiniyoruz. Ayetlerde farklı biçimlerde kullanılan "ilim" kelimesinin yedi yüz elliyi aştığını söylememiz konun anlaşılması bakımında yeterli olur sanırım.

Dolayısıyla hiç kimse, İslam'ın sadece ahlaki ve ruhu yönde medeniyet çalışmasına karşı tutumunu teyit etmek için geldiğini tasavvur edemez. Bizler, dünyanın ve tabiatın merkezine mümin beşer topluluğunu koyan, onları toprağın derinliklerinde, moleküller ve atomlar arasındaki maddi ilişkilerin merkezinde yasaları ve hukuku keşfetmek için çaba sarf etmeye teşvik etmektedir. Bizler, kapsamlı bir medeniyet hareketiyle karşı karşıyayız. Bu hareket iman meselesiyle yaratıcılık ve keşif meselesini birbirine bağlamaktadır; Allah'tan almakla tabiat yollunda, büklümünde ve gizeminde ilerleme arasında bağlantı kurmaktadır; Yeryüzünde insanın yüksek seviyesinin gerçekleşmesiyle, aynı oranda maddi seviyesinin gerçekleşmesi için dünya potansiyelinin hizmete sokulması arasında bağlantı kurmaktadır... İslam, bununla onun arasını hiçbir zaman ayırmamıştır.

Daha önce belirtilen üçlü dönüşüme paralel olarak risâlet çağı, medeniyet oluşumuyla sıkı bağlara sahip değerler gurubu üzerinde artış gösteren pekiştirmelere tanık olmuştur. Bu oluşuma uygun ortamı güçlendirmek için onun rolüne yardım etmiş, gelişmeyi ve sürekliliği başarmıştır. Değerli misafirler, sizlere böylesi bir konuşmanın zorunlu kıldığı bu değerlerin en önemli olanlarını özet olarak aktaracağım.

Bilgi köşe taşıdır:

Hz. Peygambere, Hira mağarasında gelen ilk kelime, söylemedi, öldürme, hırsızlık yapma, zina yapma gibi olumsuzluk bildiren veya

yasaklayan ifadeler gelmemiştir. Aksine bilgi eylemini pekiştiren, gerekli kılan, emreden bir ifade gelmiştir. Bu da okuma emridir : “Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı alaktan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemlle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini öğretendir.”³¹

Sadece bu değildir. Aksine bilginin önemi, çok uzak zaman dilimine, Adem(a.s)in yaratılışına kadar uzanır. Allah, Adem (a.s)’a isimlerin tamamını öğretmiştir. Ondan sonra onun soyundan gelenlere yeryüzünü imar etme rollerini yerine getirmeleri için zihinsel ve bedensel hazırlıklar vermiştir. “Ve Âdem’e bütün isimleri öğretti. Müteakiben önce onları meleklerle göstererek: İddianızda tutarlı iseniz haydi Bana şunları isimleriyle bir bildirin bakalım, dedi. Dediler ki: Sen yücesin, bize öğrettiğinden başka bizim hiçbir bilgimiz yok. Gerçekten sen, her şeyi bilen, hüküm ve hikmet sahibi olansın. Allah: ‘Ey Adem! Şunların adlarını onlara bildir’ dedi. Adem kendilerine, o varlıkların adlarını bildirince, Allah meleklerle: ‘Ben göklerin ve yerin gizliliklerini bilirim. Sizin açığa vurduğunuz ve gizlediğiniz her şeyi de bilirim, dememiş miydim!’ dedi.”³²

İleri doğru bakmak:

Kur’an-ı Kerim, açık bir davet içermektedir. Bizleri ileriye doğru bakmaya, geriye bakmamaya çağırmaktadır. Geriye doğru bakışın sınırlı bir gerekliliği vardır. O da, babadan ve ecdattan şeriat öğretilerini veya bilgi mirasını alırken bakmaktır. Toplumlar bununla doğru ve yanlış yerleri açığa çıkarmayı hedeflemektedirler. Ancak kör körüne taklide dayanan bilinçsiz bir eylem olacaksa, bu durumda bizleri Kur’an’la çelişen bir duruma götürecektir. Bu eylemin ve mantığının ne ölçüde doğru olup olmadığını bir tarafa bırakalım,

³¹ Alak Suresi; 1-5

³² Bakara Suresi; 31-33

Kur'an, müşriklerin babalarının ve dedelerinin yaptıklarına sarıldıklarını söyleyerek onları yermektedir. Sen, dediler; bizi, atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan çeviresin de bu yerde devlet ikinizin olsun diye mi geldin? Biz ikinize de inanamayız «³³ "İşte böyle, biz senden önce hiçbir memlekete bir uyarıcı göndermedik ki, oranın şımarık zenginleri, 'Şüphe yok ki biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk. Biz de elbette onların izlerinden gitmekteyiz' demiş olmasınlar."³⁴ Bu, İslam'ın en sert bir şekilde reddettiği ters bir rehberliktir.

Ünlü İngiliz tarihçi Toynbee, babaların verilerine yaklaşım konusunda iki tarza işaret etmektedir. Medeniyetin çöküşü aşamasındaki körü körüne taklit tarzı; Medeniyetin ilerlemesi aşamasındaki yaratıcı elitlere ve hayata öneme sahip birikimlerine uyma tarzı. Kur'an-ı Kerim, birinciyi reddediyor, çünkü geri kalmışlığı ve hareketsizliğe götürür.

Kur'an-ı Kerim, bizlere bununla ilgili geniş bir alan koymaktadır. Tarihin merkezinde, anlam arayışı içerisinde, geçmişte ve gelecekte çalışma şekli hakkında... "Peygamberlerin kıssalarında elbette tam akıl sahipleri için alacak dersler vardır. İyi bilin ki, bu Kur'an uyduurulmuş bir söz değildir. Sadece daha önceki kitapları tasdik eden, dine ait her şeyi açıklayan, iman edecek kimseler için hidâyet, rehber ve rahmettir."³⁵ Fakat aynı zamanda günümüzü yakından incelemek; geçmiş nesillerin yaptıkları sırtımıza yük etmeden, bize engellemesine fırsat vermeden geleceğe doğru hareket etmemiz için tarihe karşı bizi uyarmaktadır. "İşte onlar bir ümmetti, geldi geçti... Onların kazandığı kendilerine, sizin kazandığınız da sizedir. Siz onların işlediklerinden sorguya çekilmezsiniz."³⁶

33 Yunus Suresi;78

34 Zuhruf Suresi;23

35 Yusuf Suresi; 111

36 Bakara Suresi; 134

Enerjinin heder edilmesine karşı uyarı:

Kur'an ve nebevi veriler, bazen kendisi için belirlenen alanın dışında kullanılan enerjinin heder edilmesinin kabul edilmez olduğunu vurgulamıştır. Allah Rasulü (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: "Allah'ın zatını düşünmeyin, Allah'ın nimetlerini düşünün"³⁷ Burada Hz. Peygamber bizleri, yaratılanları düşünmeye çağırmaktadır. Bilim ve teknoloji, Allah'ın bu alemin yaratıcısı olduğuna insanları götürmektedir; Allah'a imanı ve onun birliğini teyit etmektedir. Hz. Peygamber, bizleri Yüce Allah'ın zatını düşünmeye karşı uyarılmaktadır. Zira o insanların anlamalarının çok üstünde olup beşer kapasitesini çaresiz kalır. Allah'ın zatını düşünmek, metafizik ötesine, (varlığı zorunlu olana, ilk sonsuz olana) soyutlama yaklaşımına, metafiziğe götürür. Bütün bunların sonucu olarak, akli enerji boşa tüketilmiş olur.

Bizden istenen, kozmik kitleyle, fizikle ve kimyayla ilgilenmemiz ve hayatın imarıyla ilgili kanunları keşfetmemizdir. İnsanın yeryüzünü imar etmesi için bu imkanlar hizmetine sunulmuştur. Bu imkanların amacının dışında kullanılarak enerjinin boşa harcanmaması ve medeniyetin gelişmesine uygun olarak kullanılması gerekir.

Halife kılınış prensibi:

Yüce Allah, insanı yer yüzüne halife kılmış, yer yüzünü imar etme, geliştirme, zorlukların üstesinden gelme, meydan okumalara karşı gelme, tüm sıkıntıları aşarak hayatı ve ortamı uygun hale getirme görevi vermiştir. İnsan özgürlüğünü elde ettikten sonra, daha fazla gök yüzüne, yüce yaratıcısına yönelme imkanı olacaktır. Sırtını cazibe yükü ve katı zorluklar bükmecektir.

37 İbni Ömer, merfu olarak rivayet etmiştir. Aynı şekilde Ebu Naim'in Hilye'sinde, İsfehani'nin Terğib'inde, Taberani'nin Evsat'ında, Beyhaki'nin Şuabi'l İman'ında başka lafızlarla rivayet edilmiştir.

Halife kılınış prensibi Kur'an-ı Kerimde birkaç kez tekrarlanır. "O sizi yeryüzünün halifeleri kıldı ve size verdikleriyle sizi denemek için kiminizi kiminize göre derecelerle yükseltti. Şüphesiz senin Rabbin, sonuçlandırması pek çabuk olandır ve şüphesiz O, bağışlayandır, esirgeyendir."³⁸

Halife kılınış meselesi, bu ayetler aracılığıyla da gözüküyor ki, adalet ipinin iki tarafıyla da bağlantılıdır: Bir taraftan, çalışmak, yaratıcılık ve yer yüzünü fesada vermekten uzak durmak, diğer yandan Yüce Allah'tan değerleri, öğretileri ve yasaları almak; dünyada beşeri çabaları gösterirken bunlara ciddi bir şekilde bağlı kalmak.

Bu iki taraf arasındaki ilişki, karşılıklı bir ilişki olup bunlardan birinin kaybolması, dünyada ve ahirette yıkıma ve kayba neden olacaktır. İpin her iki yanında tutacak başka bir toplumla bu toplumun yer değiştirmesine götürecektir. Çalışma, çaba sarf etme ve yaratıcılık...Doğru yolundaki bu çalışma ve çabasını kontrol etmek ve yönlendirmek için sürekli Allah'tan almak. Bu da yeryüzünde halife kılınan ve orayı imar etmekle görevlendirilen insanın yaratıcısının huzurunda durmasını gerekli kılar. "Ey benim halkım! Yalnız Allah'a ibadet edin, çünkü sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Sizi topraktan yetiştirip yaratan, sizi orada yaşatan O'dur. O halde O'ndan mağfiret dileyin, yine O'na dönün, tövbe edin.Çünkü Rabbin kullarına çok yakın ve onların tövbe ve dualarını kabul edendir."³⁹

"Görmüyor musunuz ki, şüphesiz Allah, göklerde ve yerde olanları emrinize amade kılmış, açık ve gizli sizin üzerinizdeki nimetlerini genişletip tamamlamıştır. İnsanlardan öyleleri vardır ki, hiç bir ilme dayanmadan, bir yol gösterici ve aydınlatıcı bir kitap olmadan Allah hakkında mücadele edip durur."⁴⁰

38 En'am Suresi;165

39 Hud Suresi;61

40 Lokman Suresi;20

Müslüman'ın yeryüzünde halife kılınış görevini yerine getirmesi, gerekli güvenceleri vermesi ve hedeflerini gerçekleştirmek için yardım etmesi medenileşmeye dair doğru başlangıç üzere adımlarını atması gerekir. Böylece alemin ve tabiatın yasalarını, yakın verenin yasalarını keşfeder, insanla çevresi arasındaki en büyük uyumu gerçekleştirir ve engin enerjisinden istifade eder. Bunun dışında, halife kılınış prensibi, teoriden veya boş bir inançtan öteye geçmez.

Emre amade kılınış prensibi:

Bu prensibin bir önceki prensiple sıkı bir ilişkisi vardır. Evrene, aleme, hayata ve insana dair İslami düşüncenin en temel özelliklerinden biri kabul edilir. Pratiğe dönüştürülmesi ve cömert verimliliğinin gerçekleşmesi için ilim metodunu ve araçlarını esas almak gerekir.

İslami bakış açısına göre alem ve tabiat, insanın emrine amade kılınmıştır. Yüce Allah, bunun boyutlarını, yasalarını, sistemlerini ve kapasitelerini insanın yeryüzündeki halifeliğinin temel misyonuna uygun olarak belirlemiştir. İslami düşünce buna olumlu ve aktif bir biçimde yaklaşmıştır

Kur'an-ı Kerim'de bu emre amade kılınışı bize anlatan bir çok ayet ve pasaj bulunmaktadır. Bizlere, uygar insanın rolüne dair olumlu tasavvur sunmaktadır. Oysa insanı aktif bir çok potansiyelinden, özgürlüğünden ve dünya kütlesiyle diyalog kurmasından soyutlayan bir çok felsefenin ve pozitif ekolün yaklaşımı olumsuz tasavvur olarak kendisini göstermektedir. Bu ekollerin bazıları daha da ileri giderek insanı bu kütlenin iradesine ve yasalarına boyun eğdirmişlerdir. Kendilerini, iradesine karşı konulmayan yerine adeta koymuşlardır. Oysa insanın sadece onun emrine boyun eğmesi gerekir.

Bizler, Allah'ın kitabında insan ve alem ilişkisine dair onlardan temel itibarıyla farklı olduğumuzu ortaya koyan başka bir formüle tanık oluyoruz. Efendi ve etkin olan formül; insanın yeryüzünde halifelik görevini yerine getirmesi ve Allah'ın dilediği biçimde yeryüzünün imarı için daha önceden alem onun hizmetine sunulmuştur. "Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin emrinize verdi; yıldızlar da Onun emriyle emre hazır kılınmıştır. Şüphesiz bunda, aklını kullanabilen bir topluluk için ayetler vardır". "Allah, gökleri ve yeri yaratan ve gökten su indirip onunla size rızık olarak türlü ürünler çıkarandır. Ve onun emriyle gemileri, denizde yüzmeleri için size, emre amade kılandır. İrmakları da sizin için emre amade kılandır."⁴¹ "Görmüyor musunuz ki, şüphesiz Allah, göklerde ve yerde olanları emrinize amade kılmış, açık ve gizli sizin üzerinizdeki nimetlerini genişletip tamamlamıştır."⁴²

Emre amade kılınış, aktif ve orta bir durumdur. Bu, Kur'an-ı Kerim'in aleme yaklaşım şeklidir. Diğer ekollerin dayattığı görüş ise aleme boyun eğmek, onun kölesi olmaktır.

Çalışma ve yaratıcılık ruhu:

Çalışmayla ilgili Allah'ın kitabında şu kapsamlı çağırıyor okuyoruz. Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ve de ki: Çalışın: Yaptıklarınızı Allah da, Resulü de, müminler de görecekler. Sonra gizli ve açık her şeyi bilen Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. O da yaptığınız her şeyi bir bir sizin önünüze çıkaracak, karşılığını verecektir."⁴³

Hz. Peygambere kulak veriyoruz, bizlere şu çağrıda bulunuyor: "Allah, sizden birinizin yaptığı işi, sağlam ve iyi yapmasını sever". "Şüphesiz ki Allah her şeyde güzelliği yazmıştır". "Eğer sizden birinizin

41 Nahl Suresi;12; İbrahim Suresi;32-33

42 Lokman Suresi;20

43 Tevbe Suresi;105

elinde dikilecek bir fidanı varken, kıyamet kopsa ve onu dikmeye vakit bulursa, hemen o fidanı diksin"⁴⁴ Böylece Müslüman insanın, doğuştan hesap gününe kadar sürekli çalışma ve yaratıcılıkta bulunması hususunda medeniyet rolünün nasıl olduğunu iyice görmüş oluyoruz. Yine İslami yaşamın aslında sürekli yaratıcılık eylemi olduğunu tamamen öğrenmiş bulunuyoruz.

Kur'an-ı Kerim'de, Allah'ın iradesi ve direktifleri doğrultusunda yeryüzünün imarı için insan çabası ve çalışması vurgulanmaktadır. Bu konuda her ne kadar kelimeler farklı şekillerde kullanılsa da üç yüz elli yerden fazla yerde zikri geçmektedir. Bunların tamamı olumlu ya da olumsuz- gerek birey gerekse toplum olsun, insanın yeryüzündeki varlığının temel eksenini çalışmaktadır. Bu, dünya ve ahiretin geleceğini belirleyen adil bir ölçü olup "halife kılını" ve yeryüzünü "imar etme" düşüncesiyle tamamen uyumluluk arz eden bir konumdur.

Yıkım ve bozgunculuğa karşı mücadele

Buna karşılık olarak Kur'an-ı Kerim, yer yüzünün fesada uğramasına, sabır, azim ve sebatla salih amelin ortaya koymuş olduğu kazanımların yıkılması, yok edilmesine neden olan her türlü yanlış iş ve eylemi kınamaktadır. Bu, medeniyet insanının başarılarını korumaya yönelik bir tutumdur; medeniyet sürecini ve gelişimini engelleyen her türlü şeye karşı bir tutumdur; hangi slogan altında olursa olsun her türlü yıkım girişimini takibe almaktır.

Bu medeniyet koruması, sadece insanın başarılarından olan olan uygarlığın maddi yönlerine indirgenemez. Aksine daha önemli ve söz konusu maddi başarıların temeli kabul edilen bir alana yönel-

⁴⁴ Ali b Abdilaziz, Muntehab'da, Enes'ten hasen senediyle zikretmiştir; Umdetu'l Kari fi Şerhi'l Buhar li Bedridini'l Ayni; Babu'l Harsi ve'z Ziraa

mektedir. Bu da insanın ulaşmış olduğu yerlerde varlığını sŸrdŸrebilmesi için en kapsamlı anlamıyla fikri, ahlaki, ruhi ve kŸltŸrel verilerdir. İnsan, Allah'ın adem oğluna gŸndermiř olduğu elçilerinin uzun mŸcadele yŸntemlerini takip ederek yeryŸzŸnŸ imar etme yoluna devam edecektir.

İnsanın halife kılınışıyla bağlantılı olan yeryŸzŸnŸn ıslahı ve imarı, maddi, ahlaki ve ruhu olarak medeniyetsel etkinliklerin i içe girdiği meselelerdir. Bunlardan her hangi birine verilecek zararın veya ifsadın - řŸyle ya da bŸyle- diğer yŸnlere yansiyacaktır. Bu, bir çok ayette açıklanan açık bir husustur. YŸce Allah řŸyle buyurmaktadır: "İslah edilmesinden sonra yeryŸzŸnde bozgunculuk yapmayın. Allah'a korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır."⁴⁵ "Musa, kardeşi Harun'a: 'Kavmim içinde benim vekilim ol, onları gŸzelce yŸnet ve sakın mŸsitlerin yoluna uyma!' dedi."⁴⁶ "İnsanların kendi ellerinin kazandığı dolayısıyla, karada ve denizde fesad ortaya ıktı. Umulur ki, dŸnerler diye (Allah) onlara yaptıklarının bir kısmını kendilerine taddırmaktadır."⁴⁷

Kur'an-ı Kerim, maddi ve ruhi ifsadın olumsuz yapısıyla ilgili durumları sunmayla; insan medeniyetinin yok olmasını, gelişmesini, ilerlemesini ve mutluluğunu yok eden hususları aktarmayla; insanın yer yŸzŸndeki imar edici rolŸnŸ sekteye uğratan engelleri açıklamakla yetinmiyor. Aksine mŸmin toplumdan bunu durdurmak için en hızlı bir şekilde ve var olan gŸcŸyle harekte geçmesini talep ediyor. Ta ki, fesat, acıma bilmeyen kŸr fitneye dŸnŸřmesini, gerek zalim gerek mazlum olsun her kes için fesat tamamen ortadan

45 A'raf Suresi;56

46 A'raf Suresi;142

47 Rum Suresi; 41

kalksın. Nitekim ayeti kerimede şöyle buyrulmaktadır : “Ve sizlerden yalnızca zulmedenlere isabet etmekle kalmayan bir fitneden korkup sakının. Bilin ki, gerçekten Allah (ceza ile) sonuçlandırması pek şiddetli olandır”⁴⁸. “Sizden önceki nesillerden onlardan kurtardığımızdan pek azı dışında yeryüzünde bozgunculuğu önleyecek fazilet sahibi kişiler bulunmalı değil miydi? Zulmedenler ise, içinde buldukları refahın peşine düştüler. Onlar, suçlu günahkarlardı. Halkı, ıslah eden kimseler iken, senin Rabbin o ülkeleri zulm ile helak edecek değildi”⁴⁹

Düalistler arasında denge ve bunların birleştirilmesi

İslam, dengeli bakış açısı aracılığıyla medeniyet çalışmasına karşı konumunu pekiştirmek için gelmiştir. Bu dengeli bakış açısı aynı zamanda ruhi ahlaki ve maddi fiziki olan her iki kanadı içermektedir. Biz Allah'ın kitabını incelerken veya Hz. Peygamberin sünnetini okurken bunu pekiştiren çok sayıda ayet ve hadisler karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Söz konusu ayet ve hadisler, mümin beşer topluluğunu dünyanın ve tabiatın merkezine koyarak onu, toprağın derinliklerinde; moleküller ve atomlar arasındaki fiziksel ilişkilerin merkezinde bulunan yasa ve kanunları keşfetmesi için çaba harcamaya teşvik etmektedir. Bizler, birbirine bağlantılı kapsamlı medeniyet hareketiyle karşı karşıyayız. İman meselesiyle yaratıcılık meselesi arasında, Allah'tan almakla tabiatın yollarına, eğrilerine, gizemlerine ayak basmak arasında, insanın yer yüzünde yüksek manevi seviyesine gerçekleştirmekle arasında, maddi ve manevi düzeyde medeniyetin ilerlemesini ve yücelmesini aynı derecede gerçekleştirmek için fizik, kimya ve geometri kanunlarının hizmete sunulması arasında İnsandan, göklere ve yer yüzüne bakmasını

48 Enfal Suresi;25

49 Hud Suresi;116-117

istemektedir. İslam bununla onun arasını ayırmamaktadır, sürekli birbiriyle bağlantılı kapsamlı bir tutum almaktadır, hayati öneme sahip tutumun veya ona davet etmenin değerlendirilmesi hususunda bölmeyi ve parçalamayı reddetmektedir.

Bu birleştirme, uzun çağlar boyunca mesafe kateden İslam medeniyeti süreci boyunca ruh ve madde değerleri arasında açık bir biçimde yansımıştır. İslam medeniyeti, yaratıcı dengesiyle her iki tarafı korumaktadır. İnsanın yer yüzü üzerindeki halifelîği ve dünyadaki medeniyetsel rolüyle sıkı bir bağı olan hiçbir bağı ihmal etmeden çok sayıda medeniyetsel başarılar göstermiş, icatlarda bulunmuş, keşifler yapmış ve bunları hayata geçirmiş, yapması gerekeni yapmıştır. Dengeli uygarlık iklimi içerisinde çalışmalarını sürdürmektedir. Biz bunu bir çok ayette açık bir biçimde görmekteyiz. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Hiç düşünmezler mi göklerin ve yerin hükümlerini, o muazzam saltanatı? Düşünmezler mi Allah'ın yarattığı herhangi bir mahlûktaki ilahî düzenlemeyi?"⁵⁰ "Öyleyse insan neden yaratıldığına bir baksın. Fıskırıp çıkan bir sudan yaratıldı. Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar."⁵¹ "Üzerlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Biz, onu nasıl bina ettik ve onu nasıl süsledik? Onun hiçbir çatlağı yok. Yeri de (nasıl) döşeyip yaydık? Onda sarsılmaz dağlar bıraktık ve onda 'göz alıcı ve iç açıcı' her çiftten (nice bitkiler) bitirdik. (Bunlar,) 'İçten Allah'a yönelen' her kul için 'hikmetle bakan bir iç göz' ve bir zikirdir. Ve gökten mübarek (bereket ve rahmet yüklü) su indirdik; böylece onunla bahçeler ve biçilecek taneler bitirdik. Ve birbiri üstüne dizilmiş tomurcuk yüklü yüksek hurma ağaçları da"⁵² De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da, böylelikle yaratmaya nasıl başladığına bir bakın,

50 A'raf Suresi;185

51 Tarık Suresi;5-7

52 Ankebut Suresi;20

sonra Allah ahiret yaratmasını (veya son yaratmayı) da inşa edip yaratacaktır. Şüphesiz Allah, her şeye güç yetirendir"⁵³

Denge sadece ruhla madde arasında değildir. Aksine diğer medeniyetlerin ve toplumsal tecrübelerin büyük çoğunda diğer düalizmler arasında çekişme, kavga vardır. İşte İslam medeniyetinde bunlar buluşmuş, uzlaşmıştır: Vahiy-varlık, iman-akıl, zahir-batın, hazır- gaip , kader- seçim, zaruret -cemadat, tabiat- tabiat ötesi, toprak- hareket, menfaat- değer,bireysel - toplumsal, adalet- hürriyet, yakın- deney, vahdet- çeşitlilik, doyum- züht, zevk- disiplin, sabitlik- gelişim, dünya-ahiret, yer- gök, fani- sonsuzluk.

Buna karşılık olarak "denge hareketi", İslam'da buna vurgu yapmaktadır. Beşeri deneyimlerin ruhu bir tarafa itip maddi başarılarla tek yönlü oldukları görülür veya anomali ve sapma olarak maddi gereksinimleri bir tarafa itip ruhaniliğe yapıştıkları görülür. Bu, dünyada beşeri tutuma yönelik bir saptırma ve hiledir; bireysel ve kolektif insan deneyimine yönelik bir zorlamadır. Bu da düalistler arasında örtüşmeye, bütünleşmeye ve dengeye dayalı temel yapının oluşmasına sorun teşkil etmektedir. Bu sapma birinci durumda tamamen maddi veya dini dünyadan ayıran laik bir yöne bürünür. İkinci durumda yeryüzünde insanın göreviyle uyumlu değişim için dünyanın merkezine girmeyi reddeden ruhban bir eğilime bürünür. Bu sapmanın neticesi, bireysel ve psikolojik düzeyde insanın benliğini parçalamaktan başka bir şey değildir. Bu durum, toplumsal faaliyetin karakterine yansır ve böylece bu da başka bir parçalanma, dağılma, ikilem, hedefin kaybolması, beyhude ve faydasız bir şekilde yıkıcı hislerin yayılması, kötümserlik ve depresyon eğiliminin egemen olması ve kurtuluş yolu olarak intihara başvurma sonucunu doğurur.

53 A'traf Suresi;31

Dünyanın gelişmiş bir çok ülkesinde şahit olduğumuz durumlar bunun örnekleridir. Amerika'da yapılan istatistiklere göre her on Amerikalıdan biri depresyon sorunuyla karşı karşıdır. Japonya, kendi ülkesinde yaşanan intihar ve depresyon vakalarını kavuşturmak için otuz milyar dolar bütçe tahsis ettiğini açıklamıştır. Bu, henüz buzdağının görünen kısmıdır...

Tabiat, dünya ve evrenle ahenk ve uyumluluk:

İslam, insan ev evren arasındaki ilişkinin tasavvurunda, uyum, insicam, ahenk, bütünleşme, uzlaşma ve kaynaşma üzerine dayalı yeni bir çizgi çizmektedir. İnsanla tabiat arasında, mümin toplumla dünya arasında kaynaşma vardır. Ta ki tabiatın gücü ve enerjisi, temel olarak insanın hizmetine sunulduğu, medeniyetin gelişmesine ve dünyanın imarına yardımcı olduğu sürece.. Bunlar arasındaki ilişki, kavgaya, çekişmeye, işgale ve nefrete dayalı bir ilişki olmak zorunda değildir. Tam tersine, uyum, kabul etme, sürdürme, işbirliği yapma, bütünleşme, keşfetme ve ortaya çıkarmadır. Bu, itaatkar hizmetçinin kudretli efendisiyle olan ilişkisidir...

İnsanla dünya arasında çekişmenin var olduğu düşüncesi, tamamen batılı bir bakış açısıdır. Her ne kadar ilk etapta kapsamlı felsefi çerçevesi konulmuş, mantıklı, gerekçeli görünse de biraz ayrıntısına girdiğimizde verilerinin dayalı olduğu çekişme mantığını görmekteyiz. Çekişmeyi, fikir dünyasına sokan "Hegel"dır. Buna, zayıf bırakılmış halkların köleleştirilmesi ve öldürülmesi için üstün Avrupa halklarının işlediği her hangi bir şovenizm suçunu gerekçe göstermektedir. Maddi değişiklikler ve üst tabakanın oluşumu alanında Marx gündeme getirerek, sınıfın diğer sınıfa karşı işlediği her hangi bir katliamı gerekçe göstermektedir... Daha da ötesi, bu çekişmenin ve maddi değişimin merkezinde bulunan insanı, öz-

gürlüğünden ve iradesinden soyutlayarak bu maddi çekişme mantığına itaat ettirmekte, emrine boyun eğdirmekte ve kendi kurallarına göre şekillendirmektedir. Hatta maddi boyuttan uzak en sert uygulamaları şu alanlarda olmuştur: Din, sanat, duygu, ahlak, özelemleri ve vizyonları..

Özgürleştirme özelliği:

İslam, ilk andan itibaren her düzeyde özgürleştirme eyleminde bulunmuştur. Bizler, bu dinin hayata geçirdiği, inanç- tasavvur dönüşümünden bahsediyoruz. İnsanı, sapıklıklardan, varsayımlardan, tağutlardan ve rablerden nasıl özgürlüğüne kavuşturmuştur. İslam'ın gerçekleştirdiği diğer bir dönüşüm, bilgi dönüşümüdür. İnsanı, korkudan, cehaletten ve ümmilikten özgürlüğüne kavuşturmuştur. İslam'ın gerçekleştirdiği diğer bir dönüşüm metotsal dönüşümdür. İnsanı, anarşiye boyun eğmekten, kör tesadüflerin önünde eğilmekten özgürlüğüne kavuşturmuştur. İnsana, kainatın, alemin ve tarihin yürüdüğü çalışma ve hareket kanunlarını göstermiştir.

Biz, İslam medeniyeti boyasıyla boyanmış ve onun dokusuyla iç içe girmiş bu özgürleştirme özelliğinin biraz içine daldığımızda, insanın isteklerini, fiziki ve ruhi özelemlerini özgürleştirmek; güdüleri, gereksinimleri ve eğilimleri önünde kapıları açmak için ısrarlı bir çağrı karşısında kendimizi buluruz.

Kur'an ayetlerinin birinde açıkça Adem oğluna emredilen "ziynet"ten söz etmektedir. Peki nerede? Dünya hayatının süslerinden soyutlanıp, sıyrılıp ibadetini yerine getirdiği her mescide gidişinde. Nitekim ayette şöyle buyrulmaktadır : "Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyiniz."⁵⁴ Aynı şekilde bunu,

yeme içmede israf sınırına varmama kaydıyla şu açık davet takip etmiştir. "Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz, Çünkü Allah israf edenleri sevmez."⁵⁵ "Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyiniz."⁵⁶ Ayetin devamında açık bir şekilde israf etmeye yönelik emir kipiyle uyarı vardır.

İslam'da haram olan veya reddedilen husus, beden veya ruh kaynağı ne olursa olsun çirkin olandır. Reddedilen, yasaklanan, yerilen vücudun cücut olarak, güdülerin güdüler olarak ihtiyaçlarını karşılaması değil, bunların ruhun yoluna engel oluşturmasıdır. Bizler üç ayet arasında açık anlamı taşıyan bu bağlantıyı okumaktayız. Ayette şöyle buyrulmaktadır: "De ki: Rabbim yalnızca çirkin-hayasızlıkları -onlardan açıkta olanlarını ve gizli olanlarını,- günah işlemeyi, haklı nedeni olmayan «isyan ve saldırıyı» kendisi hakkında ispatlayıcı bir delil indirmedeği şeyi Allah'a şirk koşmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."⁵⁷

İnsanın yemekle ilgili ihtiyaçları hakkında söylenenleri, diğer ihtiyaçları ve özellikle cinsel ihtiyaçları için de söylemek mümkündür.

Dünyayı Kısra ve Sezar'ın köleliğinden kurtarmak için çıkan fetihçilerin sloganı şuydu: " Allah bizleri, köleleri dünya sıkıntısından rahatlığa ; dinlerin zorbalığından İslam'ın adaletine; kullara kölelikten bir olan Allah'a kulluğa kavuşturmak için gönderdi"..

Şimdi... Risalet çağı, bu prensipleri ve tasavvurları uygulama düzeyinde ne yapmıştır ?

Bu çağ, medeniyet projesini müjdelemiş, bunun bir çok halkasını gerçekleştirmeyi başarmış ve kuruluş koşulları ağını koymaya kat-

55 A'raf Suresi; 31

56 A'raf Suresi; 32

57 A'raf Suresi; 33

kıda bunmuştur. Söz konusu bu koşullar, oluşan bu topluma, sayılı bir zaman dilimi içerisinde seçkin medeniyetini inşa etme imkanı sağlamıştır.

Belki de siyer habercileri ve tarihçileri (Vakidi'nin Meğazisi, İbn İshak'ın Siyeri, İbn Sa'd'ın Tabakatı, Bilazeri'nin Ensabı, ve Taberi'nin tarihi ... vs. gibi) yapılan ilk tedvinlerde meğaziye (gazvelerle ilgili rivayetlere) bazen kişilere ve şemaile geniş yer vermişler; risalet döneminin uygarlık ya da medeniyet boyutuna oldukça daraltmışlardır. Oysa risalet çağı, acı mücadeleden sonra İslam devletini kurmayı ve seçkin medeniyetinin ilk temellerini atmayı başarmıştır.

Onlarca, yüzlerce yıl biz içeriden bu çağdan bahsediyoruz; bölünmüş bir bakış açısıyla, savaşımlara, şemaile ve fihki kavramlar üzerine odaklaşan bir yaklaşımla.. Tabirde hata olmazsa "kuşbakışı"nı esas almak için zamanı gelmiştir. Böylece dönemin temel özelliklerini, Hz. Peygamberin (s.a.v)'in ve değerli arkadaşlarının büyük başarılarını keşfedebiliriz.

Böylesi bir bakış açısının gerçekleşmesi için, çağla ilgili bilgi alanının genişletilmesi amacıyla tarihçiyi, müfessiri, muhaddisi, fakihi, coğrafyacığı, tarih ve edebiyat felsefecisini çağdırmak gerekir... İşte burada Kur'an metni, sahih nebevi hadis, tarihçi ve fakihin sunduğu risalet çağının tarihsel uygulaması, coğrafyacının sunduğu birbiri ni tamamlayan çevresel özellikler, şairin ve edebiyatçının sunduğu öznel ve nesnel deneyim, buna ek olarak dilbilimcinin belirlediği kelimeler ve kriterler, birbirini tamamlayan temel kaynaklar... Bunların hepsi, Hz. Peygamberin yaşamında vadedilen, hazırlanan, kuruluş koşulları konan, bazı bölümleri gerçekleştirilen medeniyet projesinin özelliklerini belirlemek içindir.

Bizler "siyer'den metodolojik koşullarından söz ediyoruz. Kur'an-ı Kerimin tarihi belge olduğunu bir an bile unutmamamız gerekir. Çağların incelenmesinde, ana nabzın tutulması girişiminde kendine özgü özellikleriyle büyük önemi vardır. Kur'an-ı Kerim, tarihsel veriler bakımından kesin doğruları taşıyan verimli bir ağ içermektedir. Bu da biyografi yapısında yoğunlaşma noktalarını oluşturmaktadır. Şöyle ki, muhaddis, fakih, tarihçi, dilbilimci, coğrafyacı, edebiyatçı yapısını onun üzerine inşa etmektedir.

Konuyla ilgili nüzul sebeplerine, Kur'an tefsirlerine ve bu husustaki kaynaklara hızlı bir göz atıldığında, nazil olanla tarih arasında sıcak bir kaynaşmanın olduğu görülür. Kur'an-i veri, açıklar, niteler, yorumlar, uyarır, korkutur. Bu beş adımıyla, belli bir zaman ve mekanda yani tarihte meydana gelmiş çok sayıda tarihsel olayı ele alır.

Hz. Peygamberin başarı dolu hayatı ve son anına kadar devam eden çabası, bu insanın- peygamberin başarı ve değişim gücüne sahip olduğunun canlı kanıtıdır. Bu iki kelimenin medeniyetsel boyutuyla ilgili içerdiği tüm anlamları kapsamaktadır. Nitekim bunu, çağdaş Amerikalı araştırmacı Michael Harth'ın "İlk Yüz"⁵⁸ şahsiyetle ilgili tanıklığı pekiştirmektedir.

Adı geçen araştırmacı, başarı ve değişim kriterlerine göre insanlık tarihinde en büyük yüz şahsiyeti araştırmaya ve incelemeye çalıştı. Daha sonra aynı kriterlere göre bu yüz şahsiyet arasından en büyük insanı seçmek üzere yoluna devam etti. Yapılan bu seçim sonunda Hz. Peygamber, tarihte en büyük şahsiyet olarak çıktı. Zira Hz. Peygamber dini ve dünyayı kapsayan en büyük başarıyı, devrimsel değişimleri gerçekleştirmiştir.

58 İlk Yüz Şahsiyet Araştırması; Tercüme, Halid Esad İsa ve Ahmed Ğassan Sibanu, İkinci Baskı, Daru Kuteybiye, Beyrut, 1979

Hicretin dokuzuncu yılına gelindiğinde, Arap yarımadasında put-perest varlığı ortadan kaldırmak için Tevbe suresinin ortasında yer alan müşriklerden uzak durmayı (beratı) ilan eden ayetler nazil olmuştur. Hz. Peygamber ve değerli arkadaşları her biri medeniyet boyutunu içeren ve tarihi eylem düzeyinde aşağıdaki hususları başarmışlardır:

Birinci olarak: Şirkin ve çokluğun karşısında tevhit

İkinci olarak: Parçalanmaya karşı siyaset birliği

Üçüncü olarak: Kabileciliğe karşı devlet.

Dördüncü olarak: Örlere karşı yasama.

Beşinci olarak: Geleneklere karşı kurum.

Altıncı olarak: Aşirete karşı ümmet.

Yedinci olarak: Yıkım ve bozgunculuğa karşı ıslah ve imar.

Sekizinci olarak: Anarşiye, hurafeye, zanna ve arzuya karşı metot.

Dokuzuncu olarak: Cehalet ve ümmilik karşısında bilgi.

Onuncu olarak: Yeni Müslüman insan, anarşi uygulayan, keyfi davranan, kuralları çiğneyen, sistemden nefret eden "cahiliye"ye karşı inanç içerisinde kök salmış ahlaki ve davranış değerler manzumesine bağlıdır.

Kur'an ayetleri, Allah Resülü'nün hadisleri, öğretileri bir dizi metotsal değerleri ve çalışma yöntemlerini yerleştirmiştir. Bunlar aracılığıyla az önce zikri geçen on değişikliğin önünü açmış ve desteklemiştir. Bunun yanı sıra yaratıcılık, icat, medeniyetsel etkinlik için uygun ortamı hazırlayan koşullar ağını koymuştur.

Hicretin birinci yılı Rebiyülevvel ayının on ikinci günü, dünyada İslami hareketin liderliğini devralacağı devletin kurulması için kritik bir hareketin sonudur. Fakat aynı zamanda, devletin güçlendirilmesi, medeniyeti kurulması için bir başka kritik hareketin başlangıcıdır. Hz. Peygamberin başlangıçta gönderilmesi, devletlerin ve medeniyetlerin kurucusu mümin insanın oluşması yönünde bir harekettir.

Hz. Peygamberin risalet çağındaki nebevi gayretinin hedefi, metodu ve söylemleriyle Allah'ın hidayetine dayanan inançlı bir medeniyetin inşa edilmesiydi. Bu medeniyet, küfür ve sapıklık medeniyetine karşı, vahiyle varlığın buluşmasını dayanmaktadır. Bu medeniyet, küfür ve sapıklığı yok etmeyi; insanın kulluk ve yer yüzünü imar etme görevine uygun olan medeniyet hedefini gerçekleştirmeyi; sapma temayülü gösteren medeniyetlere karşı dengeli alternatif olmayı amaçlamaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır "Allah, tevbelerinizi kabul etmek ister; şehvetleri ardınca gidenler ise, sizin büyük bir sapma ile sapmanızı isterler."⁵⁹

Araştırmanın sonunda ve araştırma verilerinin ışığı doğrultusunda şunu sormalıyız: Tüm medeniyetlerin temeli ve ana oluşturucusu olan yaratıcı düşünce kavramını vurgulayan İslam dini gibi her hangi bir din veya inanç veya mezhep var mıdır ? Vahiyle varlık arasında, prensiplerle uygulamalar arasında ahengi ve uyumu bu din gibi gerçekleştirebilecek başka her hangi bir din, inanç veya mezhep var mıdır ? !

*Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi'nin Mart 2012 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen "Yaratıcı Düşüne" Forumunda sunulan tebliğ.

DİNİ SÖYLEMİN GELENEKTEN YARATICILIĞA DÖNÜŞÜMÜ

Dr. Mahmud Ebu'l Huda El- Hüseyini / Halep - Suriye

YARATICI DÜŞÜNCENİN KULLANIMI NE ZAMAN VE NEREDE? ENTELEKTÜEL BİLGİ SÖYLEMİNİN GELİŞMESİ

Birinci Olarak: Dini söylemin gelenekten yaratıcılığa dönüşümü

Bilindiği üzere büyük medeniyetin üç unsur vardır.: Zaman, mekan ve insan.

İslam medeniyetimizin grafik çizgisi, hicri dördüncü yüzyıla kadar yükselmeye devam etmiştir. Sonra altıncı yüzyıla kadar bu grafik çizgisi düz devam etmiştir. Sonra dokuzuncu yüzyıla kadar grafik çizgisi hafif düşüğe geçmiştir. Daha sonra on üçüncü yüzyıla ve on dördüncü yüzyılın başına kadar grafik çizgisi en düşük seviyeye ulaşmıştır.⁶⁰

Bilginin gelişimi kaybolduğu zaman, toplumlar geleneğe yönelirler. Gelenek söylemiyle ilgili söze girmeden "söylem" (hitap) sözcüğünün anlamını belirlemek gerek...

60 Bkz. Tantavi, Ali, Batı Medeniyetine Karşı Tutumumuz.

Ayeti kerimede şöyle kullanılmaktadır: “Muhakkak ki şu, benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu vardır. Benim için ise bir dişi koyun var. Öyle iken, ‘Onu bana bırak,’ dedi ve beni konuşma(hitap)’da mağlup etti.” Yani, açıklaması beni yendi.

Söylem (hitap); Sözcüklerinde alan kişiye ulaştırılması istenen içerikleri taşıyan açıklamadır.

Bazı olumsuz geleneksel söylemin özellikleri:

1- Aceleci aktarım:

Haberleri, rivayetleri, ibretleri, vaazlar, muhatabın önceliklerine ve ihtiyaçlarına uygun olup olmadığını sorgulamadan aktarımın yapılması..

2- Söylemin hedeflerini amacından uzak şeylerle meşgul etmek:

Taraftarlarını ve takipçilerini daha fazla etkilemek için kendisini överek meşgul etmek.

Hitap edenin dayandığı referansların önemini tekrarlayarak meşgul etmek.

Cemaatler arasında doğan savunmalarla meşgul olmak. Bu şekilde arzularını akla tercih eder, bu da perde veya gözlüğe benzer ve bu şekilde görür, hükümleri kendi rengiyle renklendirerek verir.

Hasmına cevap vererek meşgul etmek.

3- Özellikle abartı ve büyütme yaparak objektiflikten uzaklaşmak

Kültür mirasımız, bir çok aktarımında kelami abartılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu abartıyı, tarih, edebiyat, hikaye kitaplarında ve şiir divanlarında genel ve kapsayıcıdır. Öyle ki, bu kitaplarda övgü ve nitelendirme yapılırken objektiflik çerçevesinden çıkarak abartıya yönelildiğini görmekteyiz.

Abartı şekillerinden biri, hasmının kötülüklerinden ve eksiklerinden bahsederken onun her türlü faziletten uzak olduğu duygusunu alıcıya vermektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Haktan yana olup var gücünüzle ve bütün işlerinizde adaleti gerçekleştirin ve adalet numunesi şahitler olun. Bir topluluğa karşı, içinizde beslediğiniz kin ve öfke, sizi adaletsizliğe sürüklemesin. Âdil davranın, takvaya en uygun hareket budur. Allah’a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.”⁶¹

Yüce Allah, bizlere, Şuayb (a.s)’ın kavmine yaptığı nasihatini haber vermiştir. Şuayb (a.s) şöyle nasihat etmiştir: “Artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların haklarını eksiltmeyin, halka haksızlık etmeyin, ülkede düzen sağlanmışken fesat çıkarıp huzuru bozmayın. Böyle yapmanız sizin için daha iyidir. Tabii eğer inanırsanız.”⁶²

Yapılan abartılardan biri de, sağlam rabbanî metodun yanılmazlığı üzerine bazı yöntemlerimizi çekmemiz ve böylece kendimizi mukaddes metnin kutsiyetine nispet etmemizdir.

4- İnsanların yaşadıkları gerçek durumu ve davranışları genelleme, çeşitliliği ve kategorize etmeyi gözden kaçırma:

Kur’an-ı Kerim, bizlere gayri Müslimlerin düşmanlığının farklı olduğu açıklamıştır. Tıpkı Kitap ehlinin ahlakının farklı olduğunu bize açıkladığı gibi. Kitap ehli tek bir metot üzere değıllerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Sen, iman edenlere, düşmanlık besleme bakımından onların en şiddetlilerinin Yahudiler ile müşrikler olduğunu görürsün. Müminlere sevgi bakımından en çok yakınlık duyanların ise ‘Biz Hıristiyan’ı’ diyenler olduğunu görürsün. Bunun sebebi, onlar arasında bilgin keşişlerin ve dünyayı terk et-

61 Maide Suresi; 8

62 A’raf Suresi;85

miş rahiplerin bulunması ve onların kibirlenmemeleridir.”⁶³ “Kavminden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görünen müminlere alay yollu: Siz, gerçekten Salih’in Rabbi tarafından size elçi olarak gönderildiğini biliyor musunuz? dediler. Onlar da: Elbette, biz onunla gönderilen her şeye inandık, iman ettik, diye cevap verdiler.”⁶⁴

Bazıları, Batı’yı tek bir saf halinde düşman olarak tasavvur edebilir, halklarla hükümetlerinin arasını ayırmayabilir ve hatta ılımlı hükümetle radikal hükümet arasını ayırmayabilir. Sonra da bunu İslami uyanışa direnmek için birbirine tamamen bağlı tek saf yapabilir. Bütün bu sözle, yaşan durumun farklı olduğu bilgisinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

5- İdealistlik :

Bu kalabalıkların duygularını kazanır. Tıpkı şu sözleri gibi: Bizler, Batılıların sahip oldukları lükslerden, eğlencelerden, imkanlardan uzak bir insan olmaya çok ihtiyacımız var. Kanaat ve zühtle kendi nefesine hakim olan, karnını yarı doyuran, taş bağlayan bağlayabilen insana ihtiyacımız var. Tıpkı Arap şair Meysun’un dediği gibi:

İçinde ruhların başarısız olduğu eveler, Görkemli sarayından daha sevimlidir bana

Bu söz, idealistlik olup, sözü söyleyen uygulayamaz, uygulamaya elverişli değildir. Bu sözü uygulayan biri olsa da ona çok ender rastlanır. Yüce Allah bir çok ayette bizlere, insanın zaaf noktalarını nasıl anlayacağımızı ve bunları nasıl gözeteceğimizi öğretiyor. Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Sizden bu hanımlarla evlenmeyi düşünenlerin bu müddet esnasında, onlara bu niyetlerini çitlatmalarında veya gönüllerinde tutmalarında bir beis yoktur. Allah sizin

63 Maide Suresi; 82

64 Al-i İmran Suresi;75

onları hatırınızdan geçireceğinizi pek iyi bilmektedir. Ancak meşru sözler dışında, onlarla gizlice buluşma hususunda sözleşmeyin! Bekleme süresi sona ermeden nikâh akdine girişmeyin! Allah'ın içinizde saklı olan her şeye hakkıyla vakıf olduğunu bilerek O'nun emrine aykırı davranmaktan sakının! Hem de bilin ki Allah çok affedici, çok müsamahalıdır, cezayı çabuklaştırmaz."⁶⁵

6- İçe kapanma :

İçe kapanma, takipçilerimiz ve bağlılarımız için korkudan dolayı kendisini gösterebilir.

İçe kapanma, başkasıyla ilgili imaj oluşturmada ve onu sürekli bu imaj esasına üzere yargılamadan dolayı olabilir.

İçe kapanma, söylem sahibinin taşımış olduğu başkalarını küçümseyen aşırı güveninden dolayı olabilir. İçe kapanma, başkasını tamamen reddetme sebebiyle olabilir. Bu, her ne kadar davranışlarında melankoliklik olsa da tüm insan gruplarına yöneltilen davet, umut ve islah ruhuyla bağdaşmamaktadır.

7- Vaazda aşırılık:

Emir ve yasaklarla ilgili sert ve doğrudan vaaz ve irşat hususunda aşırı gitmek, bıktırıcı ve tekrar afeti noktasına düşmek. Asıl gerekli olan, meyve istemeden önce tohum ekmektir.

8- Pratikte içi boş olsa da parlak sözlere önem vermek:

Böylesi bir söylem, bilinçlendirme, değiştirme ve islah etme olması yerine gürültü koparan söyleme daha yakındır.

Hayal Kırıklığını Yaymak:

Konuşmalarla ümmeti hayal kırıklığını yaymak. Örneği, bizler uçurumun dibine düştük, bizler zayıf durumdayız, uzun tarih boyunca

65 Bakara Suresi;145

toplum bundan daha kötü bir duruma düşmemiştir, sözleri gibi. Bu tür analizlerin titizliğe ihtiyacı vardır. Açıktır ki, düşmanın dibi yoktur. Biz eğer şöyle desek: Bizler en kötü noktaya ulaştık, bundan daha kötüsü yoktur. Hiç kimse bu durumun en kötü durum olduğunu söyleme imkanına sahip değildir. Nitekim daha önceki dönemlerde Müslümanların karşılaştıkları ahlaki ve toplumsal sorunların düzeyiyle ilgili bilgilerimiz iyi ve yeterli değildir, ta ki karşılaştırma yapabilelim. Açık olduğu üzere yaşananları değiştirmek, durgunluğu harekete geçirmek kolay bir iş değildir.

Bugün bazıları, ümmetin sona doğru yürüdüğünü, ahir zamanın gelip çatıldığını, kıyametin yaklaştığını, dolayısıyla yokluğa doğru ilerlediğimize göre çaba sarf etmenin ve çalışmanın bir semeresinin olmadığını vurgulamaktadırlar.

9- Keskinlikle karşı karşıya olan gergin söylem:

Bazı dini söylemlerde incitici ve baskın tenkit söz konusudur. Aynı şekilde muhaliflerine ve karşıtlarına sert saldırı vardır. Kuşkusuz buna iten sebepler çoktur. Bunlardan biri, dinin kutsallarına, ümmetin onuruna ve geleceğine karşı güzel kıskançlık duygusu olabilir. Ancak eğitim ve ıslah süreci, tepkisel fırtınalardan daha çok sükunet ve reel çözüm ister.

Kimi sözler öldürür, kimi sözler yaralar, kimi sözler yükseltir, kimi sözler hayrın yolunu gösterir ve onu hazırlar ve kimi sözler kötülüğün yolunu gösterir ve hazırlar. Bunun için söylem sözcüklerine ve reaksiyonlarına aşırı önem vermek gerekir.

Güvenirliliği, önem vermeyi ve ciddiyeti ifade eden duyguların ve hararetin derecesi, İslami söylemin başarısı için gereklidir. Ancak duygusallık ve etkileşim arasındaki farkın bilinci üzere olmamız

şarttır. Duygu, çoğu zaman dengesiz olan tepkilerle bağlantılıdır.

Duygusal olan anlık hareket eder, kendine hakim olamaz. Ancak etkileşim içerisinde olan kimse istifade, iktibas, değişim ve ıslah yeteneğine sahip olan demektir. Böylesi bir kişi, mükemmel olmadığımız inancı üzer hareket eder. O halde duygusallık yerine etkileşime yatkın olalım.

10- Söylem bilgisizliği:

İslami söylemin en fazla başarısız kılanlardan biri, muhatabın çevresi ve koşullarıyla ilgili her hangi bir bilgiye sahip olmadan modası geçmiş kalıp ve söylemlerin kullanılmasıdır. Böylece istenildiği şekilde muhatapların dünyasına girmeyi başaramıyoruz, söylemimize cevap vermeleri için onları harekete geçirecek hususları ve onlarla bizim aramızdaki engelleri öğrenmemiş oluyoruz.

11- Yeni dünya gerçeğini bilmeme:

Bugün dünyada, internet, uydular, drama çalışmaları gibi dev bir bilgilendirme gücü yayılmıştır. Bu güç halk kültürünün oluşmasını ve yönlendirilmesini yapmaktadır. Realiteyi anlamamız ancak bu kültürü öğrenmemizle mümkün olacaktır. Realiteyle etkileşim yani insanları kuşatan koşullarını anlamak, karakterleri içinde yer etmiş zaaf noktalarını anlamak, modern kapitalist medeniyetin kendilerine dayattığı korkunç baskıları anlamak demektir.

12- Söylediklerimizle yaptıklarımız arasında çatlak:

Allah'ü Teala şöyle buyuruyor: "Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemek, Allah'ın en çok nefret ettiği şeylerdendir."⁶⁶ Sözle fiil arasındaki mesafe, sağlıkla hastalık arasındaki mesafenin aynısıdır.

66 Saf Suresi; 2-3

İkinci Olarak: Yaratıcı Düşüncenin Kullanılması- Ne zaman ve Nerede?

Ne zaman verilecek en kısa cevap:

a) Çocukluk: Çocukluktan alıştırmak gerekir (bu konunun büyük detaya ihtiyacı vardır)

Çocuklukta önemli faktörler olup eğitime önem vermeyi ve onu takip etmeyi çok faydalı kılar. Bunlardan bazıları;

- Esneklik.
- Taklit ve simülasyon yeteneği ve yakın nitelikleri emme.
- Her hangi bir vakit; yaratıcı, duygusal, kültürel ve toplumsal davranışsal düzeylerde ortaya çıkmaya hazır büyük ve öncelikli enerji⁶⁷

Araştırmacılarından biri araştırmasında, okulu bırakanların yüzde doksanının yaratıcı seçkin yeteneklere sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Belki de okul, kasıt olmaksızın bunların böylesi bir yola başvurmalarına katkıda bulunmuştur. Onlarda mevcut duruma karşı bir isyan ve reddetme vardı, o da bunları okulu terk etmeye götürmüştür.

a) Üstün yetenekliler: Her yaş gurubunda üstün yetenekliler olup, bunlara yaratıcı çevrenin sağlanması gerekir.

Nereye kadarın kısa cevabı:

- Yaratıcı çevre:

İnsanı, çocukluk döneminden itibaren yaratıcı düşünce üzere eğitmezsek, yaratıcılık meyvesini alamayız.

67 Bkz. Al Haşimi; Abdurrahman, Er- Resul El- Arabi El- Mürebbi

Eğer yeteneği takip etmez ya da ilk zamanında yakalayamazsak, üretken yaratıcıların meyvesini göremeyiz.

Abdullah b. Mes'ud (r.a) anlatıyor; Ergenlik çağında bir genç iken, Ukbe b. Ebu Muayt'ın koyunlarını otlatıyordum. Bir gün, koyunları otlata otlata giderken, Allah Resulü (s.a.v) ve Hz. Ebu Bekir (r.a) ile karşılaştım. O sırada onlar müşriklerden kaçmış, bir mağarada kalıyorlardı. Allah Resulü (s.a.v) beni görünce: Ey genç! Susuzluğumuzu gidermek için sütün var mı? Ben emanetçiyim. Size süt veremem, dedim. Allah Resulü (s.a.v): Henüz çiftleşmemiş genç koyunun yok mu? Diye sordu. Ben: Evet var, dedim. Allah Resulü (s.a.v): Onu buraya getir, buyurdu. İstediyiği gibi bir koyunu alıp yanına götürdüm. Allah Resulü (s.a.v) koyuna çelme takarak sırt üstü yatırdı. Memesine elini sürüp dua edince, bir anda memeleri süt ile doldu. Hz. Ebu Bekir (s.a.v) hemen koşup biraz ilerde bulunan içi oyuk bir taş alıp geldi. Allah Resulü (s.a.v) koyunu sağıp sütünü içti. Onun ardından Hz. Ebu Bekir, sonra da ben içtim. Allah Resulü (s.a.v) tekrar koyuna yöneldi, 'Çekil!' Buyurunca, koyunun sütü çekildi, memesi eski haline geldi. Bundan sonra ben Allah Resulü (s.a.v)'e geldim: Bana bu Kur'an'ı öğret, dedim. Allah Resulü (s.a.v): Sen eğitilebilir (öğretebilir) bir çocuksun, buyurdu."⁶⁸

Allah Resulü (s.a.v), öncelikle onun emanete riayetini gördü. Sonra küçük çocuk olduğu halde Kur'an öğrenmek için aşırı istekli olduğunu gördü. Allah Resulü (s.a.v), onun üstün yeteneğini keşfettikten sonra çok belif bir söz söyledi: Sen eğitilebilir (öğretebilir) bir çocuksun.

Allah Resulü (s.a.v), kendi değerlendirmeleriyle onun özel yeteneğini gördü. İbn Abbas'tan gelen bir rivayette şöyle demiştir:

68 Mûsned-i Ahmed; Birinci Cilt; Mûsned-i Abdullah b. Mesud (r.a)

"Allah Resulü (s.a.v)'e geldim, gecenin sonunda namaz kılıyordu. Ben de arkasına durdum. Beni alıp hizasına getirdi. Namaz bitince bana Allah Resulü (s.a.v): Sana ne oluyor? Seni hizama alıyorum, sen çekingen davranıyorsun, dedi. Ben: Sen Allah Resulüsün hiç kimsenin senin hizanda namaz kılması doğru değildir, dedim. Bu, Allah Resulünün hoşuna gitti ve ilmimin ve anlayışımın artması için Allah'a dua etti "⁶⁹

Çocuk olan İbn Abbas, Allah Resulü'nün hususiyetini görüyor ve herkesin önünde olması gerektiği çıkarımında bulunuyor. Namazını, Allah Resulü'nün hizasında kılmaya razı olmuyor. Burada Allah Resulü, onun üstün yeteneğini ve seçkinliğini görüyor ve dua ederek daha da artmasını istiyor.

Daha sonra İbn Abbas, her ilimde ümmetin bilgi sahibi kişisi oluyor.

Allah Resulü (s.a.v)'in mülahazalarının kanıtlarından biri de , henüz küçük bir genç olan Zeyd b. Sabit öğrenmeye ve muhakeme etmeye hazırlaması ve ona yabancı dil öğrenmesi için emir vermesidir.

Zeyd diyor ki: "Allah Resulü (s.a.v.) Medine'ye gelince sahabeler beni yanına götürdüler ve: Ey Allah'ın Resulü! Bu Neccar oğullarının çocuklarından. O şu ana kadar sana inen Kur'ân'dan tam on yedi sure ezberledi, dediler. Peygamberimiz benden Kur'ân okumamı istedi. Bildiğim sureleri okumaya başladım. Beni sonuna kadar dinledi. Okumamı çok beğendi. Halim onun hoşuna gitmişti. Bana: Ey Zeyd! Benim için Yahudilerin dilini öğren! Vallahi yazışma konusunda onlara güvenemiyorum, buyurdu. Yahudilerin dillerini öğrenmeye başladım. Bir ayın yarısından az bir zamanda dillerini güzel bir şekilde öğrendim. Bundan sonra ihtiyaç olduğu zaman

69 Hakim Müstedrek'inde (3/534), Buhari ve Müslim'in şartına göre sahihtir, dedi.

Peygamberimiz için mektup yazıyor, mektup geldiğinde onu okuyordum. Yapılan yanlışları ve kasıtlı tahribatları tespit edip Allah Resulü (s.a.v)'e söylüyordum.”⁷⁰

Hız. Peygamberin ondan ne istediği ortaya çıktı. Hız. Peygamberin sahabeleri arasında miras ve hesap ilmini en iyi bilenlerden biri olmuştu. Nitekim Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur “ Ümmetim içerisinde miras ilmini en iyi bilen Zeyd b. Sabit'tir”⁷¹

Japonya'da yapılan bir araştırmaya göre, büyük şirket müdürlerinin yüzde kırkı, ortaokul aşamasından itibaren yeteneklileri seçen ve kabul eden üniversite mezunlarından oluşmaktadır.⁷²

Yaratıcı çevreyi oluşturmak için aşağıdaki unsurlara dikkat etmeliyiz:

1- Engeli ve hayal kırıklığını ortadan kaldırmak:

Tarihsel kanıtlardan bazıları şunlardır:

Hız. Peygambere on yıl kesintisiz hizmet eden Enes (r.a), onun muamelesini şöyle anlatıyor: “Tam on sene O'na hizmet ettim; bana bir defa bile 'öf' demedi. Yaptığım bir şey için 'bunu niye böyle yaptın' demediği gibi; yapmadığım bir şey sebebiyle de 'niye şöyle yapmadın' demedi”

Ibn Abbas (r.a) şöyle rivayet ediyor: “Hız. Ömer (r.a) Bedir gazvesine katılmış olan ashabin yaşlıları arasına beni de alıyordu. Öyle sanıyorum ki onların bir kısmı bunu hoş karşılamıyordu. İçlerinden biri, Hız. Ömer (r.a)'a: Bunu niçin bizim aramıza alıyorsun? Bizim onun gibi çocuklarımız var, demişti. Hız. Ömer (r.a):Onu, sizin de bildiği-

⁷⁰ Müsned-i Ahmed

⁷¹ Hakim Müstedrek'inde Enes (r.a)'dan rivayet etmiştir. Suyuti sahih olduğunu söylemiştir.

⁷² Bkz. Tarık Zübeydani, Sanatu'l Kaid adlı kitabı.

niz gibi ilminden dolayı aranıza alıyorum, diye cevap verdi. Bir gün beni onların meclisine yine çağırıldı. Zannediyorum ki o gün, beni onlara göstermek için yanına almıştı. Hz. Ömer (r.a) onlara: 'Allah'ın yardımı ve fethi geldiğinde' ayeti hakkında ne diyorsunuz?, dedi. Onların bir kısmı: 'Bununla Allah'ın yardımına nail olup bize fetih müyesser olduğu zaman Allah'a hamd edip istiğfar etmemiz emredilmiştir' dediler. Bir kısmı da, hiç bir şey söylemeyip sustu. Hz. Ömer (r.a) bana yönelerek: Ibn Abbas! Sen de böyle mi diyorsun?, dedi. Ben: Hayır, dedim. Peki ne diyorsun öyleyse?, deyince, söyle cevap verdim: "Bununla Allah, Resulullah (s.a.s)'e ecelinin yaklaştığını bildirmiştir. Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde iste bu, genin ecelinin belirtisidir. O zaman Rabbini hamd ile tespih et ve O'ndan mağfiret dile. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, buyrulmuştur. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a): Bu hususta ben de senin dediklerinden başka bir şey bilmiyorum, dedi.⁷³

2- Girişimi teşvik:

Bu da cesaret üzere eğitmek ve tereddüdü terk etmek içindir.

Amr bin Seleme (r.a) anlatıyor: "Yaşadığımız bölge, Peygamber (s.a.v)' in ziyaretçilerinin yol güzergâhındaydı. Ziyaretten dönenler bize uğrar ve Allah Resülü (s.a.v)'in konuşmalarını anlatırlardı. Ben zeki bir çocuktum. Bu sayede, Kur'anı Kerim'den birçok (sure) ezberlemiştim. Babam, kabilesinden bir heyetle birlikte (s.a.v)'e elçi olarak gitmişti. Peygamber (s.a.v)'de onlara namazı öğretip; 'Kur'anı en çok bileniniz size imam olsun' buyurmuştu. Aralarında, Kur'an-ı Kerimi en çok bilenleri bendim. Bu nedenle beni öne geçirip imam yaptılar. Üzerime sarı küçük bir hırka giyerek onlara namaz kıldırıyordum. Henüz 6 veya 7 yaşlarındaydım."⁷⁴

73 Buhari, Tefsir Sure, 3; Hilyetu'l Evliya

74 Taberani, El Kebir'de rivayet etmiş olup ravileri sağlamdır. Buhari, Ebu Davud ve Nesai rivayet etmiştir.

Amr diyor ki: " Bu güne kadar o toplulukla birlikte olduğum süre içerisinde onlara imamlık yaptım, cenazelerini kıldırıldım"

Cesaret ve girişim üzere teşvik, yaratıcılık yeteneği takip etmede bir temeldir.

İşte henüz on sekiz yaşını bitirmemiş bu genci, Usame b. Zeyd'i, Hz. Peygamber sahabeye ve yaşlılara imam olması için görevlendirmiştir.

Gençleri teşvik edilmesi hususunda selefimizin ilginç uygulamaları vardır.

İbn Zafer El- Mekki rivayet ediyor: Bana ulaştığına göre Seriy Sakati hocasına:"Suçlu günahkarları susamışlar (virden) olarak cehenneme süreceğiz."⁷⁵ ayetini okudu ve ayette geçen "virden" ne demektir, diye sordu. Hocası: Bilmiyorum, dedi. Sonra Seriy Sakati: "Rahmanın nezdinde bir söz (ahd) almış olan kimseden başkaları şefaate malik olamayacaklar"⁷⁶ ayetini okudu ve ve ayette geçen "ahd" ne demektir diye sordu. Hocası: Bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Seriy Sakati okumayı kesti. Hocası: Eğer bilmiyorsan, inçin insanlara karşı gururlanıyorsun, dedi ve öğrencisini dövdü. Bunun üzerine Seriy Sakati: Hocam: Cehalet ve gururunuz yetmedi mi? Bir de üzerine zülüm ve eziyeti eklediniz, dedi. Bunun üzerine hocası: Ondan helallik aldı, Allah'a tövbe etti, ilim tahsiline yöneldi ve şöyle dedi: Beni cehalet köleliğinden çocuk Seriy özgürlüğüme kavuşturdu.

Ömer b. Abdülaziz hilafete gelince, kendisini tebrik etmek için heyetler gelmeye başladı. Gelen heyetlerden birinin adına sözcü olarak bir çocuk öne çıktı. Bunun üzerine Ömer b. Abdülaziz: Kavmin

75 Meryem Suresi;86

76 Meryem Suresi;87

sözcü olarak senden daha yaşlı birini bulamadı mı ? diye sordu. Bunun üzerine çocuk: Ey Müminlerin Emiri, eğer mesele daha büyük yaş olsaydı, senin bu makamına senden daha büyük insanlar geçirdi,

Ey Müminlerin Emiri, sen bilmez misin ki, insanın küçüklüğü, dili ve kalbiyledir, dedi. Bunun üzerine Ömer b. Abdülaziz: Bana öğüt ver ey çocuk, dedi. O da öğüt verdi, ta ki onu ağılatıncaya kadar.

İmam Ebu Hanife, çamurla oynayan bir çocuk gördü, çocuğa sakın çamura düşme,dedi. Çocuk,İmam Ebu Hanife'ye; Düşmemek için sen dikkat et, alimin düşüşü alemin düşüşüdür, dedi. Bu söz üzerine İmam Ebu Hanife sarsıldı. Bu sözü duyduktan sonra öğrencileriyle tam bir ay müzakere ettikten sonra fetva vermeye başladı.

Musir diyor ki: İmam Ebu Hanife'yle birlikte yürüyordum. Görmediği bir çocuğun ayağına bastı. Çocuk İmam Ebu Hanife'ye: Ey Şeyh, Kıyamet günü kısıstan korkmuyor musun? Bunun üzerine İmam Ebu Hanife baygınlık geçirdi.

3- Kendi kendini gözden geçirme:

Burada asıl olan, dinimiz konusundadır. Hz. Adem ve eşi günah işledikten sonra rablerine şöyle münacatta bulunmuşlardır:

"Ey bizim Rabbimiz, kendimize yazık ettik. Şayet Sen kusurumuzu örtüp, bize merhamet buyurmazsan, en büyük kayba uğrayanlardan oluruz!, dediler"⁷⁷

Günah düğümünden kurtulmak, akli geçmişinden özgürlüğüne kavuşturur ve gelecekle ilgili yaratıcılığa başlatır.

77 A'raf Suresi; 23

4- Vakti iyi değerlendirme:

Vaktin heder edilmesi ve iyi değerlendirme yöntemlerinin bilinmemesi nedeniyle nice yaratıcı düşünceler zayı olmuştur.

Yüce Allah, vakit hususunda hazırlık yapmanın önemine dikkatimizi çekerek şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakının ve herkes, yarın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”⁷⁸

Aşağıda gelen ayette bizlere geçen vaktin tedarik edilmesine yönelik bizlere uyarı yapılmaktadır.

“Tefekkür ederek ders almak veya şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü peş peşe getiren O’dur.”⁷⁹

5- Eğitim kaynaklarını sağlamak:

Bu da dini ilimlerde, dil ve edebiyat alanında, evrensel ve bölgesel siyaset prensiplerinde, iktisadi prensiplerde ve çağdaş bilgisayar teknolojisinde ilerleme sağlamak içindir.

Üçüncü Olarak: Dini söylemin geliştirilmesi (Söylemi nasıl geliştirebiliriz)

1- Amacı belirlemek:

Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Allah’a davet eden,....kimseden daha güzel sözlü kim olabilir?”⁸⁰

Allah’a davet etmek, nefse ve kişisel kazanımlara davet etmek değildir. Hedefte bu ihlasın gerçekleşmesi, ancak Allah’ı anmak ve nefis mücahadesiyle olacaktır.

78 Haşır Suresi;18

79 Furkan Suresi; 62

80 Fussilet Suresi;33

2- Pratik uyum:

Yüce Allah ayettin devamında "Salih amel işleyen"⁸¹ vurgusu yapmaktadır.

Bu da, şer-i istikamete uygun olarak, nefisle mücahede ederek şeriata aykırı olan isteklerinden uzaklaşmakla mümkün olur.

3- Mensubiyet kapasitesi:

Yine Yüce Allah ayettin devamında "Kuşkusuz ben Müslümanlardayım"⁸² vurgusunu yapmaktadır.

Dar mensubiyetler, güç birliği yapmak ve hedefleri belirlemek için faydalı bir araç olabilir. Ancak davetçileri toplumun fertleri arasındaki büyük iman bağına ve vizyonuna karşı kör eden bir hedefe dönüşmesi durumunda öldürücü bir ilaca dönüşebilir.

4- Bilgiyi izleme:

Söylemin gelişmesi, sürekli durumunu gözden geçirmeden doğru ve objektif olması mümkün değildir. Bunun için aşağıdakileri yapmak gerekir:

- Sahih kaynaklar, itimat edilen referanslar, güvenilir modern ansiklopediler aracılığıyla okumayı sürdürmek.
- Eğitilmiş ve entelektüel insanlarla diyalog kurmak.
- Güvenilir kaynaklarından kozmolojinin genel kabulleri (aslında bu, evren ve insanla ilgili Allah'ın yasadır)üzerinde özet olarak genel bir inceleme yapmak, İslam'a hizmet eder sanısıyla doğrulamadan söylem konusunda kozmik bilgilerin aktarılmasından kaçınmak.

81 Fussilet Suresi;33

82 Fussilet Suresi;33

Evren ve insanla ilgili Yüce Allah'ın yasalarını bilmek, söylemi pratikle derin bir bağlantı kurdurur; evren ve insanla ilgili Yüce Allah'ın yasalarını bilmemek, söylemi yüzeyselleştirir ve pratikten uzaklaştırır.

Söylem, kişiliğimizi ve varmış olduğumuz kanaatlerimizi yansıtır. Söylem sahibinin, kültürel alt yapısı, söylemin düzeyini etkilediği kesindir. Tıpkı kümülatif reform ve eğitim birikiminin söylem düzeyini etkilediği gibi.

5- İnsani kusurların itiraf edilmesi:

Aşağıda gelen ayetleri düşünen kişi, insanın bilmediğini itiraf etmesinin bir olduğunu anlar. "Bir de sana ruhtan soruyorlar, de ki: ruh rabbimin emrindedir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir"⁸³ Yine Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Bilmediğin şeyin peşine düşme! Çünkü kulak, göz, kalp gibi azaların hepsi de sorguya çekilecektir."⁸⁴ Başka bir ayette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır "Oysa onların bununla ilgili hiçbir bilgileri yoktur. Onlar, yalnızca zanna uymaktadırlar. Oysa gerçekte zan, haktan yana hiçbir yarar sağlamaz."⁸⁵

6- Kavramları kullanırken titizlik:

Söylem bilinci, sözcüklerin ve kavramların bileşenlerini titiz bir biçimde anlamayı gerektirir. Bu da, bilimsel bir kültür ve zihniyet gerektirir.(Bütünlük, parçalanma, ilerleme, geri kalma, bağlılık, reform..)Allah Resulü (s.a.v) şöyle buyuruyor: "Bir adam sakınca görmediğini bir kelime konuşurda onun yüzünden yetmiş yıl cehenneme iner."⁸⁶

83 İsrâ Suresi;85

84 İsrâ Suresi;36

85 Necm Suresi;28

86 Buhari, Tirmizi ve diğerleri rivayet etmiştir.

Allah Resulü (s.a.v) başka bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Bir adam önem vermediği, Allah'ın rızasını kazandıracak bir kelime konuşur da, Allah onun sebebiyle onun derecelerini yükseltir, ve kul önem vermediği, Allah'ın gazabını kazandıracak bir kelime konuşur da onun yüzünden cehennemde aşığı (tabakalara iner)."⁸⁷ Bu hadisler, her Müslüman'ı, konuşmaya başlamadan önce sözünü iyi düşünmeye teşvik etmektedir. İslami söylem, bilimsel veriler çerçevesinde akıl ve tecrübe ile kabul edilen sahih delilleri göz önünde bulundurarak konuşmayı gerektirir.

7- Değerlerle araçların arasını ayırmak:

Batılı araç ve yöntemleri kullanmamız ilerlemiştir. Çünkü onlar bu dönemi bizden önce yaşamışlardır. Bunlara düşmanlık göstermek ahmaklıktır. Ancak değerlerin ithali, sorunludur, davranışsal ve prensipsel yönü vardır. Bazı sorunlar vardır ki, türü ne olursa olsun (İslami veya gayri İslami) söylemin bunları aşması mümkün değildir. Bunlar büyük problemlerdir. Örneğin cehalet, fakirlik, hastalık, işsizlik, toplumsal çözülme, eğitim, kadın, terbiye, çocukluk gibi.. Bu sorunlarla ilgili konuşmalar, değerlendirmeler zenginleştirici olup başkalarının bu konuda ne söylediğini anlamak ve karşılaştırmada bulunmak bilincin oluşmasının temelidir.

İslami söylemin kazanmasını istiyorsak, insanların sorunlarını çözmeye ve her türlü sıkıntıları ele almaya katkıda bulunmak üzere olumlu yapıcı alanı genişletmeleri gerekir.

8- Pratikte yaşanan sıkıntıları ele almak:

Eğer retorik, teorik ve duygusal sözlerle vakit geçirecek olursak bu pratik özelliği taşıyan İslami söylem olmaz. Toplumun maslahatı için çalışmamız ve dinimizin yükümlülüklerine bağlı kalmamız gerekir.

⁸⁷ Ahmed, Nese-i ve diğerleri rivayet etmiştir.

Böylece söylemin ilgi alanları ve amaçları çeşitlenmiş olur. Pratikten uzak olan söylem, sonuç itibarıyla kendisini marjinalleştirir, izole eder.

İş olmayan insanlara yönelik yapılacak konuşma, onlara iş imkanı bulma hususunda nasıl yardım edileceği üzerinde yoğunlaşmalıdır. Gençlere yönelik söylemde, bilimsel uzmanlık, evlilik ve gelecekle ilgili konulara ağırlık verilmelidir. İşadamlarına, tüccarlara yönelik söylemde, iş ahlakı üzerinde durulmalı, aldatma, hile ve faiz ... vs konularında uyarılar yapılmalıdır.

Pratik yöntemde, sadece telkin yöntemi yerine söylemde sorular gündeme getirmemiz daha faydalıdır. Bizler bu şekilde dinleyicilerin zihnini sorulara cevap almaya araştırır hale getirmiş olur ve bunun cevapta önemli bir rolünün olduğunu ona hissettiririz.

İslami söylemin, "gerekir" kelimesi azaltıp "nasıl" kelimesine geçmesi daha faydalıdır.

Eğer insanların erteleme gibi kötü alışkanlıklarını bırakmaya önem vermelerini istiyorsak, onlara günlük olarak nasıl hareket edeceklerini gösteren bir program koymamız gerekir. Kişi programa göre yaptığı her işi listeden silecek, gün bittiğinde listede tek şey kalacaktır; o da ertesi güne geçmek olacaktır.

Bazı sorulara cevap vermeye çalışırken, söylemde bizleri yönlendiren pratik söylemin sonuçlarını ortaya koymamız iyi olacaktır. İslah edici davetçi, hastasına reçete yazan doktordan farklı değildir. Doktor hastasına yazdığı reçeteyi, hastanın ilacı kullanmaya başlamasıyla birlikte iyileşip iyileşmediğini, her hangi bir yan etkisinin olup olmadığını sormadan uzun süre devam mı ediyor ?

9- Esasları ve müşterekleri güçlendirmek

Ne zaman ki söylem, esaslara, genel ve büyük kurallara yönelir, bu durumda tam konsensüs veya yarı konsensüs sağlanır. Ve yine ne zaman ki söylem, küçük meselelere, ayrıntılara ve özel yöntemlere yönelir, bu durumda karşısında bir çok problemleri bulur. Ayrıntılara dayalı bilimsel ihtilafların metodolojik bilimsel alanını genişletmek gerekir. Böylece inanmış olduğumuz bilimsel metoda saygıdan ötürü birbirimizin görüşlerine saygı duyarız. Nice fıkhnın ihtilaflı konularından dolayı ihtilaflar baş göstermiş, kalpler kırılmıştır. İslam fakihleri, asırlar boyunca bunları aşamamış ve konsensüs sağlayamamıştır. Bugün bizden bazıları, bir anlamda bilimsellikten hoşlanmadan bunları çözmeye çalışıyor.. Samimi davetçi, insanları hayır işlerine davet eder, her ne kadar kendisinin farklı içtihadı olsa bile. (Bu, ihtilafın adabındandır)

Biz bugün davetçiler arasında tali konularda kesin bir dille konuşanları görüyoruz. Görüşlerini savunurken her türlü içtihadı yok sayan ve ihtilafa yer bırakmayacak şekilde dile getirmektedirler. Uygulama ve düzenlemeyle ilgili meseleler zaman ve mekana göre farklılık gösterir. Bunlar medeniyetin ilerlemesiyle bağlantıları vardır. Ayrıntılı meselelerde gelen şer-i nasların azlığı Allah'ın bir lütfüdür. Tali konularda farklı şartlara göre kuralları belirlemek ulemaya kalmıştır.

10- Pozitif yaklaşım:

Acı veren negatif söylemden ümit veren pozitif söyleme geçmeye yardım eder, toplumu başarısızlıktan kurtarır, insanları güçlü vatandaş olarak tanımlar. Böylece toplumun her bir bireyi İslami pratiğe katkıda bulunur, toplumu özümser, bütünleşir ve belirgin hale gelir, girişim ruhunu artırır.

Hadisi şerifte şöyle buyrulmaktadır: " Sizden hiç kimse iyiliği küçümsemesin. İyilik yapacak bir şey bulamazsa, kardeşinin yüzüne tebessümle baksın". İnsanlardan bir çoğu küçük amelleri önemsemiyor, onlara değer vermiyor. Oysa onlar Allah katında büyüktür.

Umut yaymamız gerekir, elimizde topluma sunacağımız bir şeylerin olduğuna inanmalıyız. Bizler, genel İslami metodun doğruluğuna ve fitrata uygunluğuna inanıyoruz. İhlaslı ve dürüst olmamız halinde birçok hedefimize ulaşmada Allah'ın bizlere yardım edeceğine inanıyoruz. Toplumlarımızın değişmesine ve içinde bulunduğumuz durumun gelişmesine yönelik ümitsizliğe kapılırsak derhal uyanışın ve reformun öncülüğünden dönüşerek toplumun sorunlarının bir parçası haline geliriz.

Çağdaş hayatımızda, abartıya ve aşırılığa yer vermeden ve gerçeğin dışına çıkmadan olumlu mesajları sunmamız daha uygun olur. Bizde çalışmalarında başarı olanlar çoktur, pratikte büyük projeler gerçekleştirenlerin sayısı az değildir.

11- Başkalarıyla çalışma konusunda eğitim:

Bu da şunları gerektirmektedir:

- Başkalarını kavrama ve anlama yeteneği, zihinsel esneklik.
- Yüksek manevi enerji
- İslami sabiteler çerçevesinde yaşamın gereklerine uygun olarak çağın meydan okuyuşlarına cevap vermek.
- Salt tepkiselliğe dönüşmeden eylem için eğitim. İnsanları düzeltmeye çalışanlardan biri şöyle diyordu: Komünistlere cevap vermek için uğraşmayın, aksine çabalarınızı sahih İslam'ın anlaşılması için yoğunlaştırın.

12- Yeni zevki kavramak:

Bilişim açılımından doğan yeni zevki göz ardı etmemek gerekir. Bu yeni zevkle ilgili gözetlenen fenomenler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Kendilerine aşırı güvenleri ve potansiyellerini keşfetmeleri nedeniyle yeni neslin engelleri hafife alması.
- Kaçırılan fırsatlara, boşa heder edilen olanaklara ve yakın tehditlere karşı bakış açısı.
- Araştırma özgürlüğü konusunda ezici bir istek, miras alınan veya egemen olan gelenek ve düşüncelere boyun eğemeye karşı nefret.
- Söyleyen kimsenin bilgisini, düşüncesini ve görüşünü aşırı güven duyacak biçimde ortaya koyarken yapılan iddialı ve kesin konuşmaya karşı nefret. Bu realite yeni çağda egemen olan kuşkucu ruhtan ve internetin kendisine sağladığı bilgilerden kaynaklanmaktadır.
- Yukarıda belirtilenlere, reel düşüncenin zayıflığı ve ablukası eklenebilir, zafiyet düşüncesi dengenin kaybolmasına neden olabilir. Zira kişi, odaklaşmadığı her eğilim konusunda başarısız olabilir.
- Sonuçlarını göz önünde bulundurmaksızın yaratıcı girişimler ve hataya karşı korku düğümünü aşmak.

İslami söylemimizde, yeni ruh halini gözetmezsek yeni neslin kalbine girmeyi başaramayız; işittikleri ya da okudukları her türlü söyleme karşı direneceklerdir.

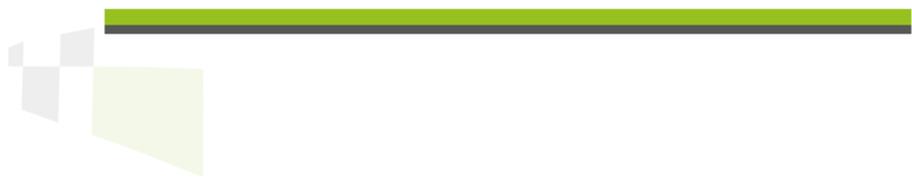
Davetçilerin, etkilemek istedikleri kimselerle yolun ortasında buluşmaları davet fıkhındandır. Bir başka ifadeyle kendileri onlara doğru bir adım atmaları ve onların da kendilerine doğru bir adım atmalarını talep etmelidirler.

13- Aktif kurumsallığı anlamak:

Gençler arasında dayanışma ve iletişim kurma kültürü yaygınlaşmaya başlamıştır. Yeni dünya, ekip çalışmasına, yönetim kuruluna, bilim ve üretim kurumlarına inanmaya başlamıştır. Bireysellik yok olmaya başlamıştır.

Tarihsel trajedileri ve felaketleri hatırlarken bazı seçkin İslami şahsiyetleri davet etmekteyiz. Bilmemiz gerekir ki, yeni çıkmazlara girişle birlikte çağdaş çözümler, kolektif ve kurumsal çabalara ihtiyaç duyulduğu oranda bireylerin ortaya çıkması üzerine yoğunlaşmaktadır.

Bu maddeler, sadece bir tebliğden ibaret değildir. Aksine söylemlerimizi geliştirmeye, düşüncelerimizi zenginleştirmeye katkıda bulunacak araştırma ufkunu açmaktır. Doğrusunu bilen Allah'tır, doğru yola ileten O'dur.

KUR'ÂN'IN ADAMI OLMAK; AMA NASIL?

Dr. Ömer Abdüssettar

1- İnsanın kişilik yapısı

İnsan, Allah'ın yeryüzündeki halifesidir ve görevi de medeniyet kurmaktır. Çünkü Allah Teâlâ insanı, hem fizik ve hem de metafizik olarak, bu misyonunu icra edecek yapıda yaratmıştır. Nitekim Secde sûresinde geçtiği üzere insanoğlunun fizik ve metafizik yapısını inceleyecek olursak, insanoğlunun yaratılış evrelerini görürüz. Allah Teâlâ bu sûrede insanın yaratılış aşamalarını şu şekilde anlatmaktadır:

Birinci aşama: *"O, insanı ilkin balçıktan yaratmaya başladı."*

İkinci aşama: *"Sonra basit bir sıvıdan (meni) onun üremesini sağladı."*

Üçüncü aşama: *"Sonra onu (insanın vücut yapısını) şekillendirdi."*

Bu şekillendirme aşamasında Allah Teâlâ, önümüzde insan vücudunun olabilmesi için, aralarında hiçbir fark gözetmeksizin çamur ile meniyi birleştirdi.

Dördüncü aşama: *"Ona kendi ruhundan üflledi."* Ruhun üflenmesi aşaması dördüncü sıradadır. İkinci yaratılış olan ruhun üflenmesi, insan vücudunun yaratılmasından sonra gelir.

Beşinci aşama: *"Böylece siz insanları işitme (kulak), görme (göz), düşünme ve hissetme (kalp) kabiliyetleriyle donattık."* Bu beşinci merhalede Allah Teâlâ beden ile ruhu, göz, kulak ve kalp köprüleriyle birbirine sınıksız bağlamaktadır. Âyet şu şekilde son bulmaktadır: *"Ama sizler (Allah'ın bunca lütuf ve nimetine karşı) ne de az şükrediyorsunuz!"* (Secde, 32/7-9) Buna göre insanoğlunun yaratılış gayesi, yeryüzünde medeniyet kurma görev ve sorumluluğudur. Burada bu görev "şükür" kelimesiyle ifade edilmiştir. Şu âyette de yine Allah Teâlâ insanoğlunun üstlendiği bu görevi "şükür" kelimesiyle ifade etmiştir: *"Ey Davut hanedanı! Bütün bu nimetlerden dolayı Allah'a şükürünüzü ifa etmek için çalışın. Ne var ki kullarım arasında gereği gibi şükredenler azdır."* (Sebe', 34/13)

Eğer bizler Kur'ân-ı Kerim'de, insanın fiziki yapısını, onun kişiliği ve şahsiyeti bakımından ayrıntılı olarak inceleyecek olursak, kendileri vasıtasıyla eylem ve hareketlerini gerçekleştirdiği organlarını ele almamız gerekir. Çünkü Kur'ân, insanoğluna bahşedilen bir kudret vasıtasıyla onun hareket edebilme yetisine sahip olduğunu teyit etmektedir. İnsanın bu gücü, onun iskelet mekanizması oluşturan 360 eklemden kaynaklanmaktadır ve insan vücudunun o düzenli yapısını açıklamak için de yine bu yapıya dayanmak gerekecektir. İşte biz bu yapıyı, makalemiz boyunca "eylem mekanizması (aktarım)" olarak isimlendireceğiz.

Beden ile ruh arasındaki bağı kuran köprüye gelince Kur'ân, burada göz, kulak ve kalpten bahsetmektedir. Kur'ân-ı Kerim beden ile ruh arasındaki bu bağlantı köprüsünün görev ve misyonu hak-

kında kesin şu ifadeleri kullanmaktadır: *"Aslını ve esasını bilmediğin şeyin ardına düşme. Çünkü göz, kulak ve kalp, hâsılı bütün bu uzuvlar yaptıklarından sorumludur."* (İsrâ, 17/36.) Beden ile ruhu birbirine bağlayan bu köprü ya da mekanizmaya "insan kişiliğindeki öğrenme (ilim) mekanizması" adını vereceğiz. Ruha gelince, Kur'ân-ı Kerîm ondan bahsederken "kalp" kelimesini kullanmaktadır. Kalp kelimesi Kur'ân'da tam 132 yerde geçmektedir. Görevi ise, anlamak (*fikh*), istemek ve karar almaktır. İşte ruhun görevleri bunlardır. Nitekim kalbin bu görevine dikkat çeken kimi âyetlerde Allah Teâlâ şöyle demektedir: *"Andolsun ki yarattığımız insanlar ve cinlerin çoğu cehennemlik olmayı hak etmiştir. Çünkü böylelerinin akılları vardır hakikati idrak etmez..."* (A'râf, 7/179) *"Bu konudaki yanlışlarınızdan dolayı size bir vebal yoktur. Fakat bunu bilinçli ve kasıtlı yapmanız halinde (günaha girmiş olursunuz.)"* (Ahzâb, 33/5.) *"Onlar hiç mi yeryüzünde gezip dolaşmazlar? Bu sayede kendisiyle akledecekleri bir kalbe ya da işitecekleri bir kulağa sahip olsalardı ya!"* (Hac, 22/46) Bu makale boyunca kalp sistemini ise, "insan benliğindeki anlama mekanizması" olarak isimlendireceğiz.

Bütün bu açıklamalardan, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan insanoğlunun sorumluluk (*mükellefiyet*) mekanizmalarının üç tane olduğu net olarak açığa çıkmaktadır. Bunlar, ilim, idrak ve eylem mekanizmalarıdır. İnsanoğlunun diğer bütün organları, onu mükellef kılan bu üç organın hizmetindedir.

2- İnsan şahsiyetini oluşturma sürecinde sorumluluk yüklenen bu üç organın çalışma şekli

İnsanın şahsiyetini oluşturan, göz, kulak ve kalp'ten müteşekkil öğrenme mekanizması, ilk sorumluluk mekanizmasıdır. Eğer bu mekanizma görevini tam olarak yerine getirirse, idrak ve eylem

mekanizmaları dediğimiz diğer sorumluluk mekanizmaları da kendiliğinden harekete geçer.

Burada hatırlatmaya değer bir husus da kimi ayetlerde geçen “fuâd” kelimesinin, tam dört açıdan “kalp” kelimesinden farklı bir anlam içeriğine sahip olmasıdır. İlk olarak, Kur’ân-ı Kerim’de “fuâd” kelimesi 16, “kalp” kelimesi ise 132 kez kullanılmaktadır. Bu da “fuâd”ın “kalp” olmadığı; ondan başka bir anlama delalet ettiği anlamına gelir. İkinci olarak, Kur’ân-ı Kerim sürekli olarak “fuâd” kelimesini “ilim/bilmek”le, “kalp” kelimesini de “fıkh/anlamak” kelimesiyle birlikte kullanılmaktadır. Üçüncü olarak, Allah (c.c.) kalpleri mühürleyeceğini söylemiş olmasına rağmen, “fuâd”ı mühürleyeceğini asla söylememiştir. Dördüncü olarak, Kasas suresinin şu ayetinde kalp değil “fuâd” kelimesini kullanmıştır: *“Mûsâ'nın annesinin gönlünde/yüreğinde (çocuğunun tasasından başka) bir şey kalmadı.”* (Kasas, 28/10). İnsanın sorumluluk alanıyla ilgili bu üç mekanizmanın zikredilmesi ve bunların arasında kalp ve fuâd’ın da bulunması, fuâd’ın kalp’ten farklı olduğuna delâlet eder. Buradaki farklılıktan maksat, Allah Teâlâ’nın insan benliğinde bulunan bilme ve öğrenme (ilim) mekanizmasını asla işlevsiz hale getirmeyeceği (yani mühürlemeyeceği) gerçeğidir. Çünkü Allah, ilim öğrenme mekanizmasının kendi görev ve misyonunu yerine getirmediği durumlarda kalbi mühürleyeceğini belirtirken, aynı zamanda onu bilmek ve öğrenmekle sorumlu tutmuştur. Çünkü bilme ve öğrenme mekanizması görevini yerine getirdiği zaman, bunun neticesi, anlama ve idrak etme (*fıkh*) mekanizmasını açan anahtar işlevi görmesidir: *(Onlar hiç Kur’ân üzerinde derin derin düşünmezler mi? Yoksa kilit vurulmuş kalplere mi sahipler.)* (Muhammed, 47/24).

Bilme ve öğrenme mekanizmasının diğer iki unsuru göz ve kulağın görevi ise, müşahede edilen şu kâinatın görünen alanında (nefis-

lerdeki ve ufuklardaki Allah'ın kevnî ayetlerini öğrenmek için) gezip dolaşmak, Kur'ân-ı Kerim'de yazılı ayetleri okumak ve son olarak devlet, millet ve medeniyetlerin kurulup yıkılmasına dair tarih boyunca gerçekleşen hâdiseleri içeren "takdir edilmiş âyetleri" okumaktır. *"Biz bütün bu kavimlerin her birini suçlarından/günahlarından dolayı cezalandırdık. Helak olup giden o kavimlerden kiminin üzerine taş yağdırdık; kimini korkunç bir deprem imha etti; kimini yerin dibine geçirdik; kimini de sulara gömdük."* (Ankebût, 29/40) Kelime ve göstergeler (sûretler) şeklinde insanoğluna gelen sezgi, algı, fikir ve olaylar, beyni harekete geçirmek için fuâd'a gelirler. Burada beyin (beşerî bilgisayar), idrak, irade ve karar alma işlevini görmek için bilgileri toplar, düzenler ve anlama mekanizmasına gönderir. Zira şu kesin olarak bilinen bir şeydir ki, ilmin semeresi ve üç bilgi sisteminin deveranından oluşan ilim mekanizmasının ulaştırdığı kalbin anahtarı, " Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur (lâ ilâhe illallâh)" cümlesidir. Bununla kalplerin kilidi açılır, depoladığı bilgiler sayesinde karar alır ve uygulama planını çizmesi için alınan bu kararları fuâd'a gönderir. Böylece 360 eklemenden oluşan organların "eylem (hareket) mekanizması", kendisine verilen komutları uygular.

İşte böylece üç bilgi mekanizmasının dönüşümünden insan benliğinin tekerleği dönmeye başlar. İnsan benliğine özgü bu üç bilgi mekanizmasının deveranı ve bu deverandaki herhangi bir düzensizliğin başat sebebi, ilim/öğrenme mekanizmasının görevini tam olarak yerine getirmemesidir. Bu durumda insan benliği, tutkularının (nefsanî arzularının) peşine düşer. Tıpkı Allah Teâlâ'nın ifade ettiği gibi: *"Heva ve hevesini kendine tanrı edinen, hak ve hakikati bilmesine rağmen (ondan yüz çevirmeyi tercih ettiği için) Allahın da kendisini dalâlette bıraktığı, kulaklarını ve kalbini mühürleyip*

gözlerine perde çektiği kimsenin hâline ne demeli?! Böyle bir kimseyi Allah'a rağmen kim doğru yola getirebilir?! Neden hâlâ düşünmez, ibret almazsınız?!" (Câsiye, 45/23) Buradan, biraz önce zikrettiğimiz Kasas suresindeki şu âyete dönersek, bu âyette, insan benliğini oluşturan bu üç bilgi mekanizmasının varlığını görürüz: "Mûsâ'nın annesinin gönlünde/yüreğinde (çocuğunun tatasından başka) bir şey kalmadı. Eğer Biz, ilhamımıza yönelik inancını sağlam tutması için onun yüreğine güç vermemiş olsaydık, neredeyse gidip 'Bu çocuk benim çocuğum' diyecekti." (Kasas, 28/10) Bu âyetteki "fuâd", "bilgi mekanizması"ndan kinaye; dil (lisân), "eylem mekanizması"ndan kinaye; "kalp" ise, "anlama mekanizması"ndan kinayedir. Çünkü Allah Teâlâ, Musâ'nın annesinin kalbine güç verip onu sabırlı kıldığında, "fuâd" sakinleşti ve dil sustu. İşte bu âyetteki temsili anlatım, bir anda kesin karar almak için insan benliğindeki tam bir deveranın varlığını ortaya koyan eşsiz Kur'ân tasvirlerinden birisidir. Zira bu mekanizmanın birbirini tetikleyen dönüşümü sayesinde "risâlet gemisi" kurtulmuş ve Allah'ın bu görev hakkındaki iradesi hedefine ulaşmış oldu.

3- Kur'ân-ı Kerîm'de İnsan Benliğinin Görevi

Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Şirkten ve her türlü asılsız inançtan uzak biri olarak bütün benliğine dosdoğru inanca, Allah'ın insanı yaratırken özüne nakşettiği tevhid inancına bağlılığı sürdür. Allah'ın yarattığı saf yapıyı ve o yapıya özgü tevhid inancını kimsenin değiştirme hak ve yetkisi yoktur. İşte hak din budur. Ne var ki insanların çoğu bu gerçeği bir türlü anlamaz." (Rûm, 30/30) İnsan benliğinin yapısı ile hem zaman hem de mekân olarak kâinatın yapısından, insanoğlunun, 360 meridyene sahip şu dünyada, 360 gün içerisinde ve 360 eklemlerle hareket ettiği net olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun anlamı şudur: İnsan, yapısı ve görevleri itibarıyla

bu dünyaya aittir ve bu dünyanın paralel ve meridyenlerine uyumlu olarak hareket etmeye münasip bir yapıya sahiptir. Genişliği yer ile gökler kadar olan Cennete layık olabilmesi için insanoğlunun, benliğine uygun hareket etmesi gerekir. İşte bu sebeple Allah Resûlü (a.s.) şöyle buyurmaktadır: *"Güneşin üzerine doğduğu her gün, insanoğlunun her bir parmak kemiğine (eklemine) sadaka gerekir"* Bu hadisin anlamı, insan organlarını birbirine bağlayan her bir eklemine, günün 24 saati boyunca hareket ettirmesi gerekir, demektir. Bir diğer ifadeyle, kişinin her bir eklemine bir gün ve gecede 360 kez hareket etmesi gerekir. Bu, insanoğlunun kısa zamanda büyük işler yapmakla mükellef olması sebebiyledir. Dolayısıyla insanın, bu görevlerini ifa edebilmesi için, zamanla yarışması gerekir. İşte bu sebeple insanoğluna çağrı şöyle olmuştur: *"Rabbimizin affına nail olan kullar arasında yer almak ve cennete girmek için birbirinizle yarışın. O cennet ki gökler ve yer kadar geniştir."* (Âl-i İmrân, 3/133) Nitekim *Alak*, *Müzzemmil* ve *Müddessir* sûreleri de bunlardan bahsetmektedir. Nazil olmaları bakımından ilk inen Kur'ân sûreleri arasında yer olan bu sûreler dizisi, "oku!", "kıyâm et!" ve "uyar!" ile başlamaktadır.

Bunlar, büyük görevler dizisinin üç halkasını oluşturmalarına ek olarak, insan benliğinin yapısı gereği üstlendiği görevler silsilesinin de üç halkasını oluşturmaktadır. Nitekim "oku!" emri, ilim mekanizmasını; "kıyâm et!" emri, ruh mekanizmasını; "uyar!" emri de eylem mekanizmasını işlevsel hale getirmek içindir. Buna göre "okumak" ne kadar güçlü olursa, "kıyam etmek" de ondan daha güçlü olur. Yine "kıyam etmek" ne kadar güçlü olursa, eylem mekanizması da hedeflerini o kadar güçlü olarak gerçekleştirir. İşte "oku!" emriyle başlayan *Alak* sûresi, şu emirle son bulmaktadır: *"(Rabbim için) secde et ve böylece O'na yaklaş!"* Dolayısıyla okuma-

nın hedef ve gayesi, Allah'a, insanlara ve medeniyeti gerçekleştirme vaadine seni daha çok yaklaştırması içindir. Medeniyet kurma misyonunu üstlenmesi hususunda insan benliği için Kur'ân'ın çizdiği yol haritasına geçmeden önce, *Fetih* sûresinin son âyeti üzerinde birazcık durmak istiyoruz. Çünkü bu âyet, insan benliğinin, düşüncede, eylemde, ahlakta ve duygularda Kur'ânî bir kişilik oluşturmak için, onun önüne çok geniş yollar açmaktadır. Allah Teâlâ bu âyette şöyle buyurmaktadır: "...işte gerçek iman ve ihlâs sahibi olan bu kimseler Tevrat'ta böyle tanıtılmıştır. İncil'de ise şöyle bir misalle anlatılmıştır: Onlar tıpkı bir ekin gibidir. Şöyle ki ekin önce filizlenir, sonra filizleri kuvvetlenir, kalınlaşır ve nihayet çiftçileri sevindirecek bir şekilde kendi gövdesi üzerinde duracak hale gelir. İşte Allah mü'minleri (tıpkı bu ekin misali) güçlendirmiş ve böylece kâfirleri öfkeye boğmuştur." (Fetih, 48/29) Bu âyette bahsedilenler, peygamberimiz Hz. Muhammed'in (a.s.) ashabıdır. Öyle ki Kur'ân onları "ekin" yani Hz. Muhammed'in (a.s.) kendilerini Kur'ân-ı Kerîm toprağına ektiği tohumlar olarak nitelemiştir.

Böylece sahabenin düşünceleri, eylemleri, ahlakları ve duyguları Kur'ân'a göre şekillenmiştir. Bir başka ifadeyle sahabe, tıpkı peygamberleri Hz. Muhammed gibi, yeryüzünde "yürüyen Kur'ân" olmuşlardır. Nitekim insan vücudunun ilk tohumu olan "nutfe", sağlam bir yer olan rahme ekildiğinde [*sonra onu bir meni damlası halinde sağlam bir yere/rahme yerleştirdik* (Mü'minûn, 23/13)] sonuç, "*en güzel şekil ve kıvam (ahsen-i takvîm)*" olmaktadır. Yani Allah Teâlâ anne rahminde insan vücuduna şekil verdiği gibi, aynı şekilde Kur'ân-ı mübîn'in toprağına ektiğinde ruhunu da uygun düşünce, eylem ve ahlakla şekillendirmiştir. Buradan hareketle söyleyecek olursak, Kur'ân-ı Kerîm şu yaygın anlayışı tersyüz etmektedir: Bu yaygın anlayışa göre fikir ve düşünceler birer tohumdur, insan ise

o tohumların ekileceği uygun bir toprak parçasıdır! Oysa Kur'ânî anlayış ve idrak şudur: Tohum olan bizzat insanın kendisidir; fikir ve düşünceler ise insanın toprağıdır. Dolayısıyla insan ne zaman o fikirler toprağında şekillenirse, neticesi şöyle olur: o insan, *"tıpkı kökleri sapasağlam ve dalları da olabildiğince semaya yükselmiş güzel bir ağaç gibidir; Rabbinin izniyle her zaman meyvelerini verir."* (İbrahim, 14/24-25) Bu açıklamalardan anlaşıldığına göre Kur'ân-ı Kerim'de insanın görevi, bu dünyada yine bizzat Kur'ân'ın kendisine yüklediği medeniyet görevidir. Çünkü insanoğlu, hem bedenlen, hem ruhen ve hem de kozmik sistemin bir parçası olarak bu medeniyet görevini yerine getirecek donanıma sahiptir. Aynı zamanda bu görev, Allah Teâlâ'nın 124 bin peygamberi gönderdiği görevin de tıpatıp aynıdır.

4- Kur'ân Yolu'nun Haritası:

Buraya kadarki açıklamalardan insanın, ilim, idrak ve eylem mekanizmalarıyla donatılmış bir varlık olduğu netlik kazanmış oldu. Adaletin gerçekleşebilmesi için de insanın bütün hayatının Kur'ân'a göre şekillenmesi gerekir. Çünkü insanın yaratıcısı ve Kur'ân'ın indiricisi olan Allah (c.c.), bizzat Kur'ân-ı Kerim'i bir ilim, idrak ve eylem kitabı kılmıştır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle demektedir: *"Rahmân! Kur'ân'ı O öğretti. İnsanı O yarattı."* (Rahmân, 55/1-3) Buna göre ilim, idrak ve eylem birbirlerine bağlı dönüşümsel hareketlerini tam olarak yerine getirir ve bir ilim, idrak ve eylem Kitabı olan Kur'ân'ın yörüngesinde hareket ederlerse, işte bu, gönülden gelen bir eylem ve medenî bir uygulama olur. Nitekim Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Dikkat edin! Bir gün dünyevi otorite ile Kur'ân birbirinden ayrılacaklar. İşte o zaman sizler Kur'ân'ın yörüngesinde dönüp dolaşın (onun emir ve yasaklarının dışına çıkmayın)"* Kur'ân'ın yörüngesinde hareket eden nesil olma özelliği,

eşsiz Kur'ân nesli olan sahabede gerçekleşti. Çünkü onları Allah Resûlü (a.s.) yetiştirdi, onlardan bir ümmet oluşturdu ve bir medeniyet kurdu. Yücelerden dünyaya gönderilen ilâhi mesajlar, O'nunla son buldu. Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *"Kıyamet günü Kur'ân ve bu dünyada onunla amel edenler getirilir. Önlerinde de kendilerini arkadaş edinenleri savunan Bakara ve Âl-i İmrân sureleri bulunur. Onlar sanki iki bulut veya aralarında nur ve aydınlık olan iki siyah gölgelik veya sahiplerini müdafaa vaziyeti almış safklar halinde iki kuş sürüsü gibidirler."* Bu rivayette sunulan sahne, ilim, idrak ve eylem mekanizmalarını tamamlamış ve dünyada iken Kur'ân'ın yörüngesinde hareket etmiş olan kimseyi şu şekilde tasvir etmektedir: Bu kişi, kendisine yol gösteren *Fâtiha sûresi*, sağında ve solunda *Bakara ve Âl-i İmrân sureleri* ve gerisinde de yan yana durmuş 55 ve 56 sureden oluşan diğer Kur'ân surelerinin adeta kuş sürülerini andıran saflar halindeki müdafaa haliyle o eşsiz ve müttekâmil yapıyı oluşturmaktadır. Bu, aynı zamanda, bulut ve kuş sürülerinden oluşan ve şu dünya hayatının varlık ve medeniyet sahnesini tamamlamak için "Kur'ân insanı"nı öne çıkartmaktadır.

İşte bu Kur'ân'ın çizdiği ilk yol haritasıdır. İkinci yol haritası ise, Kur'ân'ın, dünya gecelerinin en iyisi olan Kadir Gecesi'nde Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına indirilmesini resmetmektedir. Bunun anlamı, Kur'ân'ın topluca bir gecede nazil olmasıdır. Dolayısıyla kim Kur'ân'a göre bir hayat sürmek istiyorsa, her şeyden önce Kur'ân'ın indirilmiş olduğu bir atmosferde yaşaması gerekir. Yani, gecelerini ihya eden kimselerden (*gece adamı*) olması gerekir. Çünkü *"gecenin sakinlik ve sessizliği vahyi anlayıp kavraman için daha etkili ve âyetlerin zihne yerleşmesi için daha elverişlidir."* (Müzzemmil, 73/6) Son olarak Kur'ân, dünya semasından yeryüzüne, bir ümmet oluşturmak, bir devlet kurmak ve bir medeniyet inşa etmek için

tam 23 yıl boyunca peyderpey nazil oldu. Dolayısıyla fert, cemaat, ümmet, halk ya da devlet olarak kim Kur'ân'a göre bir hayat sürmek istiyorsa, Kur'ân'ın 23 yıl boyunca nazil olduğu o nüzül sürecindeki atmosfere benzer bir ortamda yaşamalıdır. Çünkü bu atmosfer, ilk olarak o eşsiz sahabe neslinin yaptığı ve yaşadığı gibi gündüz ve gece hiç durmaksızın görevlerini yerine getiren bir eylem atmosferiydi. İşte o eşsiz nesil, hem kendileri hem de arkadan gelenler için, doğu ve batıdaki varlık ve hayatın anahtarlarını ele alıp buralarda hâkimiyet kurdular.

Üçüncü Kur'ân yolu haritası ise, Kur'ân'ın işlere önem verdiği kadar, bizlerin de işlere önem vermesi gerektiğidir. Otuz cüzden oluşan Kur'ân, on cüzü (yani üçte biri) inanç esaslarına, yedi cüzü diyaloglara (*hivâr*), beş cüzü ilme, üç cüzü hukuk kurallarına, iki cüzü ibadetlere, iki cüzü ahlaka ve bir cüzü de savaşa (*kitâl*) ayrılmıştır. İşte insanoğlunun işlere gereken önemi vermesi ve medeniyet faaliyetlerinin her birisini Kur'ânî dağılıma uygun olarak düzenlemesi için Kur'ân yolunun üçüncü haritası bunlardır.

Kur'ân yolunun dördüncü haritası, Kur'ân'la bir bütün olarak ilişki kurmaktır. Bunun açıklaması ise şöyledir: Allah Teâlâ, bugüne kadar hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin aklına bile gelmediği güzellikleri olan bir cenneti, bizi bekler halde yaratmıştır. Yine O (c.c.) yüce katından, adı Kur'ân olan cennetini indirmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'da da hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin aklına bile gelmediği güzellikler bulunmaktadır. Her iki cennetin de sekizer tane kapısı vardır; kim Kur'ân'ın kapılarından içeri girerse, ona cennetlerin ve Kur'ân'ın kapıları açılır. O kapılardan birisi gece (yani takva) kapısıdır: *"Muttakilere gelince, onlar cennetin has bahçelerinde, pınar başlarında olacaklar (...)* Nitekim onlar, Allah'a ibadet için geceleri

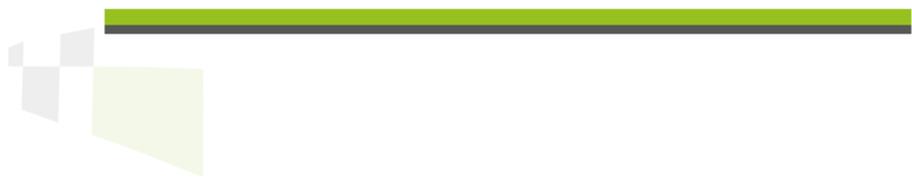
az uyumuşlardır." (Zâriyât, 51/15 ve 17) İkinci kapı gündüz kapısıdır: "(Resûlüm! Onlara) *de ki: Size bir tek öğüt vereceğim: Allah için ikişer ikişer ve teker teker ayağa kalkın, sonra da düşünün!...*" (Sebe' 34/46) Diğer kapılar, ilim kapısı, idrak kapısı, eylem kapısı, sabır/zorluklara göğüs germe kapısı, zikir (Allah'ı anma) kapısı ve şükür kapısıdır.

Kur'ân-ı Kerim'le bir bütün olarak ilişkiye geçeme hususundaki beşinci yol haritasıyla makalemizi bitiriyoruz. Bu son yol haritası ise, Kur'ân'ı her hatmedişinde ya da Kur'ân'daki sırasına göre bir konunun bütün yönlerini işleyen herhangi bir çalışma yapman durumunda, defter ve kalemin sürekli elinde olsun. İşte o zaman Kur'ân okumanın meyvelerini apaçık göreceksin ve bulacaksın; hem de hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin aklına bile gelmediği o Kur'ân meyvelerini tek tek toplayacaksın.

Örnek olarak Allah Teâlâ'nın bir sözünü alalım. Kur'ân'da "Gerçek Mü'minler" ifadesi beş ayrı yerde geçmektedir. Bunlardan ilki *Enfâl* sûresinde şu şekilde geçmektedir: "*Gerçek mü'minler öyle kimselerdir ki Allah denilince yürekleri titrer...*" (*Enfâl*, 8/2) *Nûr* sûresinde ise şöyle geçmektedir: "*Gerçek mü'minler öyle kimselerdir ki, Allah'a ve Elçisi'ne yürekten inanıp güvenirlir. Toplumu ilgilendiren bir konuyu görüşmek üzere Peygamber'le bir arada bulduklarında, ondan izin almadıkça çekip gitmezler.*" (*Nûr*, 24/62) Üçüncü olarak *Secde* sûresinde şu şekilde geçmektedir: "*Âyetlerimize gerçekten inananlar öyle kimselerdir ki, kendilerine o âyetler okunup tebliğ edildiğinde Allah'a derin saygı ve teslimiyetle secdeye kapanırlar...*" (*Secde*, 32/15) *Hucurat* sûresinde ise iki ayrı âyette geçmektedir. Bunlardan ilki "*Mü'minler ancak ve ancak kardeşlerdir*" (*Hucurât*, 49/10) ayetidir. İkincisi ise, "*Gerçek Mü'minler, Allah'a ve elçisine yürekten inanıp güvenen, inançlarında şüpheye yer verme-*

yen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad eden kimselerdir," (Hucurât, 49/15) ayetidir. Kur'ân'ın bu beş adımda çizdiği yol haritası üzerinde inceden inceye düşünecek olursan, bireyi, toplumu, devleti ve medeniyeti inşa eden birbirine sıkı sıkıya bağlı, mütekâmil ve apaçık bir metot ve yöntemi görürsün. Hatta Kur'ân'da her murat edilen mananın bu olduğunu da söyleyebilirsin.

Sonuç olarak, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve göklerin, yerin ve dağların kabullenmekten çekindikleri emanetin taşıyıcısı olan varlık, insanoğludur. Çünkü insan, bu yüce görevi yerine getirmek için karar alma emanetini omuzlarında taşımaktadır. Bunun için şeytanların hiçbir ayartması ve meleklerin hiçbir savunması, insanoğluna bir şey yaptıramaz. Çünkü ey insan! Karar, senin kararıdır. Biraz düşünsen, insanlık tarihinin en büyük davetçilerinden birisiyle aynı çatı altında yaşamasına rağmen değişmeme ve inkârından vazgeçmeme kararını alan Hz. Nuh'un (a.s.) oğlunu, yine şu dünyanın görüp göreceği en büyük azgınlardan birisi olan Firavun'la aynı çatı altında yaşamasına rağmen, değişme ve iman etme kararını alan Firavun'un karısı Âsiye'yi biraz düşünsen, onlarda eşsiz güzellikler bulursun. Kur'ân'ın bu husustaki eşsiz güzelliklerinden birisi de, meleklerin de şeytanların da ve "ey iman edenler!" ifadesinin de 88 defa zikredilmiş olmasıdır. Bunun anlamı şudur: Ey insan! Karar, senin kararıdır; ne şeytanların ayartması ve ne de meleklerin seni müdafaası, senin adına karar almaya yetmeyecektir. İşte Kur'ân'da karar alma alanı budur.

YARATICILIK

E. Faruk Salim

“Yaratıcılık” kavramı, çağlar boyu birçok araştırmacının gündemini hep meşgul ede gelmiştir. Öyle ki bu kavram, günümüzde konunun uzmanı olsun olmasın herkes tarafından sıkça kullanılmaktadır. Tabii ki büyük çoğunluk bu kavramın anlamıyla ilgili açık ve net bir tasavvura sahip değildir.

Yaratıcılıkla ilgili her kesimin anlayabileceği bir anlam çerçevesi ortaya koyabilmemiz için birkaç sorunun cevabını bulmamız kaçınılmazdır. Bu cümleden olarak:

- 1- “Yaratıcılık” bütün insanların -her ne kadar pratik zekâ ve kavrama düzeyleri farklı olsa da- sahip oldukları akılsal ve içsel bir yetenek midir?
- 2- Zekâ düzeyi ve “yaratıcılık” yeteneği arasında bir ilişki var mıdır? Yoksa bu yaratılıştan gelen bir vergimidir?
- 3- Yaratıcılık nicelleştirilebilir, ölçümlenebilir veya öğrenim yoluyla kazanılabilir mi?

-
-
- 4- Bir işin yaratıcılık kapsamında ele alınabilmesinin ölçütü nedir? Daha doğrusu bir işin yaratıcılık sayılıp sayılmayacağını belirlemek için genel geçer kriterlerden söz edilebilir mi?
 - 5- Yaratıcı düşüncelere sahip olmanın ve bu düşünceleri pratiğe aktarabilmenin yolları nelerdir?
 - 6- Yaratıcılığı geliştirebilmek için kişisel, kalıtsal, çevresel ve toplumsal etkenlerden nasıl yararlanabiliriz?
 - 7- Genel ve evrensel boyutta geçerli olabilecek bir takım kurallar bağlamında yaratıcılığı bir standarda bağlayıp yaşamın bütün alanlarına uygulamamız mümkün müdür?

Bu ve benzerlerini çoğaltabileceğimiz birçok soru, yaratıcılık kavramının ne kadar geniş bir anlam çerçevesi kazanabileceğini gösterdiği gibi problemin ne kadar karmaşık ve bu soruların açık ve net bir şekilde yanıt bulmasının da bir o kadar zor olduğunu gösterir.

Ancak bütün bu karmaşıklık ve zorluğa rağmen küresel düzeyde yapılan araştırmalar ve elde edilen verilerden yola çıkarak konuyla ilgili birçok gerçeği keşfedebiliriz.

Yaratıcılığın sözlük anlamı:

İbda' sözlükte yaratıcılık, icat, bir örneği ve benzeri olmayan yeni bir şey ortaya koymak anlamlarına gelir. Daha açık bir tabirle *İbda'*, eşi ve benzeri olmayan bir şeyi üretmek yada yepyeni bir form kazandırmaktır diyebiliriz.

Britanica ansiklopedisi Yaratıcılığı şöyle tanımlar: "bir soruna yeni çözümler üretmek, yeni bir araç-gereç icat etmek, sanatsal bir yapıt ortaya çıkarmak ya da yeni bir yöntem geliştirmektir."

Elbette bu kavramla alakalı ortaya konmuş en bilinen tanımlara da başvurmanın kaçınılmaz olduğunu düşünüyoruz. Örneğin bir bilim

adamı olan Gowan'ın tanımlamasıyla “yaratıcılık” yeti, yetenek ve bireysel- özgün becerilerin elverişli bir ortamda ve akılsal bir çabanın sonucunda bir birey, firma, toplum yada işçinin yaşamını zenginleştirecek etkin ve verimli bir düzeyde işlevsellik kazanmasıdır.

Bir başka bilim adamı yani Torrance “yaratıcılığı tanımlarken şöyle der: “ yaratıcılık varolan zaaf noktalarını tespit, bağdaşık olmayan, yetersiz ve düzensiz bilgi ve verilerin idrakine varmak, problemlerin varlığıyla ilgili farkındalık ve çözüm arayışları, teori üretimi ve pratikteki sonuçlarını gözleme, elde edilecek yeni verilere formal bir çerçeve kazandırma ve kritiği süreçlerinden sonra başkalarına sunulabilecek güzel sonuçlar alma eylemidir.”

Tabii daha birçok tanıma başvurabiliriz; bu cümleden:

- * Yaratıcılık; alışılmışın ötesinde yeni bir ürün icat etmek ve toplum nezdinde kabul görüp faydalanılabilecek bir formda ortaya koyabilmektir.
- * Yaratıcılık; varolana eklenerek ona yeni bir değer ve yararlılık kazandırabilecek bir tarzda ortaya konan seçkin bir eylem ya da başarılı bir sonuçtur.

Terminolojik Anlamıyla Yaratıcılık

Yaratıcılık kavramı, çok farklı teorik çerçeveler kapsamında ele alınmıştır. Buna binaen bu kavramın tanımıyla ilgili bakış açıları farklılık gösterir. Sosyal, siyasal ve ekonomik gereksinimlere yaklaşımlardaki farklılık ve bir insanın Yaratıcı sayılıp sayılmaması için öngörülen ölçütler hakkındaki ayrılıklar bu durumun sebebidir denebilir. Buna rağmen konuyla ilgili araştırmalar, teoriler ve yorumlar hatırı sayılır bir gelişim göstermiştir.

Bu tanımlar içerisinde en bilinen ve “yaratıcılığın” bileşenlerini içermesi bakımından en kapsamlı tanım Torrance'ın tanımıdır: “Bilim-

sel bir çalışmayla benzeşen yanları vardır. Kişinin bir problemi du-yumsaması, idrakine varması ve zaaf noktalarının tespiti için zemin hazırlar. Boşlukları görmesini ve uygun çözümler arayışı içersine girmesini sağlar. Konuyu kavrama ve bu doğrultuda teoriler üret-me çabasına yardım eder. Deneme yanılma yöntemiyle sonuçla-rın ayıklanması sonucunda yaratıcı bir üretim sürecine ulaştırır." Gielfor'a göre ise yaratıcılık " Problemler karşısında açıklık, esneklik, detaylı inceleme ve duyarlılık özelliklerine sahip olabilmek ve problemi yeniden tanımlayıp açıklamasını yapabilmektir."

Davis (Davis, 2003) yaratıcılığı iki kısma ayırır:

Gizli yaratıcılık; yani kişilerdeki yeni fikirler üretme yeteneği.

Yaratıcı üretim ki; kişilerin teknoloji, sanat ve icatlar gibi seçkin ve imtiyazlı konulara dönük ciddi ilgileri sonucu ortaya çıkar. Davis herkesin geliştirebileceği bireysel yaratıcılığa da dikkat çeker. Bu-radaki temel ölçüt, kişinin bireysel uzmanlık alanına bağlıdır. Yaratıcı uygarlık ise daha genel, bölgesel ya da küresel ölçekli kriterlerle alakalıdır.

Treffinger (2000) yaratıcılığı şöyle tanımlar: "Kişinin çevresinde va-rolan mamuller ve diğer eşya üzerinde yoğunlaşması sonucu ulaştığı yeni ve modern diye tanımlanabilecek ürünler geliştirme eylemidir. Bu ürünlerin benzersiz ve kişinin göz önünde bulundurduğu hedef ve değer ölçüleriyle uyumlu olması gerekir."

Sözün özü, bütün bu farklı tanımların ortak yönü, yaratıcılığın yeni, ender ve orijinal bir fikir ya da ürünün icadı ve ortaya çıkartılması şeklinde ele alınmasıdır.

Bir Yaratıcının/Mucidin Karakteri

Mucitler genellikle onları icat ve yaratıcılığa sürükleyen bir takım bireysel özellikler taşırlar. Tabii ki bütün bu özelliklerin tek bir şa-

hısta bir arada bulunması gerekir denemez. Özellikle de bizim bir mucidin özellikleriyle ilgili dile getirilmiş bütün görüşlerden faydalandığımız göz önüne alınacak olursa böyle bir gereklilik asla düşünülemez. Çünkü konunun uzmanlarının her biri söz konusu özelliklerin sadece bir kısmına dikkat çekmişlerdir. Ama biz hepsini bir arada ele almayı daha faydalı bulduk:

- 1- Bencillik ve benmerkezcilik düzeyinde bir özgüven (en azından başkalarının gözünde)
- 2- Çevresindeki her şeyi duyarlılık, bilinç ve merakla gözlemleme
- 3- Yoğun ve sürekli çalışmak
- 4- İşe aşırı yoğunlaşmak/işkoliklik
- 5- Sosyal ve bireysel yaşama ilgisizlik ve bu tür ilgileri vakit öldürmek şeklinde algılamak
- 6- Gelenekler ve davranış kurallarını önemsememek, kariyer kaygısı taşımamak ve alışılmadık şekilde yaşamak.
- 7- İnziva eğilimi ve başkalarıyla ilişkide zorluk yaşamak
- 8- Düşünce ve eylemde çocukluk ve olgunluk arası bir karakter taşımak
- 9- Dolaylı yada dolaysız duygularını aşırı bir şekilde dışa vurmak
- 10- Zaman zaman gerginlik ve bunalıma girmek
- 11- Dış baskı ve kurallara karşı direnmek ve özgürlük tutkusu
- 12- Meraklı olmak ve çok soru sormak
- 13- Yeni uzmanlık alanlarına karşı ilgi
- 14- Çalışkanlık ve işine yoğunlaşabilmek
- 15- İlgilendiği alanlara konsantre olabilmek

-
- 16- Otokontrol
 - 17- Başkalarını etkileyebilmek
 - 18- Olmayacak şeylere ümit bağlamamak
 - 19- Fikir jimnastiğine ilgi
 - 20- Orijinallik ve yaratıcılık karşısında hayranlık
 - 21- Tahmin yürütme ve doğaçlama yeteneği
 - 22- Girişkenlik ve devamlılığa özgüven, cesaret ve hırsla bağımlılık
 - 23- Başkalarına karşı duygusallık
 - 24- Kitleleri etkileme yeteneği
 - 25- Destek ve övgüye ihtiyaç duymak
 - 26- Teşvik ve yüreklendirme ihtiyacı
 - 27- Başkalarıyla ilişkiden kaçınmak ve arkadaşlıklardan uzak durmak
 - 28- Stres ve aşırı duyarlılık sıkıntısı yaşamak
 - 29- Zihni meşguliyet ve her şeyi gözlemleme ve planlama eğilimi
 - 30- Aşırı özgüven

Bir Mucidin Temel Özellikleri

- 1- Çoğunlukla ailenin ilk çocuğudur.
- 2- Ebeveynlerden birini kaybetmiştir
- 3- Çok renkli ve tecrübe yatağı bir aileden gelir
- 4- Tanınan biridir ve işlerinin takipçisidir.
- 5- Erken yaşlarda yaratıcı dehasını gösteren uğraşları olur
- 6- Öğrenimini sosyal ilişkilerine tercih eder. Mütalaaya yoğunlaşır.

- 7- Çok erken yaşlarda yeni tecrübeler ve deneylere ilgi duyar
- 8- Tahsil hayatına ve başarıya çok önem verir.
- 9- Çok sınırlı çevrelerle başarılı ilişkiler kurar
- 10- Liderlikten etkilenir
- 11- Çok üretkendir

Bir Mucidin Mantıksal Özellikleri

- 1- Disiplinlidir, bağımsızdır ve hiçbir otoriteye boyun eğmez
- 2- Sosyal baskılara karşı dirençlidir
- 3- Ayrıntılara dikkat eder.
- 4- Zorluklar ve sıkıntılar karşısında dayanıklıdır.
- 5- Macera ve coşkuyu sever.
- 6- Zor problemlere daha çok ilgi gösterir
- 7- Bilgi dağarcığı çok geniştir
- 8- Dallı budaklı düşünme yeteneği vardır
- 9- Rahatlık ve bolluğa ihtiyaç duyar
- 10- Arkasında durabilecek bir çevre ve topluma ihtiyaç duyar
- 11- Rutin ve tekdüze bir hayata tahammülü yoktur
- 12- Anlama ve kavrama yeteneği ileri düzeydedir.

Bir Mucidin Öngörü ve Sezinleme Yeteneği

1. 1- Sınır tanımayan bir bakış açısı
2. 2- Romantizm
3. 3- Aşırı duyarlılık

-
-
4. Aşırı gayret, tutku ve acelecilik
 5. Aynı anda renkler, sesler ve kokuları duyumsayabilme
 6. Bir problem hakkında yeni çözümler üretebilme
 7. Yeni ve orijinal fikirlere açık olmak
 8. Düşüncelerini yazıya dökebilme ve ifade etme yeteneği
 9. Aykırı ve garip fikirli olmak suçlamasına karşı dirençli olmak

Bir Mucidin Duygusal Özellikleri

- 1- Kendini ifade edebilme yeteneği
- 2- Her şeyi özgün bir şekilde algılayabilme
- 3- Bilinmeyen ve ilginç konulara ilgi
- 4- İçsel kargaşa ve çelişiklere özgün çözümler üretebilme yeteneği
- 5- Karmaşık ve heterojen yapıları düzenleyebilme
- 6- Kendini yeterli görme ve başkalarının ne dediğini önemsememe
- 7- Karmaşık durumlar karşısında dayanıklılık
- 8- Konsantrasyon ve yoğunlaşabilme yeteneği
- 9- Kendi idrak ve şuurunu küçümsemez ve nerede durduğunu çok iyi ifade edebilir
- 10- Gelenekler ve ön kabullere cesurca karşı çıkabilir
- 11- Anında doğaçlama yeteneği
- 12- Başkalarının farkındadır ve onlarla empati kurabilir

Bir Mucidin Duyumsal Özellikleri

- 1- Yeni fikir ve tecrübelerle açıktır
- 2- Kendi kendini kontrol edebilir ve yönetebilir
- 3- Eldeki veriler ve kavramlarla fikir jimnastiğine girişebilir
- 4- İç ve dış dünyasına dönük ciddi bir ilgisi vardır
- 5- Sonuç almak hususunda aceleci değildir
- 6- Zorluklar ve stres karşısında dirençlidir
- 7- İleri düzeyde teorik altyapı ve güzelliğe algısı vardır
- 8- Varolan teknikleri ustaca kullanabilir

Yaratıcılığın Önündeki Engeller

Birçok engelden söz edebiliriz. Bazı engeller insanın kendisinden kaynaklanır, bazılarıysa başkalarından. Şimdi bu engelleri görme-ye ve olabildiğince uzak durmaya çalışalım; çünkü bunlar yaratıcılığı öldürür ve darmadağın ederler...

- Yetersizlik duygusu; bazılarının hep ben yetersizim, ben zayıfım, benden mucit çıkmaz... demeleri buna bir örnektir.
- Özgüven yoksunluğu
- Öğrenim eksikliği ve bilgi tahsili hususunda devamsızlık
- Başkalarının olumsuz tepki ve eleştirilerinden korkmak
- Geçim derdi korkusu
- Yönetici ve amirler karşısında utanma ve korku hissi
- Başarısızlık korkusu

-
-
- Varolanla yetinme eğilimi
 - Varolan gidişat, kanunlar ve uygulamalara dogmatik bağımlılık
 - Uğursuzluk algısı
 - Başkalarına güven ve taklitle yetinmek

Yaratıcılık Sınırlarını Aşmak İçin Yol ve Yöntemler

- Sabah erkenden yürüyüşe çık ve etrafını kuşatan doğayı dikkatle incele
- Her gün sabah ve akşam beş dakikanı hayal kurmaya tahsis et
- İlgini çeken bir düşünceyi denemeden önce başka biriyle tartışmayı dene
- Bir günlüğüne kendini okuduğun fakültenin dekanı ya da okulun müdürü yerine koy
- Düşüncelerini ifade etmek için yazı yerine çizimler ve grafiklerden yararlanmayı dene
- Bir şey hakkında son kararını vermeden önce olası bütün diğer seçenekleri göz önünde bulundur
- Her şeyi deneme yanılma yöntemiyle incele... Deney konusunda cesur ol
- Bir ya da birkaç günlüğüne babanla yer değiştir kendini onun yerine koy
- Düşünürken komik resimler ve karikatürler çizmeye çalış
- Yeni fikirler edin ve ulaştırılması zor çözümler üret
- Sürekli uğraşmayacak olsan da yeni bir spor dalını öğrenmeye çalış

- Uzmanlık alanının dışında ve hiç okumadığın bir dergiye abone ol
- Evden işe ve tersine gidiş dönüş yolunu değiştir.
- Kendini annenin yerine koy ve kendi yemeğini kendin hazırla kendi işini kendin yap
- Tek başına odanı düzelt, elbiselerini yıka ve ütüle
- Odandaki eşyaların yerini değiştir
- Daima başarılı olacağını düşün ve hayal et
- Her işe küçük adımlarla olsa da başla; boş ümitler ve sözlerle avunma
- Çok soru sor
- Bilmiyorsan; bilmiyorum de!
- Boşsan vaktini doldurmak için yeni bir şey icat etmeyi hayal et
- Böyle olmasaydı ne olurdu? Oyununu oyna
- Küçük düşüncelerin farkında ol
- Alışkanlıklarını değiştir
- Yaptığının her işte yaratıcı bir şeyler bulmaya çalış
- Öğren ve oyna; zekâ ve fikir oyunları ile meşgul ol
- İcatlar ve mucitlerle ilgili hikâyeler oku
- Düşüncelerini yazabileceğin bir defter tut; ne kadar basit ve küçükte olsalar yaratıcı düşünceler üretmeye çalış
- Her şeyin mümkün olduğunu farzet

Yaratıcılığın Temel İlkeleri

Yaratıcılık sürecinin bağılı olduğu bir takım yasalar vardır. İşte en önemlileri:

Birinci ilke: Bilgi birikimi

Yepyeni fikirlere ulaşabilmenin en güzel yolu çok geniş bir bilgi birikimine sahip olmaktır. Bir konuyla ilgili çok farklı fikirlerle tanışmak; iyisini kötüsünden ayıklama yoluyla yeni fikirlere ulaşma imkânı sağlar.

İkinci ilke: İlk bilen olmak

Yaratıcı fikirlerinin yaşadığın zamandan bir çeyrek saatlik ileride olması için gayret sarf et! Sadece on beş dakika; birkaç ışık yılı değil!

Üçüncü ilke: En doğru olana ulaşmak

Daima en doğru olan cevabı bulmaya çalış!

Dördüncü ilke: İstirahat

Başlangıçta başarıya ulaşamayabilirsin... Bir müddet dinlen!

Beşinci ilke: Yazıya Dökmek

Düşüncelerini yazıya dök; sonra unutabilirsin!

Altıncı ilke: İsrar

Eğer bütün herkes sana yanlış yoldasın diyorsa; bu bir adım ilerlemişsin demektir... eğer herkes sana gülmeye başladıysa; bu iki adım daha ilerlemişsin anlamına gelir.

Yedinci ilke: Sezgi

Her probleme önceden verilmiş bir cevap vardır. Bizim üzerimize düşen doğru sorular sorarak o çözüm yolunu keşfetmektir.

Sekizinci İlke: Sorgulamak

Basit bir takım sorular ve teoriler bazen çok zekice cevaplar ve sentezler doğurabilirler. Soru sormaktan sakın çekinme her ne kadar basit ve muhataplar nezdinde garip karşılansa da!

Dokuzuncu İlke: Değişim

Yeni bir çözüm yolu bulmak için geleneksel bakış açısını kenara bırak!

Onuncu Soru: Hayal Gücü

Bir problemi çözmeye başlamadan önce konuyu hayalinde canlandır; çünkü her bir olgunun birde karşıtı vardır. Olayları bir adım geride durarak izlemeyi ve içeriden bakarak dışarıyı ya da dışarıda durarak içeriği gözlemlemeyi öğren!

On birinci İlke: Konuya Vukuf

Konu hakkında yeterli bilgi sahibi olunmadan yeni bir şeyin icadı düşünülemez bile. Herhangi bir konuyla ilgili bilgimiz arttıkça, yeni bir şeyler idrak edebilme şansımızda o kadar artar. Tabii ki tek bir konuda yeni bir şeyler ortaya koyabilen bir insanın her alanda aynı başarıyı göstermesi beklenmemelidir.

On ikinci İlke: Orijinallik

Problemi en temel bileşenleri ve varsayılan en belli başlı çözümleri yeni bir gözle yeniden incelemek bütün engelleri fırsatlara çevirebilir.

On üçüncü İlke: Yardımlaşmak

Konuya bir de başkasının gözüyle bakmayı dene! Tabii bu, konu ve problemle ilgili birini bulman gerekir anlamındadır.

On dördüncü İlke: Benzetme/analoji

Problemi doğadaki bir şeylerle karşılaştır. Benzerliklerden yola çık.

On beşinci İlke: Taklit

En üst düzeydeki örneği taklit et; sonra yeniden şekillendir!

On altıncı İlke: Yeniden Denemek

Yaratıcılık –çoğunlukla- ilk denemeye ortaya çıkmaz. Başlangıçta ki başarısızlık, işin sonunda da başarısız olunacağı anlamına gelmez. Dikkat et! Bir hataya kesilen fatura kesinlikle yeniden denememe ve işi savsaklamaya kesilen faturadan çok daha az olmalıdır.

On yedinci İlke: Heyecan

Bir düşüncenin bir buluş ve icatla sonuçlanması, çoğunlukla olumlu ya da olumsuz sonuçlarının gözetilmesi ile değil heyecan yaratan boyutu üzerine yoğunlaşma ile alakalıdır.

On sekizinci İlke: Depolama

Fikirlerin kaleme alınması paranın bankaya yatırılması gibidir.

On dokuzuncu İlke: Isınma

Her toplantının ilk bir dakikasını fikirsel ısınma ve yaratıcılığa adapte olma aşaması olarak gör!

Yirminci İlke: İhtimaller/ Olasılıklar

Kendini birden çok ihtimale karşı hazırla ve hepsinin gerçekleşebileceği olasılığını göz önünde bulundur.

YARATICILIK EYLEM VE SÜRECİ

Yaratıcılık çoğunlukla yüz yüze bulunulan bir problemin bilinçli bir çabayla çözülmesi süreci içerisinde ortaya çıkar.

İlk Adım: (seans başlamadan önce) Zaman belirleme

- 1- Ne Zaman: seans başlamadan en az bir gün önce
- 2- Hangi zamanda: En dinç ve zinde olduğun zaman diliminde
- 3- Çalışma süresi: Bir saat

İkinci Adım: (seans içerisinde)

- 1- Yaptığın işi ciddiye al, dışarıyla bağlantını kes ve mâniaları ortadan kaldır.
- 2- İç dünyana eğil, deruni aklınla konuş!
- 3- İlham bağı kur!
- 4- Deruni aklınla konuş ve istediğin konuya yoğunlaşmasını sağla! Ansızın yeni fikir ve çözümlerle karşılaşacağının bilincinde ol!

Problemlerle Yüzleşme Aşamaları

- 1- Derin düşünmek
- 2- Problemi dikkat ve açıklıkla tanımlamak
- 3- Çözümler üretmek: Çözümleri belirlemek ve her birinin olumlu ve olumsuz yönlerini ayırtmak
- 4- Problemi deruni aklına yönlendir. (düşünceni özgürleştir)
- 5- Mantıklı açıklaması olmayan düşünceler zihnini meşgul etmesin!
- 6- Aklına gelen hiçbir düşünceyi hemen reddetme ve anında yazıya dök. Değersiz bulduklarını dahi yaz. Çünkü yaratıcı düşünceler ve değersiz fikirler elelidir. Daha sonra onları gözden geçir, yeniden şekillendir ve en son ayıkla!

-
- 7- Hiçbir uyarı olmadan aklımıza gelen yaratıcı düşünceler, çoğunlukla daha önce yaptığımız hataların ve yanlışların bir ürünüdür.
 - 8- Nihai deneyden önce ihtimaller ve çözümlerle oyna!
 - 9- Apaçık sonuçlara ulaşmak şart değildir. Aşağıdaki yöntemle ulaşabileceğin en çok cevaba ulaşmaya çalış!

Birinci Yöntem (Aklına gelen düşünce ve çözümler)

- a) Anında yazıya dökmek ve aşağıdaki hususlardan sakınmak:
 - 1- Yazmaktan geri durmak
 - 2- Geriye dönük düşünmek
 - 3- Değerlendirme yapmak
 - 4- Karşılaştırma
 - 5- Değersizlerin reddi (en ideal sonuca ulaşmadan önce birçok fikir aklına gelmelidir.)
 - b) Sonuca ulaştığında en az bir dakika bekle. Yeni düşünceler belirebilir.
 - c) (Sürecin en zor aşaması) yazdıklarını yeni bir üslupla ve konular arası ilişkiyi gözeterek yeniden şekillendir.
 - d) İlham nasıl gelir? Çoğunlukla kendiliğinden, özel bir çaba sarf etmeksizin, aniden ve şaşırtıcı bir şekilde gelir.
- 10- Tek bir oturumda bütün görüşleri değerlendirme imkânı bulamadığında; üçüncü adımı atabilecek hazırlığa ulaşınca kadar dur ve devam etme. Yoksa zihnini yorarsın. Bıkar ve usanırsın. Yeniden başlaman zorlaşabilir.

İşe aşırı yoğunlaşma, yeni fikirlerin ortaya çıkmasını engeller.

Üçüncü Adım: Konsantreni Bozma

Bir konuya yoğunlaştığında ilgili bütün her şeyi (sözün gelişi söylenenler- başkalarının açıklamaları) göz önünde bulundur. Bunları ansızın ortaya çıkan fikirler kapsamında değerlendir.

Fikir Üretim Yöntemleri

Uygulamalı aşamaya geldik. Yeni fikirler ve çözümler için hangi yöntemlerle hareket etmeliyiz? İşte bu yöntemler:

- Yenilik düşündüğün alanı (fikir yada nesneyi) apaçık bir şekilde belirle
- Tersinden düşünmeyi dene; yani yeni bir fikire ulaşmak için çevrendeki her şeyi tersinden ele al. Örneğin: "öğrenciler okula gidiyor" cümlesini "okul öğrencilere gidiyor" şekline dönüştürebilirsin. Bu, bugün için gerçekleşmiş bir vakiadır; internet ve uzaktan eğitim yoluyla yapılan eğitim tam da budur.
- Ekleme: İki ya da daha çok şeyin birbirine eklenmesi ile yeni bir şey ortaya çıkabilir. Örneğin: Kayık artı araba= hem karada hem suda yürüyebilen bir taşıt. Bunu uygulamaya çalış.
- Silme/Hazfetme/yok sayma: bir sistem ya da idari yapının bir birimini yok say! Böylece bu birimin gerçekte gereksiz olduğu ortaya çıkabilir.
- Hayali yaratıcılık: örneğin kendini eğitim bakanı olarak düşünebilirsin; bu durumda ilk ne yapardın? Ya da suyun altında yaşadığımızı hayal et... Hayatımız nasıl olabilirdi?
- Rasgele/spontane heyecanlar: Bir oyun parkına git veya hiç gitmediğin şehirlere seyahat et yada hiç görmediğin bir yeri

ziyaret et... Bu arada kâğıt kalem bulundurmaya da unutma!
Aklınla gelen yeni her şeyi not etmeye çalış.

- Taşıma yöntemi: yani yanlış ya da akıldışı görünen bir önermeyi mantıklı bir kalıba sokmaya çalış.
- Başka bir açıdan bak! Bir problem, icat yada soruyu ikinci yada üçüncü açılardan da görmeye çalış... düşünceni sadece kendi bakış açınla sınırlama!
- Eğer şöyle olsaydı? Kendi kendine "eğer şöyle yada böyle olacak olsaydı, sonuç şu olurdu." Diye fikir yürüt.
- Nasıl olabilir? Bu soruyu alternatif cevaplar bulmak için kullan!
- Yeni kullanım alanları... Kalemin yazmak ve çizmek dışında kullanılabileceği 20 alan bulabilir misin? Bu yöntemi deneyebilirsin. Kesinlikle yeni fikirlere ulaşacaksınız.
- Sürekli değiştir ve yenile... her şeyi sürekli değişik kalıplarda görmeye çalış.

Yaratıcılığın Önemi

Yaratıcı düşünce insanın hayatını zenginleştirir. En iyi ve kaliteli ürünlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Davise göre (2003) yaratıcılık bir yaşam tarzıdır, bir kişilik göstergesidir ve hayatı anlama metodudur. Yaratıcı bir hayat bireyin kişisel gelişiminde kendini gösterir. Yeteneklerini kullanmasını sağlar, yeni, değişik ve yararlı ürünler ortaya çıkarmasını sağlar. En genel çerçevesiyle yaratıcılık şu alanlarda etkilidir:

İnsanın yeni fikirler üretebilme gücünü artırır. Başkalarının problemleriyle ilgilenme duyarlılığı kazandırır.

İnsanın problemlerin çözümünde en orijinal yollarla en iyi cevaplara ulaşmasını sağlar.

İnsanın günlük yaşamında rolü olan yaşamsal bir beceridir. Eğitim ve öğretim yoluyla bu beceri geliştirebilir.

Yaratıcı bir kişiliğin ve yaratıcı bir üretimin oluşumunda etkin bir rol oynar. Eldeki imkânların daha elverişli kullanımı ve evrenin daha yetkin bir şekilde anlamlandırılmasına zemin hazırlar.

İnsanın bir başına birçok şeyi keşfetmesini sağlar.

Problemlerin çözümü noktasında olumlu ve daha iyimser yönelimlerin gelişimine kapı aralar. Ayrıca insanların günlük hayatlarında karşılaştıkları çözümsüzlükler karşısında daha dik durmalarını sağlar.

Yeni fikirlere açık olmayı beraberinde getirir. Fırsatları etkin bir şekilde değerlendirme, zorluklara karşı direnme ve kriz yönetiminde sorumluluk üstlenme gibi vasıflar kazandırır. Ayrıca değişken etkenler karşısında esnek davranabilme yetisi kazandırır.

Yeni fikirler keşfetmek dürtüsüyle başkalarıyla yardımlaşma imkânını sağlar.

Öğrenim yol ve yöntemlerinin gelişimi ve daha etkin bir aktivite için ortam hazırlar.

İnsanın arzu ve isteklerinin gerçekleşmesi ve kabiliyetlerinin yetkinleşmesinde rol oynar.

İnsanın daha yeni ve yaratıcı yöntemlerle hayatın problemleriyle yüzleşmesine imkân sağlar. İhtisasa dönük programları çoğaltma yoluyla okulların kişisel beceri ve yeteneklerin geliştirilebileceği ortamlara dönüşmesine katkı sunar.

(grafik) s. 8

Renzulli (1988) ve Sternberg (1999) gibi bazı eğitim uzmanları ve yaratıcılık üzerine çalışan araştırmacılar yaratıcı bir üretimin ortaya çıkması için öğretmen, yöntem ve öğrenci arasındaki etkileşimin rolüne vurguda bulunurlar.

Bütün eğitim modellerinde öğretmen başrolü oynar. Çünkü öğrencinin yaratıcılık yetisinin gelişiminde ki en önemli etken öğretmenlerdir. Bu, şu şekilde gerçekleşir:

- Öğrencinin özgüvenini geliştirir.
- Öğrenme Saiklerini güçlendirir ve düşünme yeteneğinin gelişimine katkı sağlar.
- Gayret ve devamlılığa teşvik eder ve yaratıcı yeteneklerini geliştirir.
- Hayal gücünü etkinleştirir ve yönlendirir.
- Öğrenciyi esnek yaklaşım, derin düşünme ve araştırmaya sevkeder.

Binaenaleyh uygun öğrenim koşullarının oluşması zorunludur. Ki bu, öğrencinin yaratıcılığının gelişiminin temel koşuludur. Daha

genel çerçevesiyle çevre ve ortam insanın yaratıcı potansiyellerinin gelişiminde en temel etken ve en zorunlu unsurdur.

Renzulli (1987) öğrencilerin bilgi edinme süreçleri, keşif çalışmaları, yetenek aktiviteleri ve yaratıcı üretimi ileri düzeyde gerçekleştirecek programlara katılımlarının sağlanmasını zorunlu görür.

Yaratıcı yetenekleri olan öğrencilerle ilişkilerde okulların göz önünde bulundurmaları gereken eğitim ilkeleri:

Öğrencinin karmaşık problemlerle yüzleşme gücü kazanmasını sayılabilecek aktiviteler yoluyla yeni ürünler ortaya koyabilme ve yeni yöntemler deneyebilmesi için özgür alanlar yaratmak.

Öğrenciler arasında ki bireysel farklılıklar, yetenekler ve öğrenme metotlarını gözetmek ve bu doğrultuda farklı aktiviteler ortaya koymak.

Güvenli, esnek, yeni ve alışılmadık fikirlere açık bir ortam ve çevre yaratmak.

Öğrencilere, sahip oldukları yetenekler ve potansiyel imkânların gelişimi doğrultusunda kendi aralarında araç- gereç paylaşımı ve problemlerin çözümü yönünde yardımlaşmaları gerektiği bilincini aşılacak.

Öğrenciyi düşüncelerini özgürce ifade etmesi için cesaretlendirmek ve maceracı bir ruhiyeyle hareket etmesini sağlamak.

Aktif bir öğrenim sürecini baltalayan ve öğrenciyi sınırlayan disiplin kurallarını sınırlandırmak.

Yaratıcı yetenekleri olan öğrencileri zamanında tanımayı sağlayacak resmi standartlar ve testleri uygulamak ve bu doğrultuda en uygun program ve aktiviteleri planlamak.

TOPLUM

Toplum; kültürel, ekonomik, dinsel, siyasal, eğitimsel ve benzeri faktörlerin bir arada etkin olduğu büyük bir kaba/zarfa benzer. Bütün bunlar bir toplumun kendine özgü iklimini oluşturur ve onu diğerlerinden ayırıştırır. Toplum; aile, okul ve diğer birçok kurumu içeren bir sistemdir. Binaenaleyh profesyonel bir eğitimin araç-geçerç, mekân ve programlarını temin edecek uygun toplumsal koşullar, parlak ve üretken öğrencilerin tanınmasına zemin hazırlar. Ayrıca bu koşullar her bireyin kendisi, çevresi ve toplum için daha işlevsel ve üretken roller üstlenmesini sağlar.

Birey ve kurumların yaratıcı etkinliklerini etkileyen toplumsal faktörler:

Yaratıcı etkinliklerin toplum nezdinde takdir görmesi: Birçok icat şekillenme aşamalarında hiç kimse tarafından bilinmez ve ancak mucitlerin ölümlerinden sonra keşfedilir.

Dayanışma ve danışma temeli üzerinde yükselen değerler sistemi ve yönelimlerin varlığı.

Birey ve kurumlar tarafından ortaya konan yaratıcı projelere finans sağlamak ve planlı destek sunmak.

Orta ve yüksek öğrenim aşamalarında yaratıcı yeteneklerin keşfedilmesi ve uygun programlarla desteklenmesi doğrultusunda toplumsal düzeyde açık stratejiler geliştirmek.

Öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını karşılamayı da gözeten eğitim ve öğretim imkânlarını sağlayacak toplumsal zemin hazırlamak.

Okullar, üniversiteler, iş sektörü ve toplum arasındaki koordinasyonu sağlayacak materyal ve enstrümanlar geliştirmek. Böylece öğrencilerin yaratıcı ürünlerini gözetmek, finanse etmek, piyasa ve toplumsal taleplerle bağdaştırmak.

Yenilik ve değişime açık olmak. Toplumun kalkınması için bireyleri yeni ve faydalı fikirler üretmeye ve yeni tecrübeler kazanmaya yönlendirmek. Bireylerin fikir ve eserlerini özgürce sergileyecekleri bir ortam yaratmak.

Ortaya konan eserleri uygulama aşamasından önce bilimsel bir incelemeye tabi tutmak ve toplumun faydasına olacak şekilde projelendirmek.

KİŞİSEL FAKTÖRLER

Bireylerin yaratıcı yeteneklerini etkileyen iki faktörden söz edilebilir; kişisel ve çevresel faktörler. Kişisel faktörler özetle:

Can güvenliği ve ifade özgürlüğü

Profesyonelliğe ve yeniliğe açıklık ve bütün farklılıkları kuşatacak esneklikte bir bakış açısına sahip olmak.

Kişisel başarıları ödüllendirmek; bu, kişinin elde ettiği başarıyla onore edilmesi demektir. Yaratıcı kişiliklerin onore edilmesiyle orijinal düşünce üretimi arasında güçlü bir bağ vardır.

Fikirler ve kavramlarla doğaçlama tekniğiyle oynayabilme yeteneği. Bu yetenek, sezgisel bilgi ve nesnel dünyayla yeni bağlantılar kurma imkânı sağlar.

Hayal gücü; problemlere yaratıcı çözümler üretebilmek, esas itibarıyla hayal gücü ve zihinsel betimleme yeteneğiyle alakalıdır.

Yaratıcılık ve Bileşenleri/müellifeleri

Yaratıcılık, toplumun sırf bir kesimine özgü bir yetenek değildir. Farklı düzeylerde toplumun bütün fertlerinde bulunan bir özelliktir; tıpkı zekâ gibi. Bu yeteneği kullanabilme süreci, insanın yarattığı ürünleri zenginleştirmeye dönük eğitim ve alıştırma süreçleriyle bağlantılıdır.

Teorik bakış açılarının farklılığına binaen yaratıcılık çok farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu tanımlar üzerinde dakik bir inceleme, çoğunluğun şu dört ana unsur üzerinde birleştiklerini gösterir:

- Yaratıcı şahıs (kişisel, gelişimsel ve düşünsel özellikler)
- Yaratıcılık süreç ve aşamaları, problemlere yaklaşım ve çözüm metotları ve verilerin planlanması
- Yaratıcılığın sonuçları ve orijinallik ve işlevsellik bakımından değerlendirilmesi
- Yaratıcılığın içinde şekillendiği ortam (Çevre)

Yaratıcılığın Önündeki Engeller

Bir insanın yaratıcı yeteneklerinin önündeki engelleri kaldırabilmesinin yollarından biri, bu engelleri tanıması ve doğal olarak sakınmasıdır. Bu cümleden:

Fikirsels ve görsel şuurunu engellenen faktörler:

Kapsayıcı olmayan ve tek bir boyuta odaklanan dogmatik yaklaşım bunun en açık örneğidir. Tek bir duyu organına bağımlı olmak, sadece tek bir açıdan bakmak, yanlış ve esneme payı olmayan fikirlere sahip olmak, eşyaya tek bir yönüyle ve alışılmış yöntemlerle yaklaşmak ve sair faktörlerde bu cümleden sayılabilir.

Reaktif engeller

En belirgin faktörler; karmaşık problemler karşısında acizlik, yanlış düşme korkusu, öz bilinç eksikliği.

Kavramsallaştırma zaafı ve kendini ifade edememe

İnsanın düşüncelerini kendisine ve başkalarına aktarma zorluğu yaşaması örnek gösterilebilir.

Çevresel faktörler

Gürültü, uygun olmayan ya da kalabalık mekânlar, arkadaş çevresinin tepkisi, finans problemi, yaratıcı etkinlikleri kısıtlayan önyargılar, sistemler ve disiplin kuralları örnek verilebilir.

Kültürel faktörler

Gelenek ve alışkanlıkların sınırlayıcılığı, toplumun yaratıcı fikirleri dışlaması, yeni fikirlere yöneltilen eleştiriler bu kapsamda ele alınabilir.

Zamansal faktörler

Birçok yaratıcı proje onu uygulayanların zamanın da hayata aktarlamamıştır. Dolayısıyla zaman, bir projenin nicel gelişimi, niteliği ve toplum nezdinde takdir olunmasında önemli bir faktördür.

Diğer faktörler

Bilinçsel düzeyde ya da bilinçaltı faktörleri kapsar. Veri yetersizliği, motivasyon eksikliği ve sair etkenler gibi.

YARATICI KİŞİLİK

Yaratıcı kişilikler arasındaki farklar ve kişiliklerini oluşturan çevresel etkenlerin çeşitliliğine rağmen bu kişilerde gözlemlenen ortak yönlerde vardır. Örneğin: dinamizm, bağımsızlık, maceraperestlik, enerjik yapı, problemlere aşırı duyarlılık, çok geniş bir hayal dünyası, pozitif ve güçlü bir kişilik, kişisel gelişim, iş ve fikirlerini programlayabilme, karmaşık konulara ilgi, neşeli ve esnek bir ruhiye...

Yaratıcı kişilik tanımlamasına en açık ve dakik formuyla Torrance' ta (1964) rastlarız: Gerçek yaratıcı kişilik, konuya ilk yönelen ve sonuç alan ve en son çekip giden ve yolundan dönen kişiliktir."

Eğitim bilim edebiyatında yaratıcı kişiliklerin özellikleriyle ilgili uzun listeler oluşturulur. İlk dönem araştırmacıları ve yaratıcılık üzerine çalışanlar, en fazla icatta bulunanlar ve yaratıcılık bakımından en yetenekliler üzerine odaklanmış ve yaratıcı kişiliği; duyarlı ve ruhsal bakımdan sağlıklı ve yeni fikirler üretme gücüne sahip vasıflarla anmışlardır. Dolayısıyla bir mucidin özelliklerini araştırırken kişiliğin değişken etkenlerine eğilmek ve kişiler arasındaki bilgi ve yaratıcılık yeteneği noktasında göze çarpan farkları görmek büyük önem arz etmektedir.

Guilford (1986) yaratıcı kişiliğin, kişinin yeteneklerinin biçimlenmesi ve şekillenmesi sonucu ortaya çıktığına dikkat çeker. Bu, şu süreçlerde kendini gösterir: Telif, icat ve bilimsel keşifler. Davis ve Rimm, yaratıcılığı insanın evrenin şuuruna varmasını sağlayan bir

hayat tarzı ve karakteristik nitelikler bütünü olarak görürler.

Yaratıcı kişilik konusunu, kişiliğin şu üç temel boyutunu göz önünde bulundurarak incelemek gerekir:

Fikirsal eylem ve boyutlarla alakalı özellikler:

Örneğin: yenilik, orijinallik, esneklik, biçimsel ve kavramsal açıklık, hayal gücü, kavrama gücü, değişim, sorunlar karşısında duyarlılık, ayrıntıya inebilmek, mecazi düşünebilmek, tahmin ve öngörü, çok soru sormak, güzellik algısı, karmaşıklığa ilgi, problemi tanımlayabilme, verilerin analiz ve sınıflandırması, bilgi birikimi ve üretimi, değerlendirebilme, planlama, sonuç alma, karşılaştırma, karar verebilme, ilişkileri ve bağlantıları çözebilme; düzenleme, sınıflandırma ve sıralama yeteneği, yorumları zenginleştirebilme, yoğunlaşabilme...

Karakteristik özellikler (kişilik ve tepkimeye dair özellikler)

Örneğin: gayret ve devamlılık, araştırmaya ilgi, merak, yeni tecrübelere açık olmak, sorumluluk duygusu, dinamizm, eğlence tutkusunu, özgüven, bağımsızlık, etkileme gücü, doğaçlama, serüvencilik, enerjik yapı, hayalperestliğe eğilim, karmaşıklığa tahammül, fikir jimnastiği...

Yaratıcı kişiliklerle sağlıklı bir ilişki geliştirilemediği zaman şu olumsuzluklarla karşılaşabiliriz: inatçılık, otorite tanımazlık, geleneklere ve nezaket kurallarına kayıtsızlık, alaycılık, dalgınlık, öfke, inziva, başkalarına ilgisizlik...

Temel/evrimsel özellikler:

Ailenin ilk çocuğu olmak (bazı durumlarda)

Valideynden birini ya da ikisini de kaybetmiş olmak

Aile ortamı çeşitlilik ve tecrübe bakımından zenginliği

Okul hayatında başarı sabıkası

Erken dönemde telif eser sahibi olmak

Oto kontrol gücü

YARATICILIK EYLEMİ

Torrance ve Wallas'ında içinde bulunduğu pedagoji uzmanları yaratıcılığın birbirinin peşi sıra gelen adımlar bütünü olduğunu belirtirler. İlk, problemi anlamakla başlar ve çerçevesini belirlemek, tanımlamak, örneklerini görmekle devam eder ve en son kavram-sallaştırma ve uygun çözüm yollarıyla sona erer. Bu eylem şu şekilde de tanımlanmıştır: hızlı sayılabilecek bir bilinçsel değişim ve insanın yeni bir senteze ulaşmasıyla yaşadığı fikrinsel dönüşümdür. Binaenaleyh yaratıcılık bir insanın bu eylemin bütün aşamalarını kat etmesi sonucu ortaya çıkar. Wallas bu süreci dört aşamayla sınırlar: Hazırlık, geliştirme, ilham/kıvılcım ve araştırma/tahkik.

Osborn ve Parnes ellili yıllarda *yaratıcı yöntemlerle problemlerin çözümü* diye tanınan bir modelle konuyu açıklarlar. Bu problemlerin yaratıcı çözüm programına bir giriş şeklinde değerlendirilir: Probleme karşı duyarlılık, çerçevesini belirleme, veri toplama, çözüm önerileri, önerilerin açıklanması, seçme, deneme, uygulama.

Treffinger seksenli yıllarda bu modele yeniden dönmüş Davis'te (1991) ona katılmıştır. Buna göre bu süreç birçok adım ve aşamadan oluşur: problemin açıklaması, sınırlarının belirlenmesi, üzerinde çalışmak, yeni diye nitelenebilecek sonuçlara ulaşmak. (Treffinger 2000)

Wallas'ın yaratıcı süreçler modeli

Bu model konuyla ilgili en eski teori sayılır. Dört gelişim sürecinden oluşur:

Hazırlık süreci:

Bu, konuyu kapsamlı ve derinlikli bir şekilde kavrama aşamasıdır. Veri toplama ve konuyu bütün boyutları ile inceleme aşaması diye de nitelenir. Bu aşama, teorik hazırlık ve hafızayı gerektiği gibi kullanabilmek için fikrîsel altyapı gerektirir. Konuyu farklı okumalara tabi tutmak ve bilahare çözüme dönük çalışmaları başlatmayı da içerir. Ama problem henüz çözülmemiştir.

Gordan bu aşamayı şöyle yorumlar: bu, teorik hazırlık ve konuyu tanımlamaya ve çözüm bulma çabasına dönük inceleme-araştırma aşamasıdır. Öğrencilerin ilgilendikleri konuyla alakalı fikrîsel bir alt yapının oluşabilmesi için zengin ve çok çeşitli referans ve kaynak tanıtımı kaçınılmazdır. Temiz bir aile ve çevresel ortam, sorgulama imkânı sunmak, cevap mekanizmaları oluşturmak ve pozitif bir iletişim içerisinde bilgi paylaşımı bu sürecin gerekleridir.

Kuluçka aşaması

Bu aşama, bilinç ve bilinçsizlik arası bir durum aşamasıdır. İstenç dışı bir kaygı, korku ve işe başlarken ve çözüm arayışı sırasında bir ikirciklenme hali yaşanır. Bu aşama düzenleme, gözlemlene ve bütün ihtimalleri gözden geçirdikten sonra yaratıcı bir çözüm bulma beklentisi aşamasıdır. Birçok mucidin, yaratıcı başarılarının çoğunlukla başka bir konuya yoğunlaştıkları sırada gerçekleştiği tecrübeyle sabittir. Bu şu demektir ki, tasarlama süreci bilinçaltında gelişir. Bu, tasarımın en zor aşamasıdır. Bu aşamanın en ayırt edici özelliği, bir mucidin bir problemi çözmek için yoğun bir çaba içer-

sine girmesidir. Bu aşamanın ortaya çıkışı, pratik tasarlama aşamasından öncedir. Yani bilinçaltında şekillenen bir süreçtir.

Bu aşamada sorun bilinçaltında, sınırlı bir çerçevede ve dağınık bir süreçte ele alınır. Buna rağmen akıl bir eylemlilik içerisindedir. Bi-naenaleyh bu aşama karmaşık ve gizlidir. Daha sonra çatışma başlar. Ki ilk ilham kıvılcımlarıyla tamamen ortadan kalkar. Bu aşamada öğrenciler şu şekilde desteklenebilir: dinlenme imkânı sağlanır, aile ya da okuldan gelecek baskılar ve sınırlamalar azaltılır, sonuç alması için aceleyle getirilmez.

Aydınlanma/kıvılcım aşaması

Bu, yaratıcı kıvılcım aşaması diye tanımlanır. Problemin çözümünü beraberinde getiren bir kıvılcım patlaması anıdır. Bazıları bunu ilham anı diye ifade ederler. Bu, son derece dakik ve iş bitirici bir lahzadır. Şuurda ani bir değişim ve yeni bir tezin doğuş anıdır. Bu şuur beraberinde bir rahatlama ve aydınlanma da getirir. Arşemit'in şekilsiz ve sert bir cismin ölçümlenmesi meselesini çözdüğünde yaşadığı duygudur. Elmanın düşmesiyle Newton'un tanımladığı histir. Bu, "buldum!" diye haykırılan bir lahzadır.

Doğrulama Aşaması

Bu, toplumsal kabule şayan olabilecek bir icadın deney ve tecrübe aşamasıdır. Dolayısıyla aydınlanma, bu sürecin son aşaması değildir. Genellikle nihai çözüme bu aşamada ulaşılmaz. Aksine yaratıcı fikirlerin ve ürünlerin pratikte sıkça karşılaştığı mâniaların ve olumsuzlukların aşılabilmesi için daha büyük ve dikkatli bir çaba sarf etmek gerekir. Tarih ilk bakışta kenara bırakılan birçok projenin yeni bir değerlendirmeye aslında doğru olduğunun anlaşıldığı örneklerle doludur. Dünyanın güneşin çevresinde döndüğü tezi bu cümledendir. Miladi 3. yüzyılda gündeme gelen bu görüş, Kopernik tarafından ispatlanmayıncaya kadar genel kabul görmemişti. Bu

aşama, üzerinde çalışılabilir ve okullarda değerlendirilebilir. Çocuklara belirli hedeflere yönelik tasarım ve uygulama yöntemleri öğretilir.

Bu dört aşamanın her birini tek tek kat etmek gerektiği söylene-
mez. Arada bir iç içe olma durumu söz konusudur.

Freeman'a (1991) Göre Yaratıcı Süreç

Yaratıcılık, bilginin edinimi ve problemlerin tanınması ve çözüm yollarının araştırılması gayesiyle incelikli bir şekilde işlenmesi ve kullanılması yöntemidir.

Bütün akli yetiler ve beceriler yaratıcı bir süreç için çok önemlidir. Yaratıcı bir kişilikte normal bir insanın kullandığı araç ve yöntemlerle hareket eder. Bu yöntemler, algılama ve mantık ilkeleriyle işler. Freeman'a göre algı ve mantık yaratıcı sürecin temel direğidir.

Algılarımız gerçek anlamda bizi güden ve yönlendiren en temel faktördür. İnsanın algıladığı her şey doğrulanabilir. Bu itibarla algılarına güvenir.

Mantık insanın almış olduğu bütün kararları gözetler. Bilinçli bir algılama sürecinin sonuçlarını değerlendirir ve kullanır.

Bilgi mekanizmasının bu iki ilkesinden (algı ve mantık) her biri diğerine galip gelebilir. Bu yüzden dengeyi gözetebilmek ve aradaki koordineyi sağlayabilmek varolan yeteneklerin verimli kullanımında hayati bir rol oynar.

Bu koordinasyon ve denge oluşturma imkânı, alıştırma ve tecrübe sonucu elde edilebilir. Deruni şuur ve duyarlılıkta zirveye ulaşır ve doğuştan yeteneklerin ışıltılı yükselişle kendini gösterir.

Her ne kadar yaratıcı üretim sürecine söz konusu iki bilgi ilkesi hâkim olsa da beynin en belirgin karakteri esnek ve yeniliğe açık

olmasıdır. Örneğin bir sanatçı, bir zihinsel dinginliğe erişebilir ve algıları daha derinlere -bazen mantık dışı olsa da- ulaşabilme ereğiyle coşup durabilir. İşte bu bir sanatçının yaratıcılığının asıl yatağıdır. Bu durum, sanatçının iç huzursuzluğa tahammül edebilmesini gerektirir. Çünkü bu algılar darmadağın bir nitelik taşıyabilir. Ki bu muğlâklık, çatışma ve çelişki demektir. Ayrıca esnek mi yoksa muhafazakâr yaklaşım mı veya yeni bilgilere gebe aklın korunması zarureti mi yoksa eldeki tecrübelerin sürekli bilincinde olarak yaşamak mı arasında tercihte bulunma gücüne sahip olması gerekir.

Bu süreç, iç içe geçmiş karmaşık düşüncelerle uğraşırken aynı anda fikir jimnastiği yapabilme ve metodik bir yordamla sonuca ulaşabilme gücüne sahip olmayı gerektirir.

Yaratıcılık, bu tarz çelişkilerden kurtulmada önemli bir pay sahibidir. İnsan, yaratıcı gücüyle bu çelişkileri bütün boyutlarıyla görme imkânı elde eder ve sorunu yeniden kalıba dökerek en iyi çıkış yolunu; yani çözümü bulabilir.

Yaratıcı kişiliklerin karmaşaya eğilimli olmaları, karakterlerinin bir boyutudur.

YARATICI ÜRETİM

Yaratıcılık şöyle tanımlanır; orijinal ve verimli bir yöntemle yeni bir ürün icat etme yeteneği. Gerçeklik, orijinallik, süreklilik ve toplumsal kabule şayan olmak bu olgunun en belirgin özellikleridir.

Gerçeklik, orijinallik, süreklilik ve toplumsal kabule şayan olmak bu olgunun en belirgin özellikleridir. Torrance (1980) yaratıcı üretimi, yaratıcılığı yücelten iklimler/

atmosfer, yaratıcı süreç, kişilik ve ürünle alakalıdır ve onu tüm bunların bir sonucu bilir. Davis (1986) iki tür yaratıcılıktan söz eder: gizli ve üretken yaratıcılık. Sternberg (1993) yaratıcı üretim sürecinde rol oynayan asıl faktörleri şöyle sıralar: zeka, karakter, motivasyon, metodoloji, bilinç ve ortam/çevre.

Bir ürünün icat sayılabilmesi için doğruluk ve geçerliliği sınanmış bir takım kriterlerden söz edebiliriz. Bunların en tanınmışları Torrance Kriterleri (=TTCT) ve Renzulli ve Reis'in (1991) öğrenci tasarımlarını ölçümleme kriterleridir. Buna göre bir ürün orijinallik, elde edilen sonuç, harcanan vakit ve emek ve kalite temelinde değerlendirilir.

Yaratıcı üretimin geliştirilmesinde etkin faktörler: Öğrencinin başarı ve motivasyonu, pozitif bir karakter, yaratıcı yeteneklere verilen değer ve ilgi, öğretim alanında deneysel tecrübe çeşitliliği, imkânları yönetme alıştırmaları ve planlamada esneklik.

YARATICI ÇEVRE

Bireyin içinde gelişip büyüdüğü çevredir. Bu aile, okul ve iş ortamı veya en genel anlamıyla toplum olabilir. Yaratıcılığı motive eden ve destekleyen çevreler olduğu gibi onu engelleyen ve bastıran çevrelerde vardır. Shallcross (1985) bireyi kuşatan çevre faktörüne vurguda bulduktan sonra yaratıcı kişiliğin gelişimiyle ilgili şöyle der: Yaratıcı kişiliğin gelişimi, sosyal ilişkileriyle doğrudan alakalıdır. Bir çocuğun yetişmesinde ana babanın önemli bir yeri vardır; örneğin bir ana-baba rasyonel düşünebiliyor, çocuklarıyla ilgileniyor, onların başarılarını değerlendirebiliyor ve onlarla uyumlu hareket edebiliyorsa o ailede yaratıcı bir kişiliğin ortaya çıkması beklenebilir.

Okul ve öğretmen de yaratıcı kişiliklerin gelişiminde önemli rol oynarlar. Öğretmen öğrencinin özgüven kazanmasında, gayret ve çalışkanlığında ve tasarım gücünün gelişiminde etkili olabilir. Öğrenciye gerçek tecrübe ve deney ortamlarında yeteneklerini ortaya koyma imkânı sunabilir, bu doğrultuda teşvik edebilir ve pozitif bir bakış kazanmasına yardımcı olabilir.

Yaratıcılığı destekleyen bir iş ortamı, sistem içerisinde bu kültürü yücelterek, potansiyel yeteneklerin ortaya çıkması için uygun bir atmosfer yaratabilir. Bu kültür kendiliğinden ortaya çıkmaz. Ancak onu yaratan çevresel faktörler desteklediği zaman ortaya çıkar. Bu faktörleri tanıdığımız zaman, iş ortamımızın altyapısını ona göre şekillendirebiliriz.

Yaratıcılığın Ölçümlenebilmesi

Yaratıcı yetenekleri olan çocukları keşfetmek, tanımak ve değerlendirmek bu çocukların özel eğitimi için atılması gereken ilk adımdır. Amaç, onların bu yeteneklerini geliştirmektir. Elbette bu tarz yetenekleri olan çocukları tespit etmek çok ta kolay değildir. Sistematik bir çalışma metodu içerisinde büyük bir emek sarf etmek gerekir. Bu, hem çocukların test edilmesi ve değerlendirilmesi için gerekli ölçümlenme enstrümanlarının oluşturulması; hem bunların uygulanması ve sonuçların yorumlanması hem de sonuçların ileriye dönük programlama ve uygulama aşamalarında gerektiği gibi kullanılabilmesi ve yerinde değerlendirilmesi için kaçınılmazdır.

Yetenekli çocukların test edilmesi ve değerlendirilmesi süreci, aynı anda uygulama, strateji ve siyasi birçok etkenleri de içerir. Torrance (1974) çok boyutlu bir incelemeden sonra şöyle der: zekâ testleri yaratıcı yetenekleri belirlemediği gibi ölçümleyemez de. Torrance bu sonuca, zekâ testlerinde başarılı olamayan ve bu yüzden yaratıcı

yetenekler listesinde yer almayan mucit çocuklar üzerinde yaptığı incelemeler sonucunda ulaşır. Ayrıca geleneksel zekâ testleri (Steinford ve Kessler gibi) çocukların yaratıcılık, doğuştan yetenekler, karakter ve sosyalleşme düzeylerini ölçümlemezler. Sadece genel anlamıyla kavrama ve akledebilme gücünü ölçmeye yararlar.

Yaratıcılık testinin fayda ve sonuçları

Yetenekli çocukların tespiti ve özel eğitim programlarına tabi tutulması

Eğitim kurumlarında teorik ve pratik araştırma imkânı

Yaratıcı alıştırma ve fikirsel becerilerin geliştirilmesi programlarının değerlendirilmesi

Yaratıcı Yetenekleri Tanıma Yolları

Yaratıcılık gereçleri ve ölçümlenme araçlarının seçimi her şeyden önce bu olgunun açık ve net bir şekilde tanımlanmasını, müelliflerinin bilinmesini, yaratıcı yeteneklerin tanınmasını, ürünün, sürecin ve ortamın bilinmesini gerektirir. Bu yeteneklerin tanınması birçok deney ve enstrümanın kullanılması sonucu gerçekleşir:

Yaratıcı ve analitik düşünme testi: Torrance, Gietsol, Jackson, Corniel, Lalesh, Kogan, Gielford, Catena ve Torrance(?) in yaratıcı düşünce testleri.

Eğilim ve yönelim ölçümlenmeleri

Yaşam çizgisi testi

Öğretmenlerin önerileri (aday göstermeleri)

Arkadaş çevresinin önerileri (aday göstermeleri)

Sonuç değerlendirmesi (öğrenci tasarımlarının değerlendirme model ve kriterleri)

Tanınmışlık testi

Karşılaştırma: Resmi ya da sivil karşılaştırma

Gözlemeleme: öğrencilerin yaratıcı eğilimlerinin kontrollü gözetimi ve bu yönlerinin dakik bir şekilde kayıt altına alınması

Kişilik değerlendirme tabloları: Bu tablolar pedagoji edebiyatında yaygın olduğu üzere, yaratıcı kişiliklerin sahip oldukları varsayılan özellikleri gözetilerek oluşturulmuştur. Buna göre sadece bu tür kişilikler zamanla yaratıcı etkinliklerde bulunabilirler.

Üretimsel yaratıcılık ölçümü: orijinallik, uyum ve yararlılık bazında bütün alanlarda uygulanır.

Özel bir ürün ve eserin bilirkişiler nezdinde değerlendirilmesi: bir şiir ya da hikâyenin şairler, edebiyatçılar ve eleştirmenler tarafından analizi gibi.

KAYNAKLAR

Collangelo ve Davis, 2003; Treffinger, 2000; Isaksen, 2000

Yaratıcılık Teorileri

Teorik bakış açılarının farklılığına binaen yaratıcılık çok farklı şekillerde tanımlanmış ve yorumlanmıştır. Pedagoji disiplini yaklaşık 45 farklı teoriden söz eder. Her biri bu olguyu bir ya da birkaç açıdan ele alır ve yaratıcılık gerçeğinin karmaşık yapısının bir boyutunun açığa çıkmasına katkı sunar. Aslında teori, yaratıcılık olgusunun öneminin anlaşılmasının ilk adımıdır. Bu adım, bu olgunun gelişimi, bireylerin eğitimi ve yaratıcı üretime ulaşmanın temelidir. Söz konusu teorileri aşağıdaki gibi kategorize edebiliriz:

İlk Dönem Teori ve Yorumlar:

Bu teoriler, insanın yaratıcılık sürecinde doğrudan etkin bir rol oynamadığı varsayımına dayanır. Dolayısıyla yaratıcılığı, doğayla ilişkilendirir, ilham ve şuurun yeni bir mefkûrenin ortaya çıkışındaki rolüne dikkat çekerler. Bu doğrultudaki teorilerden bazıları:

Plato'nun (Eflatun) ilham teorisi: Bireysel anlamda yaratıcılık diye nitelendirilecek bir şeyden bahsedilemez der. Ona göre yaratıcılık ilahi dışsal bir gücün ürünüdür. Ki ilham diye ifade edilir.

Aritotle'nun (Aristo) Teorisi: ona göre yaratıcılık doğanın yasalarına tabidir. Ansızın ya da tesadüfen ortaya çıkan yaratıcı ürünlerin doğanın bir ürünü olduğunu savunur.

Kant'ın Teorisi: Kant'a göre yasalar dahiler tarafından vazolunur. Bu görüş, yaratıcılığı doğuştan gelen yetenekler ve dehayla ilişkilendirir ve insanın özgür bilincinden kaynaklanan doğal bir ayrıcalık olarak görür.

Galton'ın Teorisi: toplumsal miras; yaratıcılığın yeteneklerle bağıni genetikle ilişkilendiren biyolojik yaklaşım. Buna göre yaratıcılık doğal bir yeti olup genetik bir yetenektir.

Freud'un teorisi: psikanalitik yorum; Plato'nun görüşünün bir benzeridir. Aradaki fark isimlendirmeden kaynaklanır. Freud yaratıcılığı, psikolojik temelde inceler. Buna göre yaratıcılık bir gündüz düşleri/ uyanırken görülen düşlerin ürünüdür. O, bu durumu bir bilinçaltı algı diye tanımlar ki aslında Plato'nun ilham dediği şeydir. Freud'a göre yaratıcılık, üst benlikle alt benlik arasındaki çatışma sonucu ortaya çıkar.

Kısacası, bu ilk dönem teorilerin yaratıcılık olgusunu bütün boyutlarıyla kapsadığı söylenemez. Zira hemen hepsi bu olguyu mantıksal bir temelde ele almışlardır. Hiçbir mantık ve sisteme bağlı kalamayacak bu olgunun her zaman mantıksal olamayacağına değinmiştik; çünkü yaratıcılık kendiliğinden, hür ve bağımsız bir gerçekliktir.

Yaratıcı Kişilik Temeline Dayalı Yorumlar

Bu çerçevedeki teoriler, yaratıcılığı açıklarken yaratıcı kişiliklerin özellikleri ve eğilimlerini esas almışlardır. Örneğin Emili (1983) yaratıcılığa değgin şu vasıflara vurguda bulunur: rutin gidişatı kırma eğilimi, düşünsel esneklik ve yeni fikirleri takdir etmek. Aynı şekilde Stenberg ve Lebert (1995) yaratıcı kişilikle alakalı şu özelliklere değinirler: esneklik, serüven severlik, bağımsızlık, özgüven, fikir jimnastiği... Bu tür teoriler yaratıcı kişilikten yola çıkarak söz konusu vasıf ve özelliklerin nasıl daha çok geliştirilebileceği üzerinde dururlar.

Yaratıcı kişiliği temel alan diğer bazı teoriler:

Torrance: yaratıcılık ve bileşenlerini incelerken daha çok yaratıcı kişilik üzerine yoğunlaşır. Bu arada bu kişilikler arasında karşılaştırmalı incelemelerde bulunur. Ona göre yaratıcılık; problemler karşısında yüksek duyarlılık ve çözüm yolunda çabalamaktır.

Taylor: Hayal ve kavrama gücü; ona göre mucitler, bu yolda adım atabilecekler için birer modeldirler. Dolayısıyla somut icatlarla icat yeteneği arasında fark koyar. Ona göre ruh sağlığı, deha ve doğuştan yetenekler aynı şeylerdir. Haliyle ruh sağlığı bu büyük doğal verginin tek belirleyicisi sayılamaz. Yaratıcı kişiliğin kişilikten kaynaklandığını ve daha çok günlük hayata dair sorunlarla ilgili olduğunu savunur. Ona göre duyumsal algı bu kişiliğin en temel unsurudur.

Lambroso: Deha ve cünun arasında biyolojik açıdan bir bağ kurar ve cünun-i deha (deli dâhilik) özel bir durumdur der. Akılsal ve fiziksel etkileşimlerin genetikten kaynaklandığına inanır ve dahiler ve deliler arasındaki şu ortak vasıflara da dikkat çeker: boy uzunluğu yada kısalığı, erken buluş, solaklık ve duraklayarak konuşmak.

Yaratıcı Süreç Temeline Dayalı Yorumlar

Bu bakış, akli süreçleri yaratıcı eylemin temeli ve özü olarak görür. Yaratıcılığın bütün beceriler gibi öğrenilebileceğini ve öğretim ve alıştırmaya yoluyla geliştirilebileceğini savunur. Buna göre bir insan yeni bir tecrübe kazandığı zaman sahip olduğu bilgi birikimi oranında yeni tecrübeler açılacak bir kapı aralamış olur. Bu aşama "temsil" yada "fikirsal temeldir". Sonraki adımda varolan tecrübe edinimlerini düzenler ve yeni tecrübelerle yönelir. Sonrada orijinal ve yeni sayılan bu durumun gereklerini karşılamaya çalışır. Bu aşama "imgeleme" aşamasıdır. "Düşüncenin ekleme ve sınıflandırma eylemi", orijinal ve yaratıcı bir üretimin başlangıcıdır. Fikirsal temel etkeninin probleme etkisi "yaratıcılığın geliştirilmesi" diye yorumlanır. (Dineen Samuel ve Livesey, 2005)

Bu Doğrultuda Ortaya Konan Teoriler

Wallas: Ona göre yaratıcı süreç, yeni bir fikir ortaya çıktığı esnada şekillenen ayrışık aşamalardan ibarettir. Bu aşamalar: hazırlanma, gizlenme, ilham ve gerçekleşme aşamalarıdır.

Wallas aşamalarının ilk pratik uygulaması, Patrick tarafından gerçekleştirilir. O, sanatçıların çalışmalarını canlı ve direkt gözlemleyerek yaratıcı düşünce süreçlerini inceler. (konuyla ilgili daha fazla açıklama için "yaratıcılığın bileşenleri" konusuna bakılabilir.)

Gordan: Uzlaşmazların birleştirilmesi model ve stratejileri üzerine çalışır. Yani alışıldık ve bilinen şeyleri alışılmadık ve bilinmeyenlerle yer değiştirerek inceler. Yaratıcı fikir ve eylemleri oluşturan ve üreten yolların yanı sıra mecazi yaklaşım tarzına da eğilir.

Yaratıcı Çevre/Ortam Temeline Dayalı Yorumlar

Bu teoriler yaratıcı sürecin kişisel özelliklere değil, kişinin içinde bulunduğu konum ve ortama bağlı olduğu sonucuna varır. Dolayısıyla çevrenin önemine odaklanır. İnsanın kişilik ve topluma katkısına değer veren, kurgulama, karmaşıklık ve kesinlik kazanmamış verilere yönlendiren bir çevrenin varlığının önemine vurguda bulunur. Daha az pozitif toplumsal yapıları bu tür yaratıcı yetenekleri engelleyen faktörler arasında görür. Bu tür sınırlı yapıların en temel özelliğini *öğrencileri deneme yanılma yöntemine yoğunlaşmaktan alıkoymak ve bireye değer vermemek* diye belirler. (Dineen, Samuel ve Livesey, 2005)

Skinner yaratıcılık konusunda çevre ve genetik etkileşimi üzerinde durur. Ona göre yaratıcılık, insani yaşam tarzının bir ürünüdür. Yaratıcılık; yaratıcı ürünlerden ibarettir. Ölçütü orijinallik ve işlevselliştir. Ona göre, yaratıcı tarz ve eylem önemsendikçe tekrarlan-

bilir ve yeniden ortaya çıkması beklenebilir. Dolayısıyla yaratıcılığın sürekliliği, motive edici etkenler bakımından zengin olan ortamların varlığına bağlıdır.

Araştırmacıların büyük çoğunluğu, yaratıcılık üretim; üretim yaratıcılıktır fikrine katılırlar. Ayrıca ürünün reel, orijinal, taklitten uzak, devamlılığı olan, toplumsal kabule mazhar, değerli ve toplumun kalkınmasında pay sahibi olması gerektiği noktasında da hem fikirdirler.

Modern Yönelimler Temeline Dayalı Yorumlar

Potansiyel yaratıcılık ve yaratıcı üretim arasındaki ilişki, bu alanla ilgilenen teorisyenleri yaratıcı üretimin gereklerini de kapsayacak şekilde yeni bir anlam çerçevesi geliştirmeye yöneltmiştir. Bu kesim, bir takım sosyal etkenlerin bir arada ele alınması zorunluluğuna ilaveten bunların kişisel ve reaksiyonel etkenlerle de birlikte incelenmesi gerektiğine vurguda bulunur. Sternberg bu gelişkin teoriyle tanınan isimlerden biridir. O, yaratıcı bir ürünün ortaya çıkabilmesi için birçok faktörün bir arada bulunması gerektiğini savunur. Ona göre yaratıcılık şu faktör ve etkenlerin bir sonucudur: Akli yetiler, kişisel nitelikler, öğrenim metodu, motivasyon ve çevre. Bu sayılanların hepsi en asgari düzeyde de olsa bir insanda bulunmalıdır. Tabii ki bütün bunların tek bir insanda aynı düzeyde bulunması beklenemez. (Livesey, 2005 ve Dineen ve Samuel)

YARATICILIĞI GELİŞTİRME STRATEJİLERİ

Beyin Fırtınası Stratejisi

Bu strateji, öğrencilerin yaratıcı gelişimlerinin ilerlemesi amacıyla yapılan toplu alıştıırma-antrenman faaliyetidir. Bu, aynı zamanda

akademiler, eğitim merkezleri, sanayi ve güvenlik alanlarında da uygulanan bir stratejidir. Bu strateji, orijinal fikir üretimi eylemidir. Ki fikirlerin nitelik, tazelik, sınırsızlık ve açıklık vasıflarını taşımasına özenle vurguda bulunulur.

Beyin fırtınası stratejisi dört temel yasa üzerine kuruludur:

Fikirlerin eleştirilmemesi: Öğrenciler eleştiriyle karşılaştıklarında garip karşılanabilecek görüşlerini dile getirmekten kaçınırlar. Önemle belirtmek gerekir ki, eleştirinin her türünden (yani sözlü, sözsüz, ıslıklama, soru yoluyla vs) kaçınmak gerekir.

Özgür katılımı teşvik: Bir fikir garip olduğu oranda değerlidir. Çünkü daha geniş ufukların görülmesini sağlayabilir. İlkın garip-senen bir fikrin pratiğe aktarılması sonrada orijinal ve yaratıcı bir projeye dönüşmesi pekâlâ mümkündür.

Fikirlerin kemmiyeti/çokluğu: Fikirlerin çokluğu, yeni ve yaratıcı fikirlerin ve en pratik çözümlerin bulunabilmesi ihtimalini büyütür. Önemli olan yaratıcı fikir üretimini engelleyebilecek basit ve değersiz fikirleri ayıklayabilmektir.

Fikirler arasında bağ kurabilmek: Birbirleriyle örtüşen fikirler arası bağıntıyı çözmek teşvik olunmalıdır. Böylece birbirlerine eklemle-nerek veya değiştirilerek gelişim sağlanabilir. Ki bütün bunlar en iyi sonuca ulaşmak içindir.

Bu arada bu yöntemin daha etkin bir sonuç vermesi ve yaratıcılığa sevk etmesi için bazı kurallar vardır; örneğin: katılımcıların alıştı-rma sorumluluğu, programın ihtiyaçları göz önünde bulundurması, hedeflerin açık ve net bir şekilde belirlenmesi, bireyler ve katılımcı topluluk nezdinde programın başarı ölçütlerinin tanımlanması...

Beyin fırtınası şu alanlarda uygulanabilir: Eğitim, teknoloji, çevre, doğa, sağlık, birey-toplum ilişkisi...

Yaratıcı Problemlerin Çözümü

“Creativ Problem Solving” diye tabir olunan bu konuya ilgi, geçen yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Osborn (1963) bu stratejinin temellerini oluşturan ilk kişidir. İlk, Buffalo Newyork eyalet üniversitesinde “yaratıcı eğitim” enstitüsünü kurarak düşüncelerini yaymaya başlamış bu doğrultuda eğitim programları geliştirmek için çevresini teşvik etmiştir.

Yaratıcı problemlerin çözümü, yaratıcı ve analitik fikir arasında bir denge kurabilme temeline dayanır. Yaratıcı fikir, yeni anlamlar taşıyan bağıntılar oluşturur. Bu bağlamda süreçteki boşluklar, çakışmalar ve zorluklar görülür ve çok farklı ve beklenmedik ihtimaller gündeme gelir. Analitik düşünce bu ihtimal ve alternatifleri analiz eder, değerlendirir ve şekillendirir. Analitik düşünce sürecinde, bütün bunları göz önünde bulundurur, içinden birini seçer ve güçlendirmeye çalışırız. Alternatifler arası karşılaştırma yapar en isabetli görüşe ulaşabilmek için en uygununu seçer ve en elverişli ve verimli olanında kara kılarız. Ortaya konan fikirlerin çokluğu tek başına bizi sonuca ulaştırmaz. Aynı şekilde sınırlı sayıda alternatiflerin tahlil ve değerlendirilmesi ile de en uygun çözüm ve en elverişli sonuçlara ulaşmak pek mümkün olmaz. Haliyle en ideal yol, yaratıcı ve analitik fikir sürecinin geliştirilmesidir.

“Yaratıcı problemlerin çözümü” tabiri şöyle tanımlanır: yaratıcı bir projenin tespiti, olası ihtimaller üzerinde düşünme, sonuçların beklentilerle uyum denetimi, en uygun alternatiflerin seçimi ve geliştirilmesi.

Treffinger ve diğerleri (2000) bu süreçte atılması gereken adımları yeniden gözden geçirerek problemlerin çözümü için şu dört ana bileşeni önerirler:

Sorunun kaynağını anlamak

Fikirlerin geliştirilmesi

Üretim için hazırlık

Çalışma metodu için planlama

Treffinger (1985) problemlerin çözümünü kolaylaştırmak gayesiyle öğretmen ve öğrencilerin tanışmaları gereken bu programı geliştirmiş, böylece daha pratik, daha kolay ve daha faydalı olmasını sağlamıştır. Bu program üç ana aşama ve altı basamaktan oluşmaktadır:

Birinci Aşama: Problemi Doğru Anlamak

Geçişli alanlar belirlemek: Eldeki verilerin çerçevesinin belirlenmesi yoluyla izlenmesi ve üzerinde durulması gereken en önemli problemlere yoğunlaşmak

Bilgi depolamak: Bilgi kaynaklarını ayrıntılı bir incelemeye tabi tutarak farklı bakış açılarından faydalanmak, başlıca ve en önemli açıklamaları belirlemek

Problem tanımlama: problemin tanımı ve sınırlandırılması doğrultusunda birçok ve farklı yol ve alışılmadık yöntemler geliştirme sonucu problemin belirlenim ve formülasyonu

İkinci Aşama: Fikir Üretimi

Çok sayıda, çeşitli ve alışılmadık fikirler üretmek

Geliştirilmeye ve işlevselliğe açık fikirler belirlemek

Üçüncü Aşama: Uygulama Hazırlığı

Fikirler ve en elverişli çözümlerin koordinasyonu yoluyla nihai çözüme ulaşmak; analiz etmek ve yeniden incelemek.

Destekleyici kaynaklara dayanarak çözümü kabullenmek. Seçilen çözümü uygulamak üzere en elverişli planlamayı belirlemek. Bu basamaktan önce; belirlenmiş planları formüle ederek referans sağlama, uygulama ve sonucu değerlendirme basamaklarından geçmiş olmak gerekir.

Yukarıdaki aşamaların her bir basamağında göz önünde bulundurulması gerekenler:

İraksak (mütebaid- divergent) Düşünme: Yeni ve değişik fikir ve cevaplara yoğunlaşmaktır. Bu tarz düşünceyi geliştirebilmek için uyulması gereken bazı prensipler vardır örneğin:

Düşünmeden önce yargılamamak

Esnek ve geniş bir bakış açısıyla farklı fikirlerle tanışmak

Alışılmadık fikirlerle tanışmak

Yakınsak (mütekarip-convergent) Düşünme: Bu tarz düşünme sonucu fikirlerin ayıklanması, değerlendirilmesi ve en elverişli olanının seçimi gerçekleşir. Bu tarz düşüncenin başlıca prensipleri:

Bir sonraki adıma yönelirken acelecilikten sakınmak

Pozitif yargılama

Hedeften uzaklaşmamak

Açıklık/netlik ve düşüncenin sınırlandırılması

Karşılaşılması Beklenen Sorunların Çözümü

Çeşitli yaş gruplarındaki öğrencilere uygun bir "zenginleştirme" programıdır. Torrance (1975) tarafından Georgia Üniversitesinde uygulanmaya başlamıştır. Sonrada gitgide yayılmış ve küresel bir program düzeyine çıkmıştır. Bu program, "bir öğrencinin küresel

değişime ayak uydurabilmesi için gerekli fikrîsel donanıma sahip olması kaçınılmazdır” varsayımından yola çıkar ve onun gelecekte karşılaşacağı problemlerle kuracağı ilişkinin niteliği hakkında bilgi sahibi olmasının zaruretine vurguda bulunur. Ayrıca onu, yaratıcı çözümler üretecek şekilde yetiştirir. Daha özlü bir tabirle; bu program, yaratıcı öğrencileri gelecekle ilgili şu alanlara hazırlar:

Karşılaşılabilecek problemleri öngörülen çıkarsama yöntemleriyle başarılı bir şekilde çözebilmek.

Geleceğe, daha bilinçli bir şekilde hazırlanmak ve onunla daha etkin ve iyimser bir ilişki geliştirebilmek...

İletişim beceri ve yeteneklerini geliştirmek; örneğin doğru ve etkili bir tarzda konuşup yazabilmek...

Grup çalışması becerilerini geliştirmek; örneğin dinlemek, anlamak, saygı gibi...

Problemlerin çözümü için model kullanmayı öğrenmek ve günlük hayatlarında uygulamak...

Nereden ve nasıl bilgi edinebilirim? Sorularına cevap arama becerisini geliştirmek...

ÇALIŞMA MEKANİZMASI

Gelecek problemlerinin çözüm modeli, yaratıcı çözüm modeli temel alınarak üç temel prensip üzerine kurulur: Problemi anlamak, fikir üretimi, planlama. Grup çalışması içerisinde öğrenciye fırsatlar sunulur ve bir rekabet ortamı yaratılır. Kendilerine sunulan farklı alanlarla ilgili konular göz önünde bulundurularak gerçek yaşamın gereksinimleri ve zorlukları belirlenir. Bu noktada problem

çözme modeli uygulanarak çözüm arayışı içersine girilir. Bu model, gruba tanımlanmış zorlukları aşabilmek için elverişli bir çerçeve sunar.

Başlangıçta her biri her yaş grubundan birkaç (beş civarında) öğrenciyi içeren gruplar oluşturulur. Her bir gruba örneğin: sağlığa dikkat etmek, bir kaç matematik problemi, çevre sorunları ve benzeri beş konu verilir. Her bir gruptan bu konulardan biriyle ilgili bir problemleri belirlemeleri istenir. Sonrada yaratıcı çözüm modeline bağlı ve şu yedi adımdan oluşan çalışmalarına başlarlar:

Birinci adım: bir grubun üyelerine, kendilerine sunulan konulardan birinin genel çerçevesini belirleme görevi verilir.

İkinci adım: Grup beyin fırtınası yöntemiyle tartışma konusu ile ilgili bilinmesi gereken problemleri belirlemeye çalışır.

Üçüncü adım: Grup üyeleri, gelecekle en çok bağlantılı, en önemli ve en öncelikli problemleri seçer.

Dördüncü adım: grup üyelerinden, problemlerin çözümü için öneri sunmaları ve bu çözümlerin karşılaşılabileceği zorlukları belirlemeleri istenir.

Beşinci adım: grup üyeleri, fikir ve geliştirilmiş çözüm önerilerini değerlendirmek için beş ölçüt belirler.

Altıncı adım: gruptan, en güçlü ve en elverişli fikir ve çözüm önerilerini belirlemek üzere ellerindeki ölçütler uygulamaları istenir. Böylece en uygun çözüm yolu belirlenmiş olur.

Yedinci adım: grup üyelerinin her birinden en elverişli çözüm yolunu betimlemeleri ve uygulanması için proje geliştirmeleri istenir.

Gruplar arası ilişki, en güçlü çözüm yolunu bulmak üzere rekabet temeline dayanır. En gözde ve en elverişli çözümü geliştirebilen grup kazanmış sayılır. Tabi anaokulundan üçüncü sınıfa kadar ki dönemde oluşturulan gruplar arası ilişki, rekabet esasına dayanmaz. Grupların sayısı için bir sınır gözetilmez ve bir konu ya da önerme ile ilgili sadece üç problem üzerine çalışmaları istenir. En son her bir grubun ulaştığı çözümler değerlendirmeye tabi tutulur. Bu arada öğrencilerin beslenmesi sorumlu eleman tarafından sağlanır.

Hatırlatmak gerekir ki, bu model "gelecek problemlerini çözme kurumları" tarafından organize edilir. Çalışma grupları bu kurumlar eliyle oluşturulur ve çözümü istenen konu ve problemler onlar tarafından belirlenir.

Her bir grup için belirlenen ödev sonuçlandıktan sonra, sonuçlar ilgili kurumun yerel temsilciliğine ulaştırılır. Kurum sonuçları değerlendirir, derecelendirir ve en değerli projeler seçilir. Sonrada en özgün ve en elverişli projeleri üreten üç grup, bölge ve eyalet bazında düzenlenecek olan yarışmaya katılmak üzere davet edilir.

Eyalet yarışmalarında her bir gruba bir konu verilir. Onlardan önce problemi tanımlamaları ve konuyla ilgili malumatlarını ortaya koymaları istenir. Sonrada gruplar sınıflandırılır ilgili konuyu açıklama ve çözüm üretmek üzere yönlendirilir. Bu doğrultuda gelecek problemlerini çözme yada yaratıcı çözüm mekanizmasına göre hareket etmeleri beklenir.

Ortaya çıkan sonuçlar incelendikten sonra başarılı ve özgün çözümler seçilir, kazanan gruplar belirlenir. En son eldeki sonuçlar "Uluslar arası Gelecek Sorunlarını Çözme Enstitüsüne" gönderilir.

ZITLARIN KOMBİNASYONU

Zıtların kombinasyonu (Syncretics- sinektik uygulama) diye tabir edebileceğimiz bu yöntem, ilk Gordan (1960) tarafından geliştirilmiştir. Amaç, aralarında görülür hiçbir bağ olmayan unsurları metafor (mecaz) ve analogiler (benzeşim) yoluyla metodik bir şekilde birleştirmek ve bu yolla problemlere yaratıcı çözümler geliştirebilmektir. Bu arada insanların çoğunluğunun sahip olmadıkları nesnelere arasındaki iç benzeşim noktalarını görebilme gücünü kazandırmak amaçlanmaktadır. Aslında bu güç gerçek bir mucidin en başlıca ayrıcalığıdır. Nesnelere, şekiller ve birbirinden uzak görünen tecrübeler arasındaki ilk bakışta anlaşılmasın iç örüntü ve benzeşim; bilim, edebiyat ve sanatın yaratıcı eylem bağlamında asıl cevher ve özünü oluşturur. Yaratıcı edimler, işte bu daha önce başkalarının göremedikleri bu benzeşim ilişkisi görebilmekle alakalıdır. Gordon bir öğrencinin derinlikli düşünebilmesi ve fikrîsel yaratıcılık yeteneklerini geliştirebilmesi için izlenmesi gereken iki strateji belirler:

Tuhaf olanı tanıdık kılmak

Tanıdık olanı tuhaf kılmak

Zıtların Kombinasyonu Stratejisinin Özellikleri

Bütün yaş grupları ve öğrenim düzeylerinde uygulanabilir oluşu

Öğrencilerin problemlerin çözümü için yaratıcı cevaplar bulmasına katkıda bulunur

Öğrencilerin zihinsel donukluğu kırma ve soyut kavramlar geliştirebilmelerine yardımcı olur

Sosyal problemlerin ve sistematik sorunların anlaşılmasını sağlar.

Zıtların Kombinasyonu İle İlgili Beceriler

Direkt Müşahede

Öğrenci, problemleri çözebilmek için konuya farklı bir bakış açısıyla yaklaşır. Sorunun ait olduğu çerçevenin dışından bakmaya çalışır. Özellikle tabiatı inceler ve örneğin: bir örümceği, evini, şeklini ya da bir karınca veya arının hareketlerini gözlemleyerek kendi hayatında kullanabileceği araç-gereç ve mekanizmalar tasarılar.

Bireysel Müşahede

Bir öğrenci kendisini başka bir şeyin, örneğin bir araç ya da araştırma konusu bir nesne yerine koyarak probleme yeni çözümler üretmeye çalışır. Kendisini üzerinden arabalar geçen bir köprü yerine koyarak düşünmesi gibi.

Sembolik Müşahede

Yeni fikirler elde etmek ve geliştirmek üzere iki karşıt kelimeyi kullanmak ve eşleştirmek: Örneğin bilgisayar aygıtını, yeniden tasarılmak ve geliştirmek amacıyla bir timsahın özellikleri ile karşılaştırabilirsiniz.

Hayali Müşahede

"Arzulardan yola çıkarak düşünme metodu" diye adlandırılır. Probleme ideal çözümler bulmak ya da varsayılan zorluğu aşma yolları aramak gayesiyle uygulanır. Örneğin: "uçan araçların gezegenler arası güzergâhı nasıl tasarılabilir?"

Grup Üyelerine Uygulanan Disiplin Kuralları

Karşılıklı saygı ve karşıt düşünceyi benimseyebilmek

Fikir ve algılarını ifade etme özgürlüğü

Problem Çözme Aşamaları

Birinci aşama: Problemi tanımlamak, analiz etmek ve kavramak

İkinci aşama: Yukarıda değindiğimiz mekanizmayı uygulamak

Üçüncü aşama: En uygun formülasyona ulaşmak; olmazsa eldeki en gelişkin tasarımlardan birini formüle etmek

Zıtların Kombinasyonu Stratejisi ve Öğretim

Gordon'a göre: Öğrenim süreci, büyük oranda yaratıcılık süreçleriyle benzeşim gösterir. O, bu kanısını şu varsayımlar üzerine inşa eder:

Öğrenimin psikolojik süreçleriyle tanışmak, öğrenim sürecinin aktivitesini geliştirir.

Akli, reaksiyonel ve mantıksal bileşenler de öğrenim sürecinde aynı etkiyi yaratır.

Başarılı bir öğrenim süreci, reaksiyonel ve irrasyonel etkenlerinde bu sürece katılımını gerektirir.

Yaratıcılık, günlük hayatımızın bütün alanlarında önemli ve geçerlidir.

Yaratıcılık bir tür sihir ya da muamma değildir. İnsanlar eğitim yoluyla yaratıcılıklarını geliştirebilirler.

Yaratıcı buluş, aşamaları bakımından akli süreçlerle benzeşir.

Bireysel ve grupsal düşünme, düşünme süreçleri bakımından birbirlerine benzerler.

SCAMPER

Scamper stratejisi öğrencilerin yeni ve alternatif fikirler üretmelerine yardımcı olur. Bu bir yaratıcı ve çok boyutlu düşünebilme metodudur; ki öğrencilerin derin düşünmeyi gerektirecek soru sorabilmelerine zemin hazırlar.

Bu stratejinin bileşenleri:

Substitute (S): Değiştirmek; neyi değiştirebilirsin? Alternatifin var mı? Burada bir fikir, bir ödev, bir olgu ya da herhangi bir şeye alternatif bulunmalıdır.

Combine (C): Birleştirmek; fikir ya da durumların bir araya getirildiği ve görüldüğü aşamadır.

Adapt (A): Uyarlama; verilerin istenilen hedef in gerektirdiği duruma göre ayarlanması

Modify (M): değiştirme, yer değiştirme; hacim, şekil, renk ya da diğer bazı özelliklerin değiştirilmesi

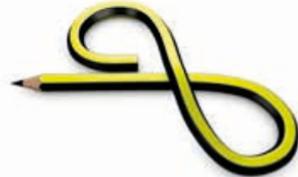
Put to other Uses (P): Başka amaçlarla kullanma; Bir verinin asıl hedef dışında başka alanlara uygulanması istenir.

Eliminate (E): Çıkarmak, hafzetmek; bir şeyin bir bölümü çıkarılır

Rearrange/ Reverse (R): Revize etmek, yeniden düzenlemek, tersine çevirmek; tersinden ya da yeni bir düzenlemeyle konuyu ele almak.

Uygulamalı Bir Örnek

Yeni bir tür dolmakalem icadı:

- **Değiştirme:** Makasa dönüşebilecek bir kalem yapılabilir
- **Birleştirme:** Hem yazı hem kesme aleti olarak kullanılabilir
- **Uyarlama:** Yazmaya yarayabilecek şekilde kalemin ucu şekillendirilebilir
- **Yer değiştirme:** Üretiminde daha esnek bir madde kullanılabilir.
- **Başka amaçlar:** Ahşap üzerine yazabilecek nitelikte üretilebilir.
- **Çıkarmak:** Haznesi çıkarılabilir.
- **Yeniden düzenlemek:** ucunu içeriye katlanabilecek şekilde düzenlenebilir

ZİHİN HARİTASI TEKNİĞİ

Bu teknik, bir problemin çerçevesini belirlemek ya da yaratıcı bir projeye başlarken son şeklinin çizimini yapmak aynı şekilde konuyla ilgili ve ilgisiz alanları başkalarına daha iyi izah etmek için kullanılır.

Problemlerle Başla!

Problemi geometrik bir çizimle büyük bir sayfanın merkezine yerleştir. Problem - tabii burada "problem"den çok "hedef"ten söz edilebilir- derken üzerinde çalışacağın genel çerçeve anlaşılmalıdır. Beyaz bir tahta ya da renkli kâğıtlar da kullanılabilir ve duvara asabilirsiniz.

Problemle ilgili temel başlıkları belirle!

Bu alanlar, konunun kendisi olmayabilir; önemli olan konumuzla ilgili olmasıdır. Bu alanların altıy geçmemesi tercihimizdir. Daha fazla seçenek söz konusuysa bazılarını bir üst başlık altında toplamaya çalış. Çünkü sonradan ayrıştırabilirsin. Kesin seçimde bulunamıyorsan öngördüğün diğer seçenekleri başka bir yere kaydet. Daha sonra haritamızda kullanacağın seçenekleri ayıkla.

Geometrik bir şekil üzerinden ilgili alanları ana konuya bağla. Bunun için ok işaretleri kullanabilirsin.

Problemın ana başlığını belirle!

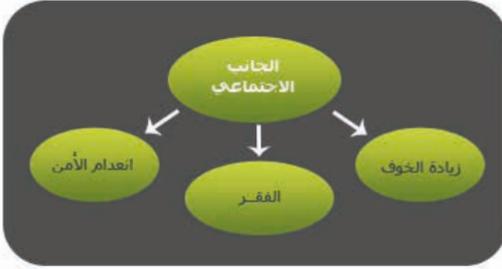
Diğer başlıkları merkez odaklı dallara ayır. Eşit aralıklı çizgilerle merkezle bağlantısını kur.

Zihin haritanı oluştururken konuya odaklan ve problemin konumu ve yansımalarını gözet. Önemmediğin yeni bir alan söz konusuysa haritanı değiştirebilirsin. Bunu açıklama tarzı olarak ta kullanabilirsin.

Örnek: Hırsızlık olayının yaygınlaşmasının sonuçları

En önemli bulunduğın alanı belirle!

İşte bu...

Özet: Zihin haritası, piramitsel bir ayrıştırma metodu olup problemi ilgilendiren başlıca alanlar bağlamında konuyu dallandırmak ve ana konunun ayrıntılandırılmasından ibarettir. Bu, bir fikir ya da problemin ana çerçevesi içerisinde yer alan bir konunun izahı için kullanılabildiği gibi dışında kalan konularla da ilgili olabilir.

Pozitifler/Negatifler Tekniği

Bu teknik, problemin anlaşılması ve tanımlanması amacıyla kullanılır. Ayrıca bir tasarımın uygulanma aşamasında ve etki alanının anlaşılması gayesiyle de kullanılabilir. Sabit fikirli bir insanın olaylara farklı yaklaşabilmesine de yardımcı olabilecek bir tekniktir.

Önerilen Çözüm Yollarının Negatif/Olumsuz Yönlerini Belirleme:

Problemi çözmeye çalışırken konuyla ilgili olumsuzlukların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Aşağıdaki soruları sorarak problemin

çözümü esnasında ortaya çıkabilecek olumsuzluklar karşısında ne yapabileceğini düşün:

Çözmeye çalıştığımız problemler hangileridir?

Düzeltmeye çalıştığımız yanlış hangisidir?

Bunlar kimin zararınadır? Başka bir problemleri daha var mıdır?

Uzak durmamız ya da aşmamız gereken husus nedir?

Bu sorulara vereceğin cevaplar problemi tanımlamana yardımcı olacaktır.

Pozitif Yönleri Belirleme

Olumsuzlama yöntemini uyguladıktan sonra enerjini tazelemek üzere birazcık dinlen. Sonra olumlu yönleri incelemeye başla. Aşağıdaki soruları sorarak yapacağın işin değeri üzerine düşün:

Kazanımlarım nelerdir?

Problemin geliştirilebilecek olumlu yönleri hangileridir?

İlgili kişiler kimlerdir? Beklentileri nelerdir? Onlar açısından değer verilen husus hangisidir?

Elde etmek ya da gerçekleştirmek istediğimiz şey nedir?

Bu soruların cevabını bul ve elde edeceğin değeri yansıtacak tabirlerle ifade etmeye çalış.

Şimdi, ilk şıktaki olumsuzları ve bu şıktaki olumlu cevapları karşılaştır:

Elde ettiğin sonuç olumsuzsa problemi tanımlamışsın demektir ve çözümü için uğraşabilirsin. Olumluysa yeni bir değer yaratacağın demektir. Her iki sonuçta aynı oranda değerlidir.

Örnek:

Sürekli homurdanan iş arkadaşlarım var...

Şimdi bu problemi çözmek için yukarıdaki tekniği kullanabilirim:

Çözüm Yolları	Pozitif Sonuç	Negatif Sonuç
Müdüre şikayet etmek	Homurdanmaktan vazgeçerler	Daha çok kinlenirler
Nasihah etmek	Arkadaşlık ilişkilerimiz gelişir	Alay ederler
Onları önemsemek	Ruhiyelerini yükseltir	Gurura kapılırlar
Sosyalleşmelerine	olumsuz enerjileri olumlu	Görevlerini ihmal eder
Yardımcı olmak	enerjiye dönüşür	işten kaçarlar

Söz konusu yollardan biri uygulanabilir. Ama en doğrusu onlara uyabilecek en olumlu çözümü bulmaktır.

Özet:

Bir problemle karşılaştığımızda hem olumlu yönleriyle yaklaşmalıyız, zira konuya ilgimizi kamçılar; hem de olumsuz yönlerini görmeliyiz, zira olumsuzluklardan sakınabilmemizin ilk adımıdır. Doğrusu "problem" kelimesi bir başına bizi bir olumsuzluğun varlığına yönlendirir ve anında bir çözüm arayışı içersine sürükler. Oysaki anlık bir çözüm yerine daha geniş bir zamanda elverecek fırsatları da gözetmek gerekir. Bu teknik, bize olaylara/problemlere karşıt açılardan bakma imkânı sunar.

RESİMLİ HİKÂYE HAZIRLAMA TEKNİĞİ

Bu teknik, problemin niteliğini betimlemek ve görsellik kazandırmak, bir çözüm yoluna yönlendirebilecek faktörleri keşfetmek, zihin dünyasında şekillenen bir hikâyeye nesnel zemin hazırlamak ya da bir çözüm yolunu uygulama aşamasında projelendirmek gayesiyle uygulanır.

Hikâyeyi Şekillendir

Açıklamak ve izah etmek istediğin konu üzerine düşün. Unutma ki hikâyeye üslubu, zamanın akışı içerisinde gerçekleşen olayları dile getirerek birçok tasarı ya da düşüncenin canlandırılmasına katkı sunmuştur. Öyleyse bir problemi tanımlarken hikâyeye üslubunu kullanabilirsin. Araştırma konusu olan problemi yaratan faktörleri keşfetmeye çalış. Probleme ilgili insanların görüşüne başvur. Yaşam tarzları hakkında bilgi edin ve bir hikâyeye kalıbında incele. Konuyla ilgili fikir geliştirme aşamasındaysan düşüncelerini hikâyenin kahramanlarına uygula. Böylece ulaşmak istediğin sonuçların gerçekleşebilme olasılığı hakkında bir fikir edinebilirsin. Bu, hikâyenin akışını etkileyecek ve bazı köklü ya da yüzeysel değişiklikleri gerektirecektir.

Hikâyeyi bütün bileşenlerini gözeterek kurgula ve bünyesinin kalitesine dikkat et. Güzel bir hikâyenin sürükleyiciliğin yanı sıra sürprizlerle dolu olduğunu unutma. Hikâyeler ayrıca okuyucusuna başkalarının tecrübelerini aktarır ve ders almasını sağlar. En son güzel bir hikâyeye, okuyucusunu tatmin edecek bir sonla biter.

Görsel ve sözlü açıklamalarla birbirini tamamlayan bir resim çiz

Kâğıdın üzerinden okuyucunun hayal dünyasına zıplayabilecek bir tasarla. Hikâyedeki kırılma noktaları nelerdir? Üzerinde yoğunlaş-

man gereken ana tema hangisidir? Okuyucuya ulaştırmak istediğin asıl mesaj nedir?

Bütün resimlerin çok profesyonelce olması gerekmez. Resimli hikâyelerde rasgele çizilen daha başarılı olabilir. Bilgisayarının hafızasındaki resimlerden faydalanabilir ya da dergilerden kesip yapıştırabilirsin. Hikâyende birçok tipleme kullanabilirsin; ama hepsinin hikâyenin bir parçası olarak gözükmesi gerekmez. Seçimlerinde tamamen hürsün. Ama tek bir şartı göz ardı edemezsin; başkalarının hikâyenin akışından ne algıladıklarını önemsemelisin.

Bazı resimli hikâyeler çok kısadır. Sadece üç resimden oluşarı da vardır. Birkaç sayfayı da doldurabilir. Burada kendi hayal dünyaya olduğu kadar okuyucunun algısını da dikkate almalısın. Bir hikâyeyi hem yazı hem çizgilerle açıklık kazanabilir. Bir işin gelişim aşamalarını göstermek istiyorsan, yapman gereken; o işin önceki halini gösterdikten sonra nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşadığını açıklayıcı ifadelerle izah edebilirsin. Böylece bünye bakımından daha güçlü bir hikâye ortaya çıkarabilirsin.

Örnek:

Aşağıda bir problemin tasvir olunmuştur. Resimli hikaye tekniğini buraya uygulamaya çalışalım:

Merdivenlerden çıkarken yorulan insanlara yardım edebileceğin yollar üzerinde düşün. Düşünceni geliştirebilmen için resimli hikâye kalıbına dök. Olabildiğince başkalarının da hikâyene katılımını sağla.

Bir iletişim aracı olarak resimli hikâye, bir problemin anlaşılmasında rol oynayabilir. İnsanlar aralarında konuşurlarken birbirlerine kendi hikâyelerini anlatırlar. Dolayısıyla hikâye olayların izahı için doğal bir yol addedilir. Hikâyeler en çok eğitimde etkilidirler. Resim kullanmak ise kısa sürede çok sayıda bilginin aktarılmasına imkân sağlar. Çünkü biz, dış dünyayla daha çok gözlerimizle irtibat kurarız. Bir başkasının hikâyesini gördüğümüz ya da işittiğimizde kendimizi onun yerine koyarız. Onunla duygudaşlık kurarız. Hikâyeler muhataplarının dikkatlerini cezp edebilir duygusal bir etkileşim yaratabilirler.

Zihinde olmayı düşünme tekniği

Bu teknik "düşünceyi geliştirme materyallerinden birinin işlevsiz olması durumu" diye de tabir olunur ve aşağıdaki durumlarda kullanılır:

İnsanın düşünme sırasında tıkanıp kaldığı ve bu durumu değiştirmeye güç yetiremediği durumlarda

Hiç kimsenin yapmadığı bir işi yapmaya kalkıştığın zaman, zihnini meşgul eden şey üzerinde iyice düşün. Sonra aklından hiç geçme-

yen şeyler hakkında; yani genellikle ilgilenmediğin alanlarla ilgili düşünmeye başla.

Bir şeyi incelerken, yitmiş ya da hiç olmamış bir parçası olduğunu varsay ve görmeye çalış.

Çevrendeki insanların ne yapmadıklarına bak... Sadece ne yaptıklarına değil.

Sürekli hatırında bulundurmak istediğin veya genellikle unuttuğun şeylerin listesini tut.

Şu an olmayan ve zihninden geçmeyen şeyler hakkında düşün.

Örnek:

Ev eşyası satan bir mağaza müdürü, hep kendi kendine şu soruyu sorar ve şaşkınlığını dile getirirmiş: mağazamıza gelip giden müşteriler, bazı ürünler hakkında neden hiç yorum yapmıyorlar? Oysa mobilyaların birçoğunun model ve kalite bakımından zenginleştirilmesi gerekmektedir. Örneğin masa bir ihtiyaçtır, ama çoğunlukla evlerin bahçeleri ya da yan oturma odaları gibi kuruldukları yerlerde öylesine kalmakta ve kullanılmamaktadırlar... bu düşünce esnasında

müdürün hiç aklında yokken birden şu fikir belirivermiş: Katlanabilir ve rahat taşınabilir -Yani sadece ihtiyaç duyulduğunda açılacak ve duyulmadığında depoya konabilecek- masalar üretilebilir!

Özet:

Bu tarz düşünme becerisi şunu göstermektedir; biz gözümüzün önünde duran eşya ya da zihnimizde canlanan bir tasarım hak-

ında çok rahat düşünebiliriz. Ama gözümüzün önünde olmayan ya da aklımızdan geçmeyen şeylerden gafil kalırız. Bu teknik, bizi genellikle hiç yapmadığımız bir işi yapmaya ya da aklımızdan geçmeyen şeyler hakkında düşünmeye yönlendirir.

Zihinsel Yazma Tekniği

Bu teknik, beyin fırtınası seansları gibi toplu ortamlarda fikirlerini açıklama problemi yaşayan içine kapalı insanlar için kullanılır. Her bir katılımcı elindeki problemlere çözüm aramaya çalışır. Bu teknik büyük gruplar halinde de uygulanabilir.

Zihinsel Yazı Kâğıdı

Kâğıtları hazırla. Problemin formülasyonu ve tanımı için kâğıdın üst tarafında bir yer belirle. Fikirlerin sınıflandırılarak yazılmasını kolaylaştırmak için dikdörtgen şeklinde kutucuklar tasarla. Sonra kâğıtları katılımcılar arasında dağıt. Her biri önce kâğıdın üst kısmında problemi tanımlasın. Tabi herkese ayrı bir problem sunulabileceği gibi grubun toplu bir şekilde tek bir probleme çözüm araması da istenebilir. Katılımcılardan biri özel bir fikir geliştirebildiği zaman adını kâğıda kaydedebilir. Daha sonra herkes elindeki kâğıdı yanındakine, o diğerine ve derken bütün kâğıtlar elden ele dolaşır. Bu arada herkes önerilerini yazar. Bu teknikte aşağıdaki stratejiler uygulanabilir:

Herkes sadece bir görüş belirtebilir. Her biri sadece bir kaç görüş belirtebilir (genellikle dört ya da beş görüş) Herkes istediği kadar yazabilir.

Genellikle ilk yazılan görüş daha yaratıcı olur ve diğer görüşleri yönlendirmede rol oynar.

Sonuca ulaşıncaya kadar devam!

Kâğıtları değiştirme işlemi devam eder ve herkes bir önce eklenen değerlendirmelere kendi görüşünü ekler. Böylece bütün kâğıtlar tamamen doluncaya kadar süre gider. Burada işlemi durdurabiliriz.

Örnek:

En çok kullanılan form:

Özet:

Bu teknik, fikirlerin kısa sürede elde edilmesi ve yönlendirilmesine katkı sağlar. Böylece yeni fikirler için zemin oluşur. Ayrıca içine kapalı kişiliklerinde herhangi bir rekabet ortamına girmeden görüş ve fikirlerini sergilemelerine imkân sunar.

Aksi Yönde Beyin Fırtınası Tekniği

Bu teknik, düşünce üretiminin zorlaştığı durumlarda uygulanır. Ayrıca bir düşüncenin şekillenme yahut uygulama aşamasında çok farklı ölçütler veya çok yönlü tercihler söz konusu olduğunda ya da yaratıcılıktan ziyade analitik becerileri güçlü olan kimselerce uygulanır. Beyin fırtınası nasıl yeni fikirlerin ortaya çıkması gayesiyle uygulanıyorsa aynı şekilde teorik olarak bir problemi tersinden ele alma veya değiştirmenin mümkün olduğu durumlarda da kullanılabilir.

Problemi tersinden ele al; yani sebep-sonuç ilişkisini çözmek yerine “ben olsam bu sorunu nasıl yarattırdım?” diye düşün!

Bu adımda yapman gereken, sorunu çözmeye değil “nasıl yaratabileceğin” üzerine düşünmektir.

Örneğin: bir şirket çalışanlarının şikâyetlerine çözüm bulman gerekiyor. Yapman gereken herkesin beklediği şekilde bir çözüm bulman; yani işçilerin gönlünü almak iken sen şöyle düşün: “ işçilerin itiraz etmelerine ve hep şikâyetçi olmalarına nasıl sebebiyet verebilirim?”

Problemi yaratan etkenleri belirlemek

Beyin fırtınası ya da herhangi bir tekniği kullanarak bir sorunu yaratan faktörleri belirlemeye çalış. Bunun için yeni bir yaratıcı ya da analitik yol ve yöntem de icat edebilirsiniz.

Konuya analitik yaklaşman sana şu imkânı sağlar; atacağın adımları aşama aşama hesaplayıp listelemene ve her bir adımı ayrıca görüp incelemene yardımcı olur.

Açıklamak gerekirse, az önceki örneği ele alalım; “işçiler hoşnut değiller” dedik. Analitik yöntemle konuyu ele aldığımızda; problemle sonuçlanan adımları tek tek inceleriz. İlk adım onların telefon görüşmelerinde yaşadıkları sıkıntılar ya da sorularına cevap verebilecek yetkili kişilere ulaşamamak olabilir.

Problemi yaratan faktörleri ortadan kaldırma yolları

Burada yaratıcı ya da analitik tekniklerle problemi yaratan etkenlerin ortadan kaldırılması için bir çözüm bulmaya çalışabilirsin. Örneğin, santral görevlisini eğiterek kendisine iletilen soru ya da şikâyetleri nasıl düzenleyeceği ve ilgili yetkililere nasıl aktaracağı hususunda bilgilendirebilirsin.

Özet:

Hepimiz için, yargılamak ya da bir problemi analiz etmek kolay bir iştir. Özellikle günümüzde ki, bu işin yöntemleri okullarda dahi öğretilmektedir.

Burada “tersinden bakmak” ya da “ihtilal” yöntemlerinin farkı anlaşılmış olmalı. Tam karşıt bir konuma sıçramak ve beklenenin tersine bir duruşla konuya yaklaşmak bize yeni bir bakış açısı kazandırır. Bu bizi yeni ve benzersiz bir fikir üretimi sürecine sürükleyebilir.

Öncelikleri Belirleme Tekniği

Bu teknik, problemin çözümü aşamasında önümüzde birçok seçeneğin olduğu ve öncelik sırasına göre bir düzenlemenin gerektiği durumlarda uygulanır.

Önceliklerini belirlemeden önce ölçütlerini belirle:

Bu ölçütler çoğunlukla birkaç taneyi geçmez. En azı bir en çoğu beş ölçüt olabilir. Küçük bir kâğıda ölçütlerini kaydet. Önem sırasına göre düzenle. Bunu koru ve fikirler çözümler arası karşılaştırma yapacağın her durumda başvur.

Fikirleri ikişerli sıralamaya tabi tutmak

Seçeneklerin sembolik ifadesi, sana çok yardımcı olacaktır. Bu iş için harfleri kullanabilirsin. Örneğin: bir numaralı çözüm= A iki=B üç=C...

Sonra aralarında karşılaştırma yapmak istediğin seçenekleri belirle. Üstteki alttakine göre daha öncelikli ise yerlerini değiştir.

Bu işlemi ikinci sıradaki çift için de uygula. Sonra üçüncü, dördüncü derken son çiftte kadar gel.

Şimdi yenide başa dön ve işlemi baştan sona yeniden uygula. Uygun gördüğün değişiklikleri yap. Bu işlemi o kadar tekrarla ki, artık iki çift arasında yer değiştirme imkânı kalmamasın. İşlemin nihayetinde elinde öncelik sırasına göre düzenlenmiş bir liste bulacaksındır.

Örnek:

Burada uygulayacağımız ölçüt "alfabe sıralaması"dır. Ölçütümüz A,B,C,D iken elimizde CDBA seçenekleri bulunuyor diyelim. Toplam dört seçeneğimizin olduğunu düşün:

Örneğin yaz tatillerinde yapabileceğin işleri öncelik sırasına göre düzenleyebilirsin. Ölçütlerin: eğlenmek, faydalanmak ve sorumluluklarının ifası

Seçeneklerin:

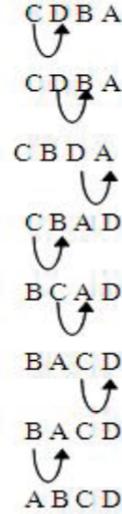
A= Seyahat

B= Yeni bir dil öğrenmek

C= Evin bahçesini düzenlemek

D= Akrafa ve komşu çocuklarına özel ders vermek

Şimdi elinde *a b c d* şeklinde dört seçenek var. İkili karşılaştırma ve seçme yöntemiyle istenilen sıralamaya ulaşabilirsin.

Özet:

Genellikle elimizdeki çözüm seçeneklerini karşılaştırma yoluyla değerlendiririz. İkişer ikişer seçenekler üzerinde yoğunlaşarak en elverişli olanlarını tek tek seçebiliriz. Bu, karar verme sürecimizi hem hızlandıracak hem de kolaylaştıracaktır.

GÖRÜŞ-KARŞIT GÖRÜŞ METODUYLA FİKİR ANALİZİ TEKNİĞİ

Bu teknik, ileri sürülen bir görüşün, karşıt görüşler ve itirazlar karşısındaki direncini ölçmek ve gücünü test etmek için kullanılır. Her iki taraftaki görüşlerin inceleme ve analizi yapıldıktan sonra da sonuca ulaşılır.

Açıklayıcı Bir Çizim/Grafik Oluştur

Sayfanın ortasına bir çizgi resmet. Önerilen görüşü sayfanın üst kısmına yerleştir. Bir tarafa "onay" karşı tarafına "itiraz" yaz. Sonra söz konusu görüşü onaylayan ve karşıt olan önermeleri listele. En son, araştırma konusu görüşü incelemeye tabi tut ve elverişli olup olmadığını analiz et.

Fikirleri Yaz

Araştırma konusu görüşün çerçevesini belirledikten sonra sayfanın en üstüne yaz. Altına boydan boya bir çizgi çiz. Öyle ki sayfa iki kısma bölünmüş olsun. Sağ tarafa eldeki görüşü destekleyen önermeleri; sol tarafa başlıca karşıt görüşleri ve itirazları yaz. Bu görüşlerin önem derecesini araştırma konumuza yönelteceğin ok işaretlerinin boyuyla belirle. Tabi bunun için daha değişik araçlar kullanabilir; mantıksal semboller ya da kendi yaratacağın özgün işaretlerden de faydalanabilirsin. Konum mantıksal sembollerini kullanmanı gerektiriyorsa kullanabilirsin. Ama çoğunlukla bu "gelecekteki ihtimaller üzerine düşünme gücünün analizi" tekniğinde kullanıldığı için en iyisi burada "Yaratıcı Düşünce Teknikleri" yöntemiyle hareket etmektir. Çünkü bu daha etkin bir yöntemdir.

Sonuçlandır:

Grafiğe iyice incele. Açıklayıcı faktörleri üzerinde dikkatlice düşün ve şu soruları sor:

Destek ve itiraz içeren önermelerin gösterdiği sonuç nedir?

İki taraf arasında bir denge kurmak ya da bir taraf lehine değiştirmek mümkünmüdür?

Karşıt faktörleri nötrleştirmek/ etkisizleştirmek mümkünmüdür?

Destekleyen faktörleri güçlendirecek bir yol bulunabilir mi?

Örnek:

Ders mesaisi sonunda uygulanması planlanan müfredat dışı bir

Özet:

Sahipleneceğin bir görüşün ne kadar doğru ya da elverişli olduğundan emin olmak istiyorsan, ana fikri destekleyen faktörlerin yanı sıra eleştiren ve karşıt olan faktörleri de tanımak zorundasın. Unutmaman gerekir ki, faktörler çizelgesinde yer alan ok işaretlerinin boyu, söz konusu faktörün gücünün simgesidir.

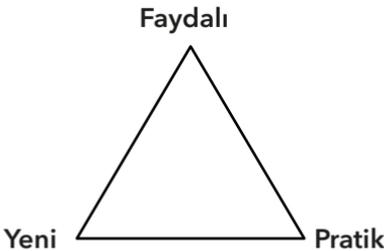
NUF TEKNİĞİ (Yeni, elverişli, pratik)

NUF Tekniği, bir fikrin onaylanma testidir.

Açılımı: New= Yeni Useful=Elverişli, Faydalı Feasible=Pratik, Kullanışlı.

Bu teknik, benimsenmiş bir fikrin doğru ve uygulanabilir olduğunun anlaşılması ve tereddütlerin giderilmesi cihetiyle kullanılır. Ayrıca üzerinde çalışmak istediğin konuları tanımlamak ve sınırlarını belirlemek istediğinde bu tekniğe başvurabilir ve şu sorular çerçevesinde uygulayabilirsin: nasıl daha yaratıcı bir eser ortaya koyabilirim? Fikirlerimi, uygulanabilirlik ölçütleri doğrultusunda nasıl geliştirebilirim?

Grafik s.31

Elimizdeki çözüm önerilerini NUF tekniğini uygulayarak değerlendirebiliriz:

Önce bu öneri; Yeni, faydalı ve pratik midir? Sorularını sorar sonrasında verilen her cevabı 0 ila 10 puan arası derecelendiririz.

Yeni: Daha önce denenmemiş olmalıdır.

Bir çözüm önerisi bu vasfı taşııyorsa "yaratıcı çözüm" kapsamında değerlendirilmez. "Yeni" tabirini kullanırken amacımız konunun özü ile ilgili felsefi bir polemige girmek değildir. Amacımız, daha önce denenmiş bütün çözüm önerilerinden tamamen farklı ve özgün bir çözüm seçeneğine ulaşmaktır.

Faydalı/Elverişli: Problemin çözümüne katkı sunmalıdır.

Yaratıcı bir çözüm, yeni olmanın yanı sıra faydalı ve amaca uygun olmalıdır. Burada asıl soru şudur: " hangi açıdan ve hangi düzeyde bir katkı?"

Faydalı ve elverişli bir çözüm önerisi; sorunun çözümünde pay sahibi olmalı, yeni problemlere sebebiyet vermemeli ve aynı zamanda öneriyi üreten kişiye de çıkar sağlamalıdır.

Pratik: Uygulanabilme ve gerçekleştirilme imkânı taşımalıdır.

Elinizde her hangi bir probleme dair bir çözüm önerisi varsa ilk soracağınız soru şu olur: " bu öneri, uygulanabilir ve gerçekleştirilebilir mi?" Paha biçilmez bir zahmetin ürünü de olsa gerçekleştirilme imkânı çok zayıf bir proje pratik değildir.

Örnek:

Okullarda normal yazı tahtalarının yerine akıllı elektronik tahtalar alınacaktır:

Özet: Bu teknik, her zaman uygulanabilecek kolay ve hızlı bir tekniktir. Yaygın bir şekilde kullanılmasının sırrı çok cazip olmasından öte sadece üç ölçüte dayanmasıdır.

MANTIK-DUYGUSALLIK-İŞ/ELLER TEKNİĞİ

Bu teknik, bir fikir ve görüşün kabul görmesini etkileyen faktörleri inceler. Ayrıca uygulama aşamasında ne kadar tutarlı olacağını hesaplamaya yarar.

Genellikle yeni fikirler insanlar nezdinde pek beğenilmez hatta kabul görmezler. Bu durumda yeni fikirlerini, insanları ikna edecek şekilde ortaya koymak istiyorsan, şu üç şeyi göz önünde bulundur:

Aklı İkna Etmek

Akıl aynı zamanda algı ve mantık demektir. Öyleyse mantıksal bir açıklamayla başkalarını nasıl ikna edebileceğin üzerine düşün. İn-

sanların düşünce tarzlarıyla tanış ve hayatlarında mantığı ne kadar önemsediklerine dikkat et. Hangi gaye uğruna yaşıyorlar? Sen onları nasıl etkileyebilirsin?

Ayrıca kendine şunu sor: ileri sürdüğün görüş mantıksal ve akılcı mıdır? İnsanlara sağlayacağı fayda nedir? Bir uygulama mekanizması üzerine düşündün mü? Projen için gerekli finans, iş gücü, beceri ve benzeri altyapı elemanları nelerdir? Uygulama aşaması ne kadar sürede sonuç verir?

Akıllı, mantıklı ve zeki bir insan olduğunu nasıl gösterebilirsin? Görüşünü yeniden derin bir şekilde ve mantıksal incelemeye tabi tut. Bütün mal varlığını bu proje için harcamaya hazır mısın?

Projenin uygulanması için mantıklı bir plan belirle; yani ne yapılmalı? Kim yapabilir? Ne zaman? Ne kadar zamana ihtiyacın var? Sorularını yanıtla.

Kalbi İkna Etmek

Kalp deyince duygusallık, sezgiler ve hisler/duyarlılık akla gelir. İnsanların duygularından nasıl faydalanabileceğin üzerine düşün. Kendine şu soruları sor örneğin: ikna etmeye çalıştığın insanlar duygusal mıdır? Hislerini dışa vuruyorlar mı? En çok dışa vurdukları duygular hangileridir? Duygularını kabartacak ve coşturacak şeyler nelerdir?

Projenin duygusal boyutları var mıdır? Duyguları nasıl yönlendirebilirsin? Projeye ilk tanıştıklarında insanların duygularına nasıl hitap edeceksin? Düşünceni ifade etmek için hangi kelimeleri kullanmayı düşünüyorsun? Kullanacağın kelimelere nasıl bir duygusallık katabilirsin?

Şimdi kendinle ilgili şu sorulara yoğunlaş: sen kendin duygusal mısın? Duygularını nasıl dışa vuruyorsun? Düşünceni coşkuyla ifade edebiliyor musun? Duygularını harekete geçiren şeyler nelerdir? Kendini nasıl yatıştırıyorsun? Bütün gücünle savunmaya değer bulduğun düşünceler var mıdır? Projene katacağın duygusallığın oranı ne kadardır?

Projenle ilgili duygusal mektuplar yazmaya çalış ve ona nasıl coşkuyla bağlı olduğunu ve yöneltilen itirazlara asla teslim olmayacağını ifade et.

El Becerilerini Kullanmak

Eller, pratik uygulama ve iş yapmayı çağırıştırır. Düşünceni aktarıırken iş ve eylem faktörünü nasıl kullanacağın hakkında düşün. Karşıdakiler iş üretebilen insanlar mıdır? İş faktörünü ne kadar önemsiyorlar? Projenin pratik boyutunu görünce daha çok etkileneceklerini düşünüyor musun? Kendi işlerini kendi gören ve başkalarına bağımlı olmayanlarla mı muhatapsın? Projenin onları ikna edebilecek yönünü açıkla.

Projeyi canlı olarak sergileyebilecek misin? Başkalarının katılımını nasıl sağlayabilirsin? Projeye pratik bir katkı sunabilirler mi? Sen kendin iş üretebiliyor musun? Projeyi geliştiriyor musun; yoksa bitmiş mi addediyorsun? Uygulama aşamasına nasıl yoğunlaşabilirsin?

Projenin başarısını pratik ve uygulamalı delillerle göstermeye çalış ve hem düşünen hem de çalışan bir insan olduğunu kanıtla...

Bu üç faktörü (akıl-kalp-eller) bir arada kullanabilecek misin?

Akıl, kalp ve eller arasındaki bağlantıyı görmeye çalış. Projenin gerçekleşmesi ve başarısı bu üçünün birlikte çalışmasına mı bağlıdır?

Başkalarını projene yönlendirmek ve ilgi duymalarını sağlamak için çabalaman gerekli midir? Ya da sana düşen, insanların problemlerini mantıklı bir analize tabi tutmak ve sırf ortaya koyacağın çözümü izah etmek midir?

İşlemi gerçekleştirmek için dinamik bir süreç yaratmaya çalış. Bu süreç içerisinde akıl, kalp ve ellerini bütünleştir. Kabule şayan ve dinamik bir düşünce stili geliştir.

Örnek: Bütün faktörleri kapsayan bir örnekleme

Biyometrik ya da parmak iziyle çalışan bir kilitleme yöntemi icat ettin...

Akıl: Elleri kullanmadan kilitleme imkânına sahiptir, diğer sistemlerin zaafalarını içermez, ayrıcalığı; az bir sermayeyle üretilebilmesi ve yüksek bir fiyata pazarlama imkânı...

Kalp: Engelliler için kullanışlı ve evlerin güvenliği açısından uygun...

Eller: Bir adet numune ve kullanım kılavuzu...

Özet: bu teknik, her kesimden insanın eğilimlerini gözeterek etkileme ve yönlendirme amaçlı uygulanabilir. Çünkü bazı insanlar mantıksal, bazıları duygusal yaklaşıma önem verirken bazıları da işin pratik yönünü önemser. Bu faktörlerin her biri bir ölçüde insanları etkiler. Yaratıcı bir kişilik her üç boyutu bir arada gördüğü zaman sadece kendince önemli olan boyutla sınırlı kalmaz. Bu yöntem, insanları etkilemek ve ikna etmek doğrultusunda çok zengin fırsatlar yaratır.

ROL YAPMA TEKNİĞİ

Yeni bir tecrübe yaşamak istiyorsan, rutin ve tekdüze düşünme metodundan kurtulman gerekir. Bunun en iyi yolu, rol yapma tekniği olabilir. Bu teknik, daha çok sosyal kişilikler için uygundur. İçine kapalı insanların bunu uyguladıkları pek nadirdir. Ayrıca bir projenin nasıl uygulanacağı üzerine düşünüyorsan yine bu teknikten faydalanabilirsin. Zira bu yolla insanların reaksiyonlarını ölçebilirsin.

Rol Seçme

İlk adım, bürünmek istediğin rolü seçmektir. İlgilendiğin problemle ilişkili herhangi bir tip üzerine yoğunlaşabilirsin. Bu tip tarihi, hayali ya da bir çizgi film kahramanı da olabilir. Örneğin "veba" hastalığının

yaygınlaştığı bir ortamda kendini sağlık bakanının yerine koyabilir onun gözüyle bir çözüm arayışına girişebilirsin. Konuyla ilgisiz bir role bürünmek seni asıl konudan uzaklaştırır.

Tiplemeyi İçselleştirmek

Gözlerini kapa ve konuyla ilgili olabilecek tipleri hayalinde canlandırmaya çalış. Hareket ve tutumlarını tüm ayrıntısıyla tasavvur et. Sonra uygun bulduğun tipin kişiliğine bürünmeye çalış. Yüz yüze bulunduğun problem karşısında nasıl davranabilecekleri üzerine düşün.

Rolüne kaptır kendini. Canlandırmak istediğin kişiliğin bedenini dahi hisset. Sözlerini duymaya ve onun gibi düşünmeye çalış. Onun algılarıyla algılamaya odaklan. Senaryo tamamlandıktan sonra gözlerini aç.

Rol Yapmaya Başla

Şimdi artık bulunduğun konumda, canlandıracağın tipten beklenen neyse o şekilde davranmaya başla. Yürüyüşünü, hareketlerini ve konuşma biçimini taklit et. Aynı şekilde konuyla alakalı bütün kişiliklerin rolüne bürünebilirsin. Onların kendi aralarında cereyan edebilecek konuşmaları tasavvur edebilirsin.

Özet:

Bu teknik kendi kabuğundan ve rutin düşünme tarzından sıyrılıp çıkmaya yardımcı olur. Başka bir kişiliğe bürünmeni sağlar. O kişiliğin karakterini canlandırarak kolaylıkla onun gibi düşünebilir ve onun gibi hareket edebilirsin.

TERS YÖNLÜ PLANLAMA TEKNİĞİ

Bu teknik, uygulanması zor bir projeden başlayarak aşama aşama daha kolay olanına doğru bir ayıklama tekniğidir. Ayrıca tek bir projenin uygulama aşamaları içinde kullanılabilir.

Geleceği Tasarım

Olanaksız gibi görünen veya fantastik bir proje kurgula. Bu şimdilik gerçekleştirme imkanı olmayan bir şey olsun.

Ters Yönlü Kurgulama

Şimdi hayalinde, olanaksız gibi görünmekle birlikte daha mantıklı görünen bir tasarım geliştirebilir.

Ters Yönlü Olasılıklar

Bir basamak daha gerile. Uygulanma şekli çok net olmayan ama akla daha yatkın bir proje kurgula. Bunun sadece ilk bakışta kabul edilebilir olması yeterlidir.

Şimdiki Zamana Geri Dönmek

Şimdi, önceki basamaklarda ulaştığın fikirler içersinden günümüze uyarlanabilecek ayıkla. Her adımda şu soruyu sor: "bir önceki basamakta neler oldu?" son, yani dördüncü aşamaya ulaştığında önceki basamaklarda mümkün gördüğün olasılıkları gözden geçir. Böylece uygulanabilir bir proje elde edebilirsin.

Özet:

Ters yönlü planlama, görünüşte değersiz gibi görünen fikir ve projelerin formasyonu işlemidir. Amaç, tersine bir yönelimle adım adım uygulanabilir bir projeye ulaşmaktır. Bu teknik seni, gerçekleşmesi olanaksız ve uzak durman gereken hayal ve kurgulardan kurtarır.

İleriye dönük bir bakışın var ve sen geleceği tasarlamaya çalışıyorsan, karşında birçok seçenek göreceksindir. Ama uygulanma olasılığının testi, birçoğunun yarı yolda kaldığını gösterecektir.

İleride gerçekleşmesini öngördüğün bir planı başlangıç noktası addederek geriye; günümüze doğru ve uygulanabilirlik ölçütlerini uygulayarak ilerlersin. Her adımda bir gözün ileride diğeri geride

yoluna devam edersin, böylece takip edeceğin yolun sınırlarını tanırsın ve en ideal çözüme ulaşabilirsin. Sonuçta projenin daha net tanımlanabilir ve daha gerçekçi bir uygulama yöntemine ulaşabilirsin.

NASIL BİR ÖĞRETİM İSTİYORUZ?

- Yıkıcı olmayan yapıcı bir öğretim
- Cahil bırakmayan bilgilendiren bir öğretim
- Yalanlayan değil doğrulayan bir öğretim
- Mutsuzluk değil mutluluk getiren bir öğretim
- Hastalandıran değil iyileştiren bir öğretim
- Mağlup olan değil muzaffer bir öğretim
- Alçaltan değil, yücelten bir öğretim
- Köleleştiren değil, özgürleştiren bir öğretim
- Yitip giden değil, kalıcı bir öğretim
- Kınanan değil, övülen bir öğretim
- Fakirleştiren değil, zenginleştiren bir öğretim
- Şüphe yaratan değil, ispatlayan bir öğretim
- Kin değil, sevgi tohumları eken bir öğretim
- Nankör değil kadirşinas bir öğretim
- Oyun ve eğlence değil, reel ve gerçekçi bir öğretim
- Adaleti öğreten, zulmün kökünü kazıyan bir öğretim
- Erdemi sevdiren, erdemsizlikten sakındıran bir öğretim
- Nifakı körelten, imanı diriltiren bir öğretim
- Bencilliği yok eden yardımlaşmayı öğreten bir öğretim

- Herkesin alay konusu değil, iftihar vesilesi bir öğretim
- Teslimiyet ve aşağılanmayı değil, dik durmayı ve fedekarlığı öğreten, bir öğretim
- Yetenekleri körelten değil, geliştiren bir öğretim
- Çocuğu aşağılayan değil, bilinç ve algısına saygı duyan bir öğretim

FİKİRSEL GELİŞİM

Fikir Kavramı

Düşünmek, insanların günlük hayatlarında sürekli tekrarlanan hayati öneme sahip bir beceridir. Toplumun bütün bireyleri bu beceriye muhtaçtır. Günlük hayatta olduğu gibi akademik hayatta da önemli bir yeri vardır. Bir öğrencinin okula başladığı günden itibaren başlıca vazifesidir düşünmek. Bu yolla sonuç alır, veriler arasında bağlantı kurar ve ayırıştırır. Dikkat ve sürat becerisi kazanmak, yeni öğrenme stratejileri geliştirmek, ileri düzeyde akılsal ve bilişsel becerilerini geliştirmek; bunların hepsi düşünme becerisini yetkinleştirmekle alakalıdır. Düşünme gücü yaratılışsal olmaktan çok kazanılabilen öğretim ve alıştıırma yoluyla geliştirilebilecek bir yetenektir.

“Düşünmek” şöyle tanımlanır: zekâyı kullanmak yoluyla ortaya çıkan bir niteliktir. Belirlenmiş bir amaç doğrultusunda bilinçli bir tecrübe inkişafıdır. Bu; anlamak, bir karara varmak, bir plan, çözüm yolu ya da yargıya ulaşmak veya bir işi gerçekleştirmek olabilir.

Düşünme becerileri ise, temel ve kazanılmış beceriler yekûnu ve kişinin bilişsel eylemlerinin kaynağı olup mevcut becerileri meydana getiren yan/fer’i beceriler toplamıdır. Bu beceriler: bilmek, ilişkilendirmek, bilişsel ve bilinç üstü ve sair eylemlerdir.

Düşünme sürecini etkileyen faktörler:

Zaman: Yeterli vakit ayırmak

Çaba: İyi bir fikir ürünü zahmet gerektirir

Sağlık: Bedensel, ruhsal ve akıl sağlığı her üçü de gereklidir.

Değerler: İnsanın bağlı olduğu değerler silsilesi önemli bir etken-dir.

Dil: Düşüncenin yegâne materyalidir. İlişki karşılıklıdır. Kullanılan dilin yetkinliği oranında fikirde gelişir. İnsan dil aracılığıyla düşünür yine dil aracılığıyla düşüncelerini ifade eder.

Olumlu kişilik algısı: Düşüncenin gelişiminde pay sahibidir. Aynı şekilde olumlu düşüncelerde, kişilik algısının iyileşmesinde önemli rol oynar.

Basiret: Öngörülü davranmak, bunun alıştırmasını yapmak ve ona güven duymak, basireti keskinleştirir ve düşüncenin en ideal noktaya ulaşmasına katkı sunar.

Düşünme eğitiminin önemi:

Yaşadığımız çağda düşünme becerileri kaçınılmaz bir gereksinimdir. Düşünce eğitimi tabiri, önemine binaen “zeka yöntemi” tabiriyle eşanlamlı kullanılmakta; düşünme becerileri ise “insan nasıl daha zekice yaşayabilir?” sorusu çerçevesinde incelenmektedir. Bu eğitim şu, hızla değişen ve gitgide karmaşıklaşan dünyamızda insanın bu duruma ayak uydurabilmesi için zaruri bir gereçtir. Bu eğitimin önemli olduğu alanlar:

1- Öğrenciler:

- Öğrencilerin düşünme becerileri eğitiminden mahrum kalmaları, bu alandaki yeteneklerinin körelmesine yol açar. Aktif ve dinamik düşünce, hesaplanmadan yaşanan bir tecrübenin ya da herhangi bir konuda alınan eğitimin doğal sonucu sayılamaz. Çünkü hedef, öğrenim, alıştırma, tekrar ve süreklilik gerektiren bir yöntemdir bu.
- Bu eğitim, öğrencinin okulla olan bağıını süreklileştirir. Çünkü eğitim tarzının gerektirdiği konularla ilgili araştırmalarda bu becerileri kullanma zorunluluğunun öngörülmesi ve öğrencilerden düşüncelerini formüle ederek çalışmalarının istenmesi bu bağı sürekli kılmaktadır.
- Bu eğitim, öğrencilerin düşüncelerini bilinçli bir şekilde yönetebilmelerini sağlar. Bu, özgüvenlerinin daha bir artması demektir ki, onların okul içinde ve dışında daha başarılı olmalarına katkı sunar.
- Bu eğitim, öğrencinin yaşamsal amaçlarına ulaşmasına, sosyal ilişkilerini güçlendirmesine ve sorumluluklarını gereğiyle yerine getirebilmesine yardımcı olur.

2- Öğretmenler ve eğitim sistemi:

- Öğrenim müfredatının ve okulların tanımlanmış hedeflere ulaşmasına katkıda bulunur.
- Düşünme becerileri dersi veren öğretmenlerin, kendi kişisel dinamiklerinin güçlenmesine yol açar.
- Öğrencilerin akademik hedeflerine katkıda bulunarak eğitim sisteminin devamlılığını sağlar.

- Sınıfların tekdüzelikten kurtulması ve canlılık kazanmasını sağlar. Ezbere dayalı okumaya odaklanmaz ve öğrencileri derse aktif katılıma teşvik eder.
- Öğrencilere fikirlerle oynama imkânı ve araştırma şevki kazandırır. Öğretimi tek taraflı olmaktan çıkarır ve bir karşılıklı etkileşim ortamı yaratır.

3- Toplumsal yaşam

- Bireylerin bilgi birikimleri, gelecek öngöruları ve yaratıcı çözüm üretme becerileri, toplumun daha yapıcı bir ilişkiler ağı çerçevesinde daha kalıcı ve devamlı bir yapı kazanmasını temin eder. Ayrıca bir milletin yaşam standartlarının iyileşmesini sağlayan faktörleri; yani üretim düzeyinin yükselmesi ve teknolojik kalkınmayı güçlendirir.

BAŞLICA DÜŞÜNME BECERİLERİ

Aşağıdaki becerileri içerir:

Gözlem:

Düşünce eğitiminin ilk aşamalarından sayılır. Bir insanın bir şeyin maddi niteliklerini algılama becerisidir. Bu beceri, duyu organları aracılığıyla gerçekleşir. Bir insanın kendisini kuşatan nesnelere etkileşim içerisine girmesi, ayrıntılarına inmesi ve kendisini ilgilendiren veri ve bilgileri elde etmesi gözlem yoluyla gerçekleşir.

Gözlem eğitimi veren öğretmenler, daha çok öğrencilerin gözlemlenen konunun içeriğini kavramaları üzerine odaklanmalıdırlar. Bu arada bu eylemle ilgili terimleri kullanmalıdırlar. Gözlem, bütün duyu organlarını birlikte kullanma ve bilgi edinimini kolaylaştıran sorulara odaklanma temeline dayanır.

Sınıflandırma:

İleri aşamada bir beceri olup beceri eğitiminin şu ilk basamaklarını içerir: *karşılaştırma*, *benzeştirme*, *ayırıştırma* ve *birleştirme*. Bu becerinin amacı *benzeşen* ya da *ayırışan* iki şey arasında *karşılaştırma* yapmak ve bu yolla benzeşme ve ayrılma noktalarını saptamaktır. Öğrenci ilkin olaylar, olgular, fenomenler ve pozisyonlar/durumlar arasındaki bu noktaları belirlemelidir. Daha sonra sınıflandırmalı ve açıklamalıdır. Bütün bu aşamaların sonucunu *birleştirmeli* sonrada gruplara ayırmalıdır.

Birleştirme, aralarında ortak yönler bulunan nesnelere özelliklerini belirleme ve sınıflandırma yoluyla gerçekleşir. Bu bilgi ve verilerin birleştirilmesi belirli bir amaçla ya da ortak bir anlam çerçevesi yaratmak gayesiyledir. En genel anlamıyla sınıflandırma becerisi, ortak özellikleri olan nesne ve kavramları gruplandırma yetisini gösterir. Bu, bir insanın bu beceriyle basit ya da karmaşık ilişkileri çözebilme yeteneği kazanması demektir.

Bilgi/Verilerin Düzenlenmesi

Verilerin düzenlenmesi, bilgilerin daha verimli ve aktif bir yöntemle kullanılabilmesini sağlar. Bu beceri temel becerilerden sayılmakla birlikte, tek başına ortaya çıkmaz ve şu becerilere bağımlıdır:

Üst başlık Belirleme:

İşlevsel bir bağıntı ağı oluşturabilmek için öğrencinin bir grubun ortak niteliklerini ifade edebilmek üzere bir isim, terim ya da cümle bulmasıdır.

Sıralama:

Belirli bir ölçüt temelinde birbirleriyle ilişkili veri ve kavramları zincirleme ve basamak basamak sıralama becerisidir. Bu beceri,

şu şekillerde gösterilebilir: tertip, ardışıklık, yukarıdan aşağı ya da tersine zincirleme sıralama vesair basit ya da karmaşık formlar...

Yorum:

Şu ön basamakları içeren ileri aşamada bir maharettir:

Çıkarsama: öğrencinin elindeki veri ve bilgilerin ötesi ve satır araları ilgili düşünebilmesidir. Ondan bu bilgileri, nesnelere ve kavramlar arası ilişkiyi analiz, sınırlandırma ve karşılaştırma yoluyla değerlendirebilmesi beklenir.

Tahmin:

Kişinin gelecekte vaki olacak olaylar ya da bir nesnedeki değişimlerle ilgili öngöründe bulunabilmesidir. Amaç; problemlerin çözümü için bir yol bulmaktır. Bu, varolan pozisyonların nedenlerini öngörmek şeklinde olabildiği gibi, sonuçlarla ilgili öngörülerini de kapsar.

Karşılaştırma:

İki ya da daha fazla şey arasındaki benzeşen ve ayrışan yönleri gözlemleyebilme becerisidir. Bu gözlem, nesnelere arasındaki ilişkiyi bir ya da birkaç açıdan incelemeyi gerektirir. Karşılaştırma açıları basit ve sınırlı olduğu oranda bu becerinin düzeyi de ortalama bir düzeyde kalır. Tabii bu açılar çoğaldıkça da düzey yükselir ve karmaşıklaşır.

Üretken Düşünce:

Bu beceri birçok bileşenden oluşur. En önemlileri aşağıdaki stratejileri uygulamakla alakalıdır:

-
-
- Çoklu fikir seçenekleri
 - Çeşitli fikir seçenekleri
 - Alışılmadık fikir seçenekleri
 - Düşünceyi nitelik ve yenilik açısından geliştirmek

Bağlantı Kurmak

Bu beceri de, bir takım stratejilerin uygulanmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkar. Örneğin:

- Bir nesneyi tanımlayan kavramların çokluğu
- Bir şahsın ya da nesnenin yarattığı algıyı betimleyen kavramların çokluk ve çeşitliliği
- Benzetme yoluyla çok farklı açılardan karşılaştırmalar yapmak
- Bireysel tecrübelerinden yola çıkarak başkalarının kendi algılarının bilincine varmalarını sağlamak
- Yazılı ve sözlü birçok ve farklı düşünceyi bir düşünce ağı potansiyelinde toplamak
- Kavram kullanmadan algı, fikir ve ihtiyaçların ifade edilmesi

Karar Vermek

Bu beceri, bir takım stratejilerin uygulanmasıyla bağlantılı olarak ortaya çıkar. Örneğin:

- Gerçekleştirilebilecek çok sayıda ve farklı seçenekler üzerinde düşünmek
- Gerçekleştirmeye güç yetiremediğimiz seçenekler hususunda bu durumun nedenlerini sorgulamak

- Ulaşılan cevapları karar alma sürecinde yerli yerinde kullanmak
- Nihai kararın çerçevesini belirlemek
- Varılan kararı farklı açılardan gerekçelendirmek

Problemlerin Çözümü

Bu beceri, bir insanın ihtiyaç duyabileceği en gerekli beceridir. Zira günlük hayatın sorunlarını halletmek bu beceriye bağlıdır ki aşağıdaki adımları takip etmekle kazanılır:

- Problemi tanımlamak
- Problemlerle yüzleşmek
- Çözüm için bir plan tasarlamak
- Planı uygulamak
- Çözümü değerlendirmek

BİLİNÇÜSTÜ DÜŞÜNME BECERİLERİ

Aşağıdaki becerileri içerir:

Planlama Becerisi

Bu beceri, şu alt basamaklara gereksinim duyar: zincirleme düşünme, ayrıtılabilirlik, sınıflandırma, karşılaştırma, öngörü, hedef belirleme, öğrenme istekliliği, ve sair beceriler. Bu beceri, şu eylemler çerçevesinde kendini gösterir:

Konunun gayesini belirleme ya da bir problemin varlığını hissetme

- Uygulama stratejisini belirleme
- Atılacak adımların sıralaması

-
- Görevin ifası önündeki engelleri belirlemek
 - Zorluklarla karşılaşma yöntemlerinin belirlenmesi
 - Görevi en iyi ve gelişkin ifa edebilmenin yollarını belirleme
 - Arzulanan sonuçların öngörülmesi

Cotton (1991) bilinç üstü becerilerin çok çeşitli bir takım becerileri daha kapsadığını savunur; örneğin:

- Kontrol ve düşüncenin disiplin altına alınması
- Değerlendirme becerisi
- Bilinçli olma becerisi
- Otokontrol becerisi
- Kendini programlayabilme becerisi

DÜŞÜNME BİÇİMLERİ/Stilleri

Bu konuyla tanışmanın asıl faydası, eğitimciler için farklı düşünce biçimlerini öğretme, uygulamalı aktivitelerle öğrencilerin yönelimlerini ölçme ve zayıf eğilimleri ayıkladıktan sonra güçlü olanları geliştirme aşamasına gelindiğinde ortaya çıkar. Bir öğrencinin, farklı biçimleri ne kadar daha çok ve ne kadar aktif kullanabildiğine göre başarı oranı artar. Ayrıca bu biçimler, günlük yaşam faaliyetlerimizde de önemli rol oynar. Düşünce biçimimiz ve onu gerektiği gibi kullanabilmemiz, sorunlarla karşılaşma ve çözüm üretebilme kapasitemizi önemli ölçüde etkiler. Dahası başarılarımızın düzeyi ve yaşam standartlarımızın yükselmesi düşünce biçimimize bağlıdır.

Stenberg (1997) on üç düşünme biçimi belirlemiştir:

Yasama Stili

Bu stile sahip kişiler, kendilerine özgü stratejilerle hareket ederler. Yine kendilerine özgü çözüm yolları bulmaya çalışırlar. Fikir ve eylemde kendi kurallarını uygulayabildikleri zaman mutlu olur yaratıcı yöntemlerle proje geliştirmek ve çözüm üretmekten hoşnut olurlar. Bu kişiliklerin kendilerine özgü kural ve prensipleri vardır.

Yürütme Stili

Bu stile sahip kişiler, yasalar ve krallara göre hareket etmeye eğilimlidirler. Kendilerine biçilen rol ve vazifenin tanımlanmış olmasını isterler. Önceden planlanmış bir projeyi uygulamayı tercih ederler. Yapacakları işlerle ilgili yönlendirme ve direktiflere göre hareket etmekten hoşlanırlar. Kısacası onlar, kurallar dairesinde çalışmaya eğilimlidirler.

Yargı Stili

Bu tarz düşünenler analiz, sınıflandırma ve karşılaştırma gerektiren işlere eğilimlidirler. Başkalarının eleştirmek, kuralları ve prosedürleri sorgulamak, direktif vermek gibi davranışlar sergilerler. Analiz barındıran önermeleri tercih eder farklı bakış açılarını yargırlarlar.

Hiyerarşik Stil

Bu stili, konuları öncelik sırasına göre düzenlemeye ve projelerini belirli bir düzene göre uygulamaya eğilimli kişilikler tercih ederler. Bunlar, yapacakları işin her adımını nihai hedefi gözeterek atarlar. Bir problemin çözüm aşamalarını ve alacakları her kararı basamak basamak hesaplayarak hareket ederler. Sistematik (piramitsel) bir hedef algıları vardır ve hepsinin bir düzeyde gerçekleşemeyeceğinin bilincindedirler. Zira hedefler önem bakımından farklı farklıdır.

Global Stil

Ayrıntılara yoğunlaşmayı gerektirmeyen konulara önem verirler. Problemlerin ana maddelerini ön plana çıkararak ele alırlar. Aynı şekilde asıl problemlere eğilmeyi daha dar alanlarla ilgilenmeye tercih ederler. Bu tür ana problemleri konu edinen projelere yönelirler. Soyut ve büyük işlerle uğraşmayı severler.

Lokal Stil

Bu stile eğilimli kişiler, ayrıntılara yoğunlaşmayı önemserler. Genel problemlerle ilgilenmektense dar çerçeveli belirli konulara yönelirler. Problemlere küçük parçalara ayırarak çözmeyi severler. Konular ve problemlerle ilgili ayrıntılı bilgi ve inceliklerle ilgilenirler. Bir konuyu yazarken veya tartışırken büyük tabloyu görmekten çok en önemli ayrıntıları incelerler.

İçsel (İnternal) Stil

Bu tarz sahipleri, kendi özel fikirlerini başkalarının fikirlerinden daha fazla önemserler. Kendilerine özgü fikir, kitap ve tartışma biçimlerini yeğlerler. Bağımsız bir şekilde yürütebilecekleri projelere yönelirler. Kendi problemlerini kendileri çözerler. Tek başına hareket eder tek bir konuya yoğunlaşırlar. Genellikle grupsal çalışmadan uzak dururlar.

Dışsal (External) Stil

Bu stil, başkalarıyla paylaşımaya dayalı düşünme ve problem çözme stilidir. Ekip halinde çalışmayı ve arkadaşlarıyla karşılıklı motivasyona dayalı bir işbirliğini önemseyen kişilerin tarzıdır. Kendi özel okumalarından ziyade ihtiyaç duydukları malumatı başkalarından almaya eğilimlidirler. Grup çalışmasıyla bir projeyi yürütmeyi sever ve fikirlerini tartışmaya açmaktan hoşlanırlar. Bir karar varacakları zaman başkalarının ne diyeceklerini hesaba katarlar.

Liberal Stil

Orijinal yöntemlerle bir projeyi yürütmek, özgün çözümler gerektiren problemlere eğilmek ve rutin çalışma tarzlarını kırma eğilimi bu stilin başlıca özellikleridir. Eski ve alışıldık yöntemlere eleştirel yaklaşır ve meydan okur. Problemlerin çözümü için yeni stratejiler geliştirmeyi önceler.

Oligarşik Stil

Bu stile yönelenler, hedefler hususunda öncelikleri belirlemede problem yaşayan kişilerdir. Birçok sorun ve konuyla karşılaştıklarında hepsini bir düzeyde ele alırlar. Kendilerine birçok görev yüklediğinde içlerinden sadece biriyle işe başlar ve konudan konuya girerler. Bu tipler sorumluluklarının bilincindedirler ama hangisinin daha öncelikli olduğunu teşhis edemezler. Bir projeyi uygularken de aynı problemi yaşarlar; işin önemini bilirler ama hangi aşamanın öncelikli olduğunu kestiremezler. Bu yüzden bu tipler yönlendirmeye muhtaçtırlar. Dolayısıyla önceliklerin kendilerine hatırlatılmasına ve görevlerinin zamanlanarak belirlenmesine gereksinirler.

Otoriter stil

Bu tarzla hareket edenler, belirli bir zaman diliminde belirli bir işle uğraşmaya eğilimlidirler. Temel problemlerle ilgilenirler ve yollarına çıkacak engeller üzerine düşünmezler. İlgilendikleri konuyla alakası olmayan her şeyi görmezlikten gelirler. Hedeflerine ulaşmak için bir vasıta kullanırlar. Bir projeyi bitirmeden önce yenisine başlamazlar.

Muhafazakâr Stil

Bu stil sahipleri, işlerini yaparken geçmiş tecrübelerinden faydalanırlar. Belirgin kuralları olan işlere yönelirler. Rutin vazifelerini ifa

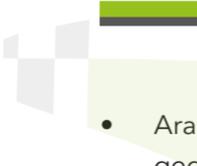
ederken karşılarına hiçbir engel çıksın istemezler. Alışıldık ve geleneksel yöntemlerle hareket ederler.

Anarşik Stil

Başkalarının zorlandıkları problemlere eğilen tiplerdir. Birçok seçenikle karşılaştıklarında ilk akıllarına gelen işe yönelirler. Bir konudan diğerine çabucak atlayabilirler. Çünkü onlara göre bütün konular önem bakımından aynı düzeydedir. Bir problemin çözümünün diğer çözümleri beraberinde getireceği inancındadırlar. Bir karara varacakları zaman, bütün bakış açılarını göz önünde bulundururlar. Tek bir zamanda mümkün en çok işi bir arada yapmaya eğilimlidirler.

Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi İlim Yayın Kurulu aşağıdaki şartlara uygun olmak kaydıyla araştırmacıları, uzmanları ve "Yaratıcı Düşünce"ye ilgi duyanları eğitim, ekonomi, kalkınma ve siyaset alanlarında İslam toplumlarının problemlerini çözüp, seviyesini yükseltecek fikri konularda yapılacak olan forumlara katılmaya çağırıyor. Araştırma yazılarında aranan şartlar şunlardır:

- Araştırma yazısının elli sayfayı geçmemesi
- Araştırmanın özgün olup daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamış olması
- Konuya dair yeni düşünceler üretilmesi
- Araştırmanın bilimsel temellere dayandırılması ve genel kabul gören, bilimsel olarak kanıtlanmış bilgileri temel alması.
- Araştırmanın temel kaynaklara ve yeni, sağlam ve yetkin akademik kaynaklara dayandırılması.
- Dipnotların sıra numaralarıyla yazılıp araştırmanın sonuna konulması.

-
- Araştırmada, derneğimizin önem verdiği konuların yahut bölgede yaşanan güncel meselelerin işlenmesi.
 - Derneğin araştırma yazısını sahibine iade etme zorunluluğu yoktur.
 - Araştırması kabul gören katılımcıların İstanbul'da yapılacak olan (yahut duruma göre her nerede yapılacaksa) foruma katılımları için gerekli olan seyahat ve konaklama masraflarının tamamı derneğimiz tarafından karşılanacaktır.
 - Birinci Forumun kuponu sunulan araştırmaya eklenmesi. Sunulan her araştırmanın onayından önce bilimsel değerlendirmeye tabi tutulacağı bilinmelidir.

KAPANIŞ

Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi 25-30 Mart tarihleri arasında seçkin akademisyen ve uzmanların katılımıyla “*Yaratıcı Düşünce... Meşruluğun Yerleşmesi, Medeniyetin İnşası*” başlığı altında bir forum düzenledi.

Forumda, yaratıcı düşünce becerileri, zihinsel becerilere ait özellikler, öğrenme aktivitelerini kapsayan süreçler; örneğin düşünme, hakikatleri anlama, düşünce ve kavramları sentez etme, analizde bulunma gibi konular ele alındı.

Aynı şekilde Forum’da geçen diyaloglar, en geniş anlamıyla yaratıcı düşüncenin hedefleri, mantıksal düşünmenin araştırılması, buna cevaplar verilemsi, gerçeklerin ve düşüncelerin geliştirilmesi, farklı bakış açılarına değer verilmesi gibi konular üzerinde yoğunlaşıldı.

Yapılan forumun sonunda şu tavsiyelerde bulunulmuştur: Yaratıcı düşüncenin geliştirilmesinin gerekliliğini vurgulamak ve

bunun hayata geçirilmesine dair uygulamalı formüllerinin belirlenmesi için bu tarz forumların ileride devam etmesi; aynı şekilde forumda ortaya çıkan değerli verilerin daha fazla ilgili kişilerin eline ulaşması amacıyla Merkezin web sitesinde yayınlanmasının yanı sıra bir kitap halinde basılması; periyodik bir şekilde her bir forum arasına belli bir zaman diliminin konması; daha fazla ilgili kişilere ve özellikle de uzmanlara ulaşmak için davet yapılması; Merkezle diğer ilgili kuruluş ve merkezlerin arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi; yaratıcı düşüncenin geliştirilmesi konusuyla ilgili önemli basılı ve elektronik yayımları içeren bir kütüphanenin oluşturulması tavsiye edilmiştir.

Buradan hareketle okuma kulluğa ve daha derin anlamaya götürür. Bu forumun üzerinde yoğunlaştığı yeni bir husus vardır: Vereceğimiz söylemlerin zaman, mekan ve insanla uyumlu olması gerekir. Eylemler ortaya konulduktan sonra, başkalarının eylemlerine tepki olarak ortaya konan söylemlerin bir faydası yoktur, velev ki bu söylemler hitabet, belağat kurallarına uygun, samimi, mükemmel ve öğüt verici olsun durumu değiştirmez. Bizim bugün mücadelemiz, başkalarının eylemlerinden önce söylemleri ortaya koyabilme yeteneğine göstermedir.

Övülmüş düşünce, insana Allah tarafından farz kılınan medeniyet görevini yerine getirebilmesi için fiziksel, zihinsel, idari ve psikolojik gücü onun kalbine, göğsüne ve uzuvlarına çekirdek ve tohum gibi yerleştiren, işleyen, potansiyle haline getiren, bakış açısı kazandıran bir düşüncedir.

Bilim tarihi, bizlere açık bir biçimde tarihin akışını ve yasalarını tasvir etmektedir. Tarihi yasalarda savunma, nefret, dönüşüm, müdahale, farklılaşma söz konusudur. Bunların hepsi, yaratıcı akla götürmektedir. Başka bir ifadeyle medeniyet projesine götürmektedir.

Yaratıcı düşüncüyü güçlendirmek, açık bir zihin ile onu korumak ve matematiksel yöntemlerle uygulamasını tanımlamak, bizleri kolay cevaplar aramaktan uzaklaştıracak ve farklı boyutları kullanarak farklı bakış açılarını kullanmamıza yardım edecektir. Böylece doğru cevabın çeşitliliğini kabul edeceğiz. Dolayısıyla görüşlerin değişmesine ve sorunların çözümüne katkı sağlayacak araçların bilinmesine yardımcı olacaktır. Bu da bilgiye dayalı mantıksal düşünme, bilinçli aklın kullanılması yoluyla olacaktır. İlerleme ve kalkınmanın sağlanması, bilgiye ulaşım yollarının öğrenilmesi, bilginin analiz edilmesi ve düşüncelerin sentez edilmesi için buna ihtiyacımız vardır.

Örneğin Müslüman Doğu aklı Irak'ta ya da bölgede takip edilen politikadaki çelişkileri algılayamamıştır. Olumsuz sonuçlar, bölgede Amerikan işgaline direnmek için aktif stratejii başarısız kılmıştır. Bu durum sayesinde Ortadoğuda'ki içi problemler çözülmez hale gelmiştir. İran, nükleer güç olma yolunda ilerlemektedir. Nüfuzunu Batı Asya'yı kuşatacak şekilde artırmaktadır. Bu her ne kadar ekonomik ve imar adına gelişme olsa da aslında uluslararası en zayıf bir super güç olmayı arzulamaktadır. Irak'taki iç savaşın genişleyerek bölgesel bir çatışmaya dönüşme tehlikesi vardır. Medeniyetler çatışması, çok da uzak gö-

zükmemektedir. Bütün bu yaşanan olaylar, dünya petrolünün büyük bir bölümünün temin etmekle sorumlu olan bir bölgede ceryan etmektedir. Türkiye’de en üst seviyede var olan bilinç, bölgesel büyük bir devlet olma yönündedir.

Belki de bölgede son yıllarda yaşanan bu olaylarda bu felsefenin merkezi bir rolü vardır. Savaş sermayesi, yönetimi ve yolsuzluk bu savaşın özelliği olmuştur. Savaş nedeniyle inatçı bir biçimde düşünceler yerleşmiştir. Bu dönem, gerekenden fazla hatalar yapılmıştır. Başarısız politikaları gerekçelendirmek için yanlışlara devam edilmiş ve masum kurbanlar yaratılmıştır. Bu da onların sınavı Bağdat ve Şam sokaklarında çözüme isteklerini yansıtmaktadır.

Teröre karşı savaş meteforu yanlış olmuştur, başarısız ve ters sonuçları olan politikalara neden olmuştur. Saddam’ın düşmesinden dokuz yıl sonra bile farklı cephelerde gerçek savaş devam etmiştir. Irak, Gazze, Lübnan, Afganistan ve Somali’deki savaşlarda yüzbinlerce masum sivil öldürülmüş ve bu durum dünya genelinde milyonlarca insanın kızgınlığına neden olmuştur. Tunus, Mısır, Yemen ve Libya’daki rejimlerin baş aktörlerini değiştirmek için Arap Baharı gelmiş ve binlerce insane hayatını kaybetmiştir.

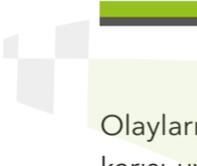
Aynı şekilde bu savaşlar, garip siyasi mirasları doğurdu. Söz konusu miras siyasi hareketleri tek bir görüntü olarak kullanmaktadır. Oysa, El Kaide, Hamas, Hizbullah ve Irak’taki sünni direniş gerçekten farklı hareketlerdir. Ne var ki, Amerikanın onlara karşı verdiği uluslararası savaş bunların arasını ayırmayı ve buna

göre onlara davranmayı engellemektedir. İnan ve Suriye ile istenen müzakerelerin yapılmasını engelliyor. Çünkü bunlar Amerikan'ın anlayışına göre o hareketleri desteklemektedir.

Bu savaş günümüze kadar,askeri istihbarat çalışmasını vurgulamıştır. Öte yandan bir çok bölgesel ihtilaflar, siyasi çözümleri gerekli kılmıştır. Bu savaş Doğu ile Batı arasındaki mesafeyi uzaklaştırmıştır. Her bir taraf kendisinin kurban, diğer tarafın canı olduğunu iddia ediyor. Bu da, ihtilaflı taraflar arasında kalıcı düşmanlıklar doğuruyor. Bu savaşı, hiçbir tarafın kazanması mümkün değildir. Görünmeyen bir düşmana karşı sonu olmayan bir savaştır. Savaşan kuvvetlerin büyük kayıpları vardır ve tarafların çıkarlarına zarar vermeye devam edecektir.

Amerika'nın etkisiyle bu gerileme, dünyayı şiddet sarmalının içine sürükledi ve daha kötüleşmesini daha da artırdı. Ne acıdır ki itiraf etmek gerekirse bizim bugünkü çıkmaza girmemizin sebebi özel vehimlerimizden kaynaklanmaktadır. Bu da şu yada bu tarafın başarılarına dayandırılan felsefeyi, kendine ait özel hayal dünyayı yok etmek ve daha iyi bir alana geçmek için kullanmandır.

Bu felsefe, keşif sürecinde merkezi bir rol oynaması için geliştirilmiştir. Bu da gerek başkaları için örnek bir önem arz etsin gerekse insanların dev bir bolon içerisinde yaşamalarını sağlasın. Son yıllarda bu balon özetle sahip olma değeriyle yaşam ve başkalarının belirlediği fiyatlandırma arasına nispet edilmiştir. İşte özetle servetin ektisi diye adlandırılan şey budur.

Olayların akışını açığa kavuşturmak için tehlikelerin tamamına karşı uyarı yapmamız gerekir. Bunu da yatırımcılar gibi aktivitelere dayanan tasavvur çerçevesinin kontrolünü başlatma, soruşturma ve gözden geçirme şeklinde yapmak; denge durumlarından uzak durmaya çağırın kişisel deneyimlerimizle yapmak; hukuk çerçevesinde insan davranışının kabul edilebilir normlarına uygun olarak yapmak.

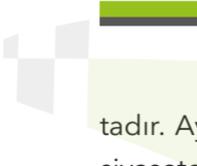
İnsani bilgi bakış açısının yükselmesine ve ilerlemesine katkıda bulunan sosyal ve siyasi nedenlerin boyutu, günümüzde ve insani bilgi kurumlarının yönetiminde özgürlükçü düşünceye yönelik bazı merkezi ikilemlerle karşılaşabilir. Egemen felsefe, geleneksel olarak tam ve nezih bir biçimde bilgi kurumunun ve bilginin garantisini hedeflemiştir. Fakat bugüne kadar nihai hakikati barındırdığı iddia edebilecek bir teori bulunmamaktadır. Ne var ki bu, gelecek için delil olarak kullanılması amacıyla geçmişteki her hangi bir deneyime tabi olmayı teşvik eden her hangi bir yöntemi reddetmeye çağırmamaktadır. Akılcı inançlarımızın çoğu, güç yoluyla gerçekleşmemiştir. Fakat eleştirel ve yalanlama yoluyla olmuştur.

Buna rağmen, bu hakikatin esnekliği sosyal alana yönelik bizimde temel bir sınırlama olduğunu gösteriyor. Örneğin ekonomik faaliyet gibi insan yaşamının diğer özellikleri inançlara ya da dengesiz siyasi eylemlere kapalıdır. Tabiat bilimlerinin amacı, evrensel yasaları içeren teorileri geliştirmektir. Oysa sosyal bilimlere, tarihi olayları, insan inançlarının yer değiştirmelerini ele alır ve bu tür yasalara itiraz ortaya koyması mümkün değildir.

Düşünce birliği, sosyal bilimler arzusu içerisinde esneklik olgusunu belirleyen değildir. Filozoflar ve düşünürler proje birliğinin merkezi bir etkisinin olduğunu vurgularlar. Gerçekçi mantıksal felsefe ekolünde, bilim yollarını kullanarak ahlak ve siyasette ilerleme kaydetmek mümkün olabilir. Etkisiz veya felaketsiz olması için genel politikalar belirlendiği zaman, bunun sebebi, onların yanlış varsayımları somutlaştırmaları olabilir. Bu yanlışlar eleştiriyile düzeltilir. Bu varsayım merkezi olup hükümetlerimizin siyasi yönetim kusurları buna tabi olabilir.

Düşünsel yaratıcılık eylemi, düşünsel çözümlerle birlikte paralel maddi çözüm gruplarını içerir. Bu da birlikte yaşama dönüşüm sürecini kolaylaştırır. Bu genellikle fitri olsa da korkutucu bir deneyim olur. Başkalarıyla çalışma üzere eğitim görmek, bize bu yeni zevki kavrama ve aktif kurumsal çalışmanın durumunu anlama imkanı sağlayacaktır.

Modern tarihe döndüğümüzde, bu inançların bu tür hareketleri harekete geçirdiğini görürüz. Modern zamanlardan bunların nesli tükenmemiştir. Bunlar uluslararası politik düşünce tarzında kesintisiz sürmektedir. Yirminci yüzyılda despotizm inançları üretildiğini görüyoruz. Bunlar farklı biçimlerde geri dönmüştür. Nazizm ve komünizm kendilerinin bilime dayandığını iddia etmiştir. Fakat işin gerçeğinde bunlar söz konusu inançları, ilham alacakları efsaneleri ifade etmek için salt bir araç olarak kullanmışlardır. Tarihte her bir ana inanç, nerdeyse kendisinden öncekini yok etmiş ve yeni bir dünya açmıştır. İnançların bu siyasi rolü, bugün inançlarla siyasetin arasındaki ilişkiyi açıklamak-

tadır. Aynı zamanda şuna da işaret ve vurgu yapılmaktadır ki, siyasetçiler görüşlerini sunarken bu inançlara ve düşüncelere dayanarak değil, çağdaş bilimsel sosyolojinin teorilerini esas almaktadırlar.

Burada yeni siyasi söylemler gündeme gelmiştir. O da, insanlık Amerika öncülüğünde "evrensel demokrasi devrimi" diye adlandırılan yeni bir dönemin eşiğinde olup her türlü despotizm sonsuza kadar yıkılacaktır. Aslında bugün Amerikan'ın eylemleri, Rab tarafından haber verilene ya da işaret edilene olan mutlak inançlarından kaynaklanmaktadır. Bu durum, tarihin sonunda Armegeeddon savaşı olarak bahsedilen Anglikan'ın konuşmasında açık bir biçimde ortaya konmaktadır. Ortadoğuda büyük bir yangının olacağı ve bunun yeni dünya sisteminin önünde kapıyı açacağına olan inanç gittikçe derinleşmektedir.

Birçok teorisyen ve siyasetçi, "Mesihî hak" teorisinin, deneysel bir hipotez olmadığına ve deney temeline dönülebileceği hususuna katılırlar. Bu teoriyi kabul edenlere gelince onlar bunu hakikatin keşfi olarak görürler. Dünya onu takdir edecek ve Amerikan örneği demokrasiyi kabullenecektir. Şuanki Amerika Birleşik Devletleri yönetiminin siyaseti, dünyayla rasyonel ilişki kurma yerine iman timeline görevidir.

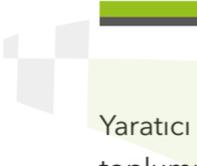
Buradan şu sonuca ulaşıyoruz: Kapalı toplumun çöküşü, açık topluma götürmez. Aksine sürekli çözülmeye ve dağılmaya götürür. Sukunet ve istikrar dönemi daha sonra gelir. Açık toplum arasında yaşanacak her hangi bir basit bölünme, tüm eğilimleri tehdit eder. Örneğin geniş özgürlükler kaotik ortama dönüşür,

bir taraftan yönetimler başarısız olurken diğer taraftan otoriter rejimlere götüren radikal inançların yayılmasına ve dayatılmasına neden olur.

Doğrusu kapalı toplumlar çökünce, açık toplumlara geçişleri başarısız olmaktadır. Bunun sebebi kaotik ortamda zayıf düşmeleri değil, aksine diktatörlüğe yeniden dönmekle tehdit olunmalarıdır. Toplumlar kendilerine dar vizyonlu demokrasi benimsemiş olabilirler, özgürlükçü demokrasi geleneğinin her türlü şeklinden uzaklaşabilirler. İngilterenin iç savaş deneyimine döndüğümüz zaman, bu ürneğe benzer bir geleneğin varlığı görülür. Aynı şekilde demokrasiyi bir halk ifadesi olarak yerleştiren Fransa devriminde de görülür. Buradan anlıyoruz ki, Saddam döneminin gitmesinden sonra Irak'ın büyük bölümünde ortaya çıkan seçilmiş dini hükümet, bu anlamda demokratik bir hükümettir. Aynı şekilde İran'daki mevcut rejimin durumu da böyledir. Ve yine Filistin'deki Hamas hükümeti ve Arap baharı ülkelerindeki kurulacak olan hükümetler de böyledir.

Bunun için bölgemizin gelecekte karşılaşacağı meydan okuyuşlar, kendisinin doğduğu çevreye yakın olacaktır. Bu sözler, düşünmede temel etki bırakacaktır.

Yaratıcı düşünce, iş sahipleri, yetkililer ve karar sahipleri için önemlidir. Bu sayede olayları iyi bir şekilde analiz edebilirler, sorunları rahat çözerler, mantıksal biçimde konularını açıklayabilirler, (duygulara göre değil de bilgilere dayalı) doğru kararlar verebilirler.

Yaratıcı düşüncenin kullanılması, belli bir zamana, mekana ve topluma belli bir kesmine indirgenemez. Tüm akademisyenler, meslek erbabı, bilginler, eğitimciler, öğrenciler ve kısaca herkesin seçenekleri ortaya koyması gerek. Böylece karar alabilirler, sorunları çözebilirler, iletişim kurabilirler, meseleleri anlayabilirler, delilleri değerlendirebilirler, yeni bilgileri keşfedebilirler, bu tarz düşünce sahiplerinin neyle karşılaşacağını anlarlar.

Bunun için metot, toplumun bilgi gereksinimleri için bir zorunluluktur. Deneysel araştırma metodu, kuruma, taklitle mücadelesinde, hizipçiliğe ve tek bir politikaya karşı insan yaşamını ve devleti yönlendirmede yardımcı olacaktır. Anarşi ve istikrarsızlık yerine toplumu tesis edecektir. Böylece insanın bu almede yaptığı her bir eylem, düşünce enerjisini harekete geçirecektir.

Medyanın büyük bölümü, dış politikayla ilgili konuşurken, her bir soruya ikna edici cevabın varlığıyla ilgili yorum yapmaya başlamaktadır. Bu cevabın uygun mu, doğru mu, isabetli mi olup olmadığına, kamu oyuyla bağdaşmadığına bakmaz.

Bu konuyla ilgili her türlü akademik ve fikri çözümler, hükümet görüşmelerinin olayların önemini ortaya koymadığı inancıyla başlar. Çünkü dış siyasi seçenekler, nüfuz sahiplerinin kurmuş olduğu konsey tarafından yönetilir. Tıpkı uluslararası sistemte ya da esnek siyasi kurum yapısına sahip ülkelerde olduğu gibi.

Doğrusu her iki giriş de hatalı ve mükemmel değildir. Özellikle insanların bilgi zirvesi hakkında konuştuğumuz zaman, bu gerek doğru eğilimler gerekse üzerinde anlaşma sağlanamayan

benzer siyasetler olsun, sınırlı sorunlarla ilgili kullanılmaktadır. Sosyal bilimciler, karşılaştığımız muhtelif sorunlarla ilgili resim sistemin verdiği bilgilerin yeterli olduğuna inanırlar. Siyasetçilere gelince, gündemdeki sorunlarla ilgili kendi bakış açılarını sunmayı hedeflerler. Bunu da kendilerine sunulan birden çok seçeneğin vermiş olduğu olanaklar çerçevesinde yapmaya çalışırlar. Bu seçenekleri hayata geçirmek için ulusal çıkarlara uygun olan en iyisini seçmeye çalışırlar.

Akademisyenlerin düşündükleri, bağımsız seçeneklerdir. Uzmanların düşündüklerine gelince, pratik deneyimlerden ibaret olup, tepkileri yöneteceğine ve kontrol altına alacağına inanılmaktadır. Onlara göre, örneğin A politikasının her hangi bir sorunun çözümü için çok güzel bir biçimde başarılı olması mümkündür. Fakat onlar aynı zamanda bu siyasetin uygun bir güç olmayacağını ya da özel çıkar sınıfına fayda sağlamayacağını görüyorlar. Dolayısıyla onların bu siyaseti benimsemeleri mümkün değildir. Bu sebeple kendilerine daha büyük faydalar sağlayan ve daha ucuz maliyetler oluşturan başka siyasetler bulmak için uzun vakitler ve büyük çabalar harcadıklarını görüyoruz.

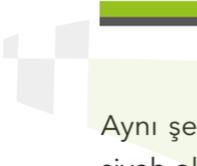
Dış politika şunlara dayanıyor;

Sorunları çözme,

Arzulanan hedefler,

Az maliyetler,

Hakim sınıfın çıkarı

Aynı şekilde dış politikadaki bekleyen sorunlara, beyaz ya da siyah olarak bakmak mümkün değildir. Uzman kişiler bilirler ki, sürekli uygun seçenek, siyahla beyazın farklı sınırlarında veya gölgesi arasında olur, bu ikisi farklı yollarda birleşirler. Dış politika uzmanlarının büyük çoğunluğu bu çözümlerin o renkler arasında kesin bir şekilde olmadığına inanırlar.

Gündeme getirilen bu fikirler kümesi, seçimler için bir oran vermek ve dış politikada takip edilen meseleleri vurgulamak amacıyla bunu dünyaya sunmayı hedeflemektedir. Bu yapılırken, bugün yöntem ve araçları bakımından birbiriyle bağdaşmayan birçok kaynaktan beslenen ülkelerin yüksek menfaatleri gözönünde bulundurulur. Ancak burada önemli olan her soruna ayrı ayrı yaklaşmaktır. Zira sorunlar bütün ya da birbiriyle bağlantılı değildir. Kabul etmek gerekir ki, bunların her bir kısmına verilecek cevap kolay değildir. Aslında her sorunun cevabını deneyimler belirleyecektir. Dış politika, seçeneklerin ve araçların çeşitliliğini her devletin içinde bulunduğu koşullarına, ayrıcalıklarına ve hedeflerine göre kullanacaktır.

Örneğin Çin’le olan dış politikanın temel belirleyicisi Çin siyasetinin gelişimi, karşılaştığı zorluklar, sıkıntılar, bölgelerin problemleri, bunların çözümü ve vadedilen 150 yıllık kalkınma olacaktır. Ancak dış politika alanında en fazla öneme sahip olan şey, ülkelerin birbiriyle ülke ilişkilerinde iktisadi ve ticari sorunların birbirine girmesidir. Kısıtlayıcı ticaret yönüyle bu abluka, uluslararası ilişkilerin diğer bir türüdür ve son yıllarda dış politika araçları olarak kullanılmaya başlamıştır.

Bu şekilde ekonomik tekelin gelişmesi, dış politika hedeflerinin azlığı sebebiyle ortaya çıkmış ve üzerinde hiç kimsenin üzerinde anlaşmaya varmadığı bir maliyet oluşturmuştur. Fakat bazı ülkeler tarafından takip edilen bu öldürücü hatalara karşı yaklaşım nasıl olmalıdır? Bu meydan okuyuşlara karşı dış politikanın güçlü yöntemlerini kullanması mümkün mü? Nitekim Amerikan yönetimi, super güç olması itibariyle Irak'ın da içinde bulunduğu bazı ülkeleri şer eksenine almıştır. Ancak şuana kadar bunu İran için uygulamamıştır.

Gelecek yıllarda, Amerikan dış politikası, genişlemek için Çalışma ve planlama özgürlüğüne büyük bir imkan tanıyacaktır. Dünya düzeninde super güçlere dayanak olarak geniş bir alanda etkilenmemesi mümkün değildir.

Modern tarihte super güç, dünyanın geleceğinin kendi kendine şekillenmesi için fırsat beklemez. Fakat o güç doğrusu, dediği zaman diğer daha büyük güçlerle sorumluluğunda olan dengeleri bir araya getirebilir, potansiyelinde bulundurduğu bu büyük sorumluluğu dünyanın değişmesi için kanalize edebilir.

Seçimdeki bu özgürlük, zati itibariyle açık ve kullanılmaya elverişli olacak oranda seçimi belirleme anlamına gelmez. Bunun için her hangi bir devletin veya mercinin dış politika gücünün istediği gibi olması için, başarı veya başarısızlık ve hatta sevgi ve neftle ilgili sonuçları ve olumsuzlukları gözardı etmek gerekir.

On yıllarca süreden bu yana , sınırlara, idari ve siyasi sınırlara sahip devletler miras aldık. Toplumumuzun güç ve zaaf faktörlerini miras aldık. Kendi aramızda entegrasyonun nasıl olacağına dair bilgiye ihtiyacımız vardı. Bugün üzerinde anlaşabileceğimiz bir formüle ulaşmak için bu meseleleri tartışmamız gerekir. Bu şekilde, değerlerle araçlar arasını ayırma imkanımız olur ve bu sayede başkasıyla ilişki kurma sanatı ilerler, yaratıcı çevrenin oluşması için vahalar inşa edilir, vakit değerlendirilir, ahenkli yaratıcılık ve çıkarımlar elde edilir.

Kuşkusuz yaratıcılığın yerleşmesi, kalkınmaya götürecektir. Aynı şekilde bizleri, söylem, seçkin davranışlar ortaya koyma, belirlenen projenin sürdürülebilirliği, bilgi kaynaklarının geliştirilmesi, amacın, pratik uyumun ve kalkınma kapasitesinin belirlenmesiyle ilgili uygun ortamlar aracılığıyla olumsuzlukları dönüştürme imkanına kavuşturacaktır.

Dr. Muhanad Yusuf Allam

Genel Müdür

Nasr Ulusal İnceleme ve Araştırma Merkezi

